

POLSKA AKADEMIA NAUK – BIBLIOTEKA W WARSZAWIE
STOWARZYSZENIE BIBLIOTEKARZY POLSKICH

przeгляд biblioteczny

ROCZNIK 44
zeszyt 2
1976

*ROK
BIBLIOTEK
I CZYTELNICTWA*

OSSOLINEUM

KOMITET REDAKCYJNY

MARIA DEMBOWSKA — redaktor naczelny
CECYLIA DUNINOWA, JOANNA GRABOWSKA
MARIA LENARTOWICZ (sekretarz redakcji), LEON ŁOŚ
HENRYK SAWONIAK, HANNA ZASADOWA

Stały dodatek do Przeglądu Bibliotecznego

BIBLIOGRAFIA ANALITYCZNA BIBLIOTEKOZNAWSTWA I INFORMACJI NAUKOWEJ

Opracowanie:

Instytut Bibliograficzny Biblioteki Narodowej
Redaktor: BARBARA EYCHLEROWA

Adres Redakcji:

Biblioteka PAN, 00-901 Warszawa, Pałac Kultury i Nauki VI p. tel. 20-33-02

Adres Wydawnictwa:

Zakład Narodowy im. Ossolińskich — Wydawnictwo PAN, 50-106 Wrocław, Rynek 9

INFORMACJA DLA AUTORÓW PRAC PRZYGOTOWAWCZYCH DO PRZEGLĄDU BIBLIOTECZNEGO

Redakcja zamawia materiały u autorów, ewentualnie na podstawie wcześniejszego zgłoszenia tematu lub konspektu. Materiałów nie zamówionych Redakcja nie zwraca.

Maszynopisy materiałów zamówionych powinny być przygotowane według dostarczonej autorowi instrukcji. Redakcja zastrzega sobie prawo skracania materiałów oraz wprowadzania zmian.

PRZEGLĄD BIBLIOTECZNY

LIBRARY REVIEW

R. 44

1976

Zeszyt 2

TREŚĆ

Konferencja bibliotekarzy Polskiej Akademii Nauk
nt. gromadzenia i specjalizacji zbiorów w sieci
bibliotek PAN

Kraków, 25 listopada 1975

ZBIGNIEW JABŁOŃSKI: Gromadzenie zbiorów w samodzielnych bibliotekach PAN. Stan aktualny i perspektywy specjalizacji	109
KRYSTYNA STACHOWSKA: Zagraniczna wymiana wydawnictw w procesie specjalizacji zbiorów bibliotecznych	119
IGNACY SIERADZKI: Jak biblioteka placówki PAN może stać się biblioteką centralną?	127
WOJCIECH TRZEBIŃSKI: Gromadzenie zbiorów w przyszłych bibliotekach centralnych przy placówkach PAN	131
Sprawozdanie z przebiegu dyskusji (<i>Barbara Filipkova, Eugeniusz Madej</i>)	137

Artykuły

JANINA PELCOWA: Uniwersalna rejestracja bibliograficzna (Universal Bibliographic Control — UBC)	141
EDWARD DOMAŃSKI: Działalność i kierunki rozwoju Biblioteki Głównej Politechniki Warszawskiej w latach 1971-1975	159
MARIA LENARTOWICZ: ISBD(M) a polskie przepisy katalogowania	173

Sprawozdania

41 sesja Rady Głównej IFLA, Oslo 10-16 sierpnia 1975 (<i>Jadwiga Kołodziejska</i>)	183
Międzynarodowa konferencja IFLA w sprawie opisu wydawnictw ciągłych — ISBD(S) Revision Meeting, Paryż 21-22 października 1975 (<i>Krystyna Pieńkowska</i>)	186

Recenzje

Biblioteka a społeczeństwo	
J. Thompson: Library power. A new philosophy of librarianship. London 1974 (<i>Danuta Konieczna</i>)	191
Wydawnictwa księgoznawcze Ossolineum	
Książki o Książce. [Seria wydawnicza]. Wrocław 1960-1975 (<i>Joanna Grabowska</i>)	194
Bibliografia poloników zagranicznych	
J.W. Hoskins: Early and rare Polonica of the 15th-17th centuries in American libraries. Boston 1973 (<i>Barbara Gerlich</i>)	201

Przegląd piśmiennictwa i wydawnictw informacyjnych krajowych (<i>Alicja Olejnik</i>)	208
Kronika krajowa	207
Kronika zagraniczna	210
Wydawnictwa otrzymane	214
Autorzy	215

CONTENTS

A conference of the Polish Academy of Sciences librarians
library network,
on the acquisition and specialization of collections in the
Cracow, 25th Nov. 1975

ZBIGNIEW JABŁOŃSKI: Acquisitions in the Polish Academy of Sciences autonomous libraries and their specialization (Summary — 117)	109
KRYSTYNA STACHOWSKA: International exchange of publications and its significance for the specialization of library collections (Summary — 125)	119
IGNACY SIERADZKI: How institute library of Polish Academy of Sciences can become the central library? (Summary — 129)	127
WOJCIECH TRZEBIŃSKI: Acquisition policy in future central libraries of the Polish Academy of Sciences (Summary — 135)	131
Report on the discussion (<i>Barbara Filipkova, Eugeniusz Madej</i>)	137

Articles

JANINA PELCOWA: Universal Bibliographic Control — UBC (Summary — 158)	141
EDWARD DOMAŃSKI: The Main Library of Warsaw Technical University in 1971-1975 (Summary — 171)	159
MARIA LENARTOWICZ: ISBD(M) and Polish cataloguing rules (Summary — 181)	173

Reports

IFLA 41 st General Council Meeting, Oslo 10 th -16 th August 1975 (<i>Jadwiga Kotodziejska</i>)	183
ISBD(S) Revision Meeting, Paryż 21 st -22 nd October 1975 (<i>Krzysztyna Pieńkowska</i>)	186

Reviews	191
News from the country	207
News from abroad	210
Publications received	214
Contributors	215

KONFERENCJA BIBLIOTEKARZY POLSKIEJ AKADEMII NAUK
 NT. GROMADZENIA I SPECJALIZACJI ZBIORÓW W SIECI
 BIBLIOTEK PAN

Kraków, 25 listopada 1975

Dnia 25 listopada 1975 r. odbyła się w Krakowie konferencja poświęcona problemom gromadzenia i specjalizacji zbiorów bibliotecznych w sieci Polskiej Akademii Nauk. W konferencji, której organizatorami były Biuro Wydawnictw i Bibliotek PAN oraz Biblioteka PAN w Krakowie, wzięli udział przedstawiciele samodzielnych i instytutowych bibliotek Polskiej Akademii Nauk. Biuro Wydawnictw i Bibliotek PAN reprezentował dyrektor mgr Marian Salamon; wśród zaproszonych gości obecna była dyrektor mgr Janina Tyszkowska z Biblioteki Jagiellońskiej i dr Maria Kocójowa z Zakładu Bibliotekoznawstwa i Informacji Naukowej Instytutu Filologii Polskiej UJ. Obrady otworzył dyrektor Biblioteki PAN w Krakowie doc. dr Zbigniew Jabłoński; w pierwszej części obrad przewodniczył dyrektor Biblioteki PAN w Warszawie dr Leon Łoś, w drugiej — p.o. dyrektora Biblioteki Kórnickiej PAN, dr Zofia Skorupska, która w zakończeniu obrad podsumowała dyskusję.

W czasie konferencji przedstawione zostały następujące referaty:

1. Gromadzenie zbiorów w samodzielnych bibliotekach PAN. Stan aktualny i perspektywy specjalizacji — doc. dr Zbigniew Jabłoński,
2. Zagraniczna wymiana wydawnictw w procesie specjalizacji zbiorów bibliotecznych — dr Krystyna Stachowska,
3. Jak biblioteka placówki PAN może stać się biblioteką centralną? — mgr Ignacy Sieradzki,
4. Gromadzenie zbiorów w przyszłych bibliotekach centralnych przy placówkach PAN — dr Wojciech Trzebiński.

Poniżej zamieszczamy teksty referatów oraz sprawozdanie z przebiegu dyskusji.

ZBIGNIEW JABŁOŃSKI

GROMADZENIE ZBIORÓW W SAMODZIELNYCH BIBLIOTEKACH PAN — STAN AKTUALNY I PERSPEKTYWY SPECJALIZACJI

Spotkaliśmy się dzisiaj — liczni przedstawiciele bibliotek instytutowych Polskiej Akademii Nauk i — mniej liczni — przedstawiciele jej bibliotek samodzielnych. Sprowadził nas tu problem zasadniczy — ważny zarówno dla jednych, jak i drugich — sprawa gromadzenia zbiorów i ich specjalizacji. Problem nienowoty w polskim bibliotekarstwie, wysuwany od lat, który w świetle ostatnich aktów prawnych dojrzewać począł do realizacji.

Jest sprawą oczywistą, że sieć bibliotek Polskiej Akademii Nauk i reprezentowany przez nie silny potencjał naukowy w postaci zbioru bardzo różnorodnych materiałów bibliotecznych, nie może znaleźć się poza projektowanym ogólnokrajowym systemem specjalizacji bibliotek; co więcej, poszczególne ogniwa naszej sieci powinny zająć właściwe i odpowiednie miejsce w tym systemie. Dotyczy to wielu bibliotek instytutowych, co jest zrozumiałe z uwagi na fakt, że działają one przy placówkach naukowych wyspecjalizowanych w określonej tematyce badawczej. Ale dotyczy to również bibliotek samodzielnych, które — w pewnych przynajmniej płaszczyznach działania — mogą i powinny współdziałać z takim systemem.

Na wstępie jedna istotna uwaga: przedstawiciele bibliotek instytutowych i przedstawiciele bibliotek samodzielnych łączy nie tylko wspólna przynależność resortowa, ale przede wszystkim — wspólny cel działania, którym niezaprzeczalnie jest szeroko pojęta służba dla nauki, dla jej rozwoju i postępu. Służba — używam tego słowa świadomie i celowo — bo przede wszystkim działalność usługowa jest, i powinna być, zasadniczym celem naszego działania; nie wyklucza to oczywiście działalności naukowej, potrzebnej, celowej i ważnej, ale przecież zawsze w naszym zawodzie słusznie stawianej na dalszym planie. Z drugiej jednak strony różnią nas niekiedy formy i metody, jakimi posługujemy się w realizowaniu tych celów, historyczne tradycje oraz aktualne miejsce i rola spełniane w środowisku, a w ślad za tym zbiory, które gromadzimy, opracowujemy i udostępniamy. Łatwiej przeto mówić o specjalizacji biblioteki instytutowej, bo przecież w założeniach swoich winna

to być placówka w pewnym sensie już wyspecjalizowana, bardziej natomiast złożone wydaje się zagadnienie specjalizacji bibliotek samodzielnych, które — choć nie są bibliotekami uniwersalnymi — to jednak siłą tradycji (a także wskutek aktualnych potrzeb) skłaniają się niekiedy w kierunku wielotematycznego gromadzenia i uzupełniania własnych zbiorów.

Z kolei kilka ogólnych sformułowań znanych, ale wartych chyba przypomnienia. Przypomnijmy przeto, co w ogólności decyduje o tak zwanej naukowości biblioteki zarówno samodzielnej, jak i instytucyjowej. Na pierwszym miejscu należy wymienić aktualne cele i zadania biblioteki, zazwyczaj sprecyzowane w jej statucie organizacyjnym czy regulaminie; trzeba też wspomnieć o roli, jaką dana biblioteka spełnia w konkretnym środowisku, a zatem powiedzieć o jej stosunku do innych bibliotek naukowych, działających na tym samym terenie czy w tym samym regionie; ważny tutaj będzie z kolei krąg użytkowników, którym biblioteka służy; uwarunki naszej nie może ująć wreszcie historycznie uwarunkowana tradycja narastania zbiorów oraz ich charakter, ich treściowa zawartość stanowiąca podstawę badań naukowych i naukowej informacji. I na koniec — choć nie jest to sprawa ostatniego rzędu — biblioteka naukowa winna dysponować odpowiednio kwalifikowanym personelem. Chodzi tu zarówno o jego sprawność zawodową, jak i sprawność naukową, które warunkują stopień doskonałości opracowania materiałów bibliotecznych.

Te wszystkie czynniki, o których mówiłem przed chwilą, są również podstawowymi fundamentami racjonalnej polityki gromadzenia zbiorów, a celowe i utrzymane w odpowiednich proporcjach powiązanie elementów współczesnych z historycznymi, z dawną tradycją i dawnymi osiągnięciami — wyznaczy bibliotece właściwą rolę w dzisiejszym świecie. W samodzielnych bibliotekach Polskiej Akademii Nauk — jak wynika z nadesłanych materiałów — polityka gromadzenia zbiorów opiera się w dużej mierze na takich właśnie założeniach. Zapewnia to zachowanie dorobku minionych pokoleń na pożytek nas wszystkich i naszych następców oraz umożliwia współdziałanie z tym, czego wymaga od nas dzień dzisiejszy, również nastawiony na przyszły dorobek naszej nauki, naszej kultury i naszej gospodarki.

Jeżeli spojrzymy na te sprawy z takiego właśnie punktu widzenia, to bardziej zrozumiałe i uzasadnione wydadzą się nam wysiłki samodzielnych bibliotek Polskiej Akademii Nauk zmierzające w kierunku gromadzenia w swych zasobach tych treści, których niewymierna wartość dzisiejsza okazać się może trwała i zasadnicza jutro. Jeżeli zaważę o te sprawy, to tylko dlatego, aby bardziej zrozumiałe i oczywiste stały się problemy gromadzenia tak zwanych zbiorów specjalnych (w tradycyjnym rozumieniu tego słowa) w bibliotekach naukowych.

A teraz postaramy się w sposób choćby jak najbardziej skrótowy

scharakteryzować aktualny stan gromadzenia materiałów bibliotecznych w pionie bibliotek Polskiej Akademii Nauk. Spośród pięciu samodzielnych bibliotek działających w sieci Polskiej Akademii Nauk najbardziej jasne, przejrzyste i konsekwentne tendencje w zakresie gromadzenia zbiorów zaznaczają się w pracy dwóch bibliotek. Są to: Biblioteka PAN w Warszawie i Biblioteka Gdańska PAN. Dwie biblioteki, ale dwa zarazem zupełnie różne kryteria „samookreślenia”.

Biblioteka PAN w Warszawie gromadzi piśmiennictwo krajowe i zagraniczne z zakresu szeroko rozumianego naukoznawstwa, wchodzą tu zatem materiały z zakresu filozofii, metodologii, psychologii i socjologii nauki oraz historii nauki i techniki. Ponadto Biblioteka zbiera materiały z dziedziny prognostyki i piśmiennictwo z zakresu bibliotekoznawstwa i informacji naukowej w wyborze, a także dzieła o charakterze syntetycznym oraz podstawowe czasopisma z różnych dziedzin wiedzy, obrazujące stan i rozwój poszczególnych dyscyplin naukowych; wreszcie wydawnictwa informacyjne, a więc encyklopedie ogólne i specjalne, słowniki terminologiczne, językowe i biograficzne, bibliografie i inne informatory ogólne i specjalistyczne.

Gromadzenie zbiorów w Bibliotece Gdańskiej PAN podporządkowane jest przede wszystkim tematyce związanej z Gdańskiem, Pomorzem i krajami nadbałtyckimi. Dotyczy to głównie literatury naukowej (krajowej i zagranicznej), i to zarówno w zakresie druków zwartych, jak i wydawnictw ciągłych. Dodać należy, że gromadzi się tu literaturę humanistyczną, ze szczególnym uwzględnieniem wymienionej problematyki regionalnej. Poprzez zakupy, wymianę i dary gromadzi się również w Bibliotece Gdańskiej zbiory specjalne, a więc materiały rękopiśmienne, stare druki, ekslibrisy, fotografie, wydawnictwa kartograficzne, ryciny i dokumenty życia społecznego, powiązane — tematycznie, autorsko bądź proveniencyjnie — z problematyką bałtycką, z Pomorzem i z Gdańskiem, a także takie materiały, które w wyraźny sposób uzupełniają kolekcje już istniejące w zbiorach Biblioteki. Biblioteka Gdańska, placówka o wielowiekowej tradycji, jest ponadto najpoważniejszą biblioteką naukową na terenie Trójmiasta, dysponującą zasobnym księgozbiorem, głównie z zakresu nauk społecznych i humanistycznych.

W rzędzie samodzielnych bibliotek Polskiej Akademii Nauk szczególne miejsce zajmuje Biblioteka Zakładu Narodowego im. Ossolińskich we Wrocławiu. Miejsce to wyznaczają dwa podstawowe elementy: tradycje historyczne wyrażające się w dawnych dążeniach do nadania księgozbiorkowi Ossolińskich charakteru biblioteki narodowej oraz rola, jaką biblioteka ta spełnia na terenie Wrocławia i — szerzej mówiąc — Dolnego Śląska. Wysiłki w zakresie gromadzenia i uzupełniania zbiorów, podejmowane w Ossolineum na przestrzeni ostatnich trzydziestu lat, zmierzały w kierunku racjonalnego pogodzenia tych dwóch podstawowych funkcji Zakładu. Począwszy przeto od roku 1947 Biblioteka Osso-

lińskich gromadzi wszystkie polonica w zakresie szeroko pojętej humanistyki wydane zarówno w kraju, jak i za granicą. Szczególny nacisk położono na uzupełnienie braków w dziedzinie druków emigracyjnych od czasów Wielkiej Emigracji aż po drugą wojnę światową. Z bieżących publikacji krajowych nabywa się całą literaturę humanistyczną naukową i piękną, a także wydawnictwa z pogranicza humanistyki. Czyni się zabiegi o dopływ bieżąco ukazujących się poloników wydawanych poza granicami kraju. Obok literatury polskiej uwzględnia się w Ossolineum — i to w dość szerokim zakresie — sławistykę; dotyczy to zarówno uzupełniania dawnych zasobów, jak i gromadzenia publikacji bieżących. Podobnym tendencjom podporządkowana jest w Bibliotece Ossolińskich szczególnie troska o kompletowanie zasobu czasopism z XIX i XX stuleci, łącznie z czasopismami bieżącymi.

Gromadzenie zbiorów specjalnych w Ossolineum, zwłaszcza starych druków, rękopisów, rycin, kartografii i numizmatyki ma na celu uzupełnienie już posiadanych zespołów; idzie się tu jednak znacznie dalej i usiłuje się nadać tym zasobom wyraźnie ogólnonarodowy charakter, podtrzymując w tej mierze dawne tradycje Ossolińskie. Przyjrzyjmy się tym sprawom bliżej na dwóch wybranych przykładach. Dział Starych Druków gromadzi piśmiennictwo drukowane od XV do XVIII wieku. Posiada zatem i nabywa polonica, a więc druki polskich autorów, dotyczące problematyki polskiej, wydane w polskim języku lub wyłączone na ziemiach dawnej Rzeczypospolitej w jej historycznych granicach. Dział Rękopisów gromadzi materiały dotyczące narodowej przeszłości i kultury. Rękopisy polskiego pochodzenia do XVIII wieku włącznie nabywane są bez względu na treść; rękopisy zaś powstałe w stuleciach XIX i XX gromadzi się według bliżej już sprecyzowanych kryteriów. I tak Ossolineum jest zainteresowane m.in. autografami utworów literackich, pamiętnikami, listami i zbiorami korespondencji oraz tak zwanymi spuściznami rękopiśmiennymi pozostałymi po ludziach, którzy odegrali poważniejszą rolę w życiu politycznym, społecznym czy kulturalnym.

Również Biblioteka Kórnicka PAN, ukształtowana w dużej mierze pod wpływem historycznych tradycji i programowych założeń jej fundatorów, stara się pogodzić swój dawny, ogólnonarodowy charakter z tematyką regionalną. Tak więc Dział Rękopisów, w którym dominują źródła do historii politycznej i gospodarczej Polski a także zabytki piśmiennictwa narodowego, uzupełniany jest pod kątem poszerzenia tych grup tematycznych, które są już najobficiej prezentowane w zbiorach. Będą to zatem między innymi materiały do dziejów XVI stulecia, do historii Konfederacji Barskiej i walk narodowowyzwoleńczych lat 1830-1863 a także rękopisy literackie, od epoki odrodzenia po wiek XX. W Dziale Starych Druków uzupełnia się głównie polonica wieku XVI-XVII ze szczególnym uwzględnieniem druków wielkopolskich, a także

zasoby druków urzędowych, dzieł doby reformacji i kontrreformacji oraz edycji literackich polskich pisarzy XVII i XVIII stulecia. Zasób nowych druków zwartych i czasopism traktowany jest w Bibliotece Kórnickiej jako uzupełnienie bogatych zbiorów specjalnych, których tematyka i charakter wpływają zasadniczo na wytyczne gromadzenia bieżąco publikowanej literatury i uzupełniania zasobu druków z wieków XIX i XX. W daleko idącym skrócie można powiedzieć, że poza wydawnictwami treści ogólnej dominują tutaj publikacje z zakresu historii, historii literatury i historii kultury.

Historyczna tradycja oraz aktualne zadania wobec Oddziału Polskiej Akademii Nauk w Krakowie wyznaczają zasady gromadzenia zbiorów w Bibliotece PAN w Krakowie. Można tu mówić o trzech zasadniczych trzonach jej zbiorów: czasopiśmie naukowe i inne wydawnictwa ciągle polskie i obce, rękopisy i grafika. W zakresie polskich wydawnictw ciągłych gromadzimy całą produkcję wydawniczą Oddziału oraz ogólne publikacje Polskiej Akademii Nauk i towarzystw naukowych. W zakresie obcych wydawnictw ciągłych, nabywanych wyłącznie niemal w drodze wymiany, wydawnictwa ilustrujące działalność zagranicznych akademii i towarzystw naukowych, a więc publikacje typu „rocznik” czy „sprawozdania” oraz inne (ogólne) będące wynikiem działalności naukowej tych instytucji; dalej wydawnictwa przyrodnicze (i z dziedzin pokrewnych), te przede wszystkim, których wieleletnie ciągi są już w naszych zbiorach reprezentowane; i wreszcie nowe tytuły czasopism i innych wydawnictw ciągłych, których tematyka pozostaje w związku z działalnością poszczególnych komisji naukowych Oddziału PAN w Krakowie. Zakup druków zwartych (polskich i obcych) ograniczyliśmy do pozycji niezbędnych dla wyposażenia księgozbiorów podręcznych oraz opracowania księgozbioru i zbiorów specjalnych, włączając w to literaturę bibliologiczną oraz publikacje źródłowe. W zakresie rękopisów gromadzimy materiały typu bibliotecznego związane tematycznie z historią Krakowa i jego regionu, ze szczególnym uwzględnieniem przeszłości i rozwoju życia umysłowego i kulturalnego. Zbiory graficzne Biblioteki — będące jednym z największych i najcenniejszych w kraju zespołów grafiki artystycznej zachodnioeuropejskiej od XV wieku po koniec wieku XVIII — uzupełniamy wyjątkowo i uważamy je za zespół zamknięty. Nie uzupełniamy natomiast w ogóle innych zbiorów specjalnych, a więc starych druków, kartografii czy druków ulotnych, widząc w nich kolekcje historyczne a tym samym zamknięte. Są to poza wszystkim kolekcje uboższe w porównaniu ze stanem posiadania na przykład Biblioteki Jagiellońskiej, a zatem rywalizacja w tym względzie byłaby niepotrzebna czy wręcz szkodliwa.

Podstawowymi źródłami przyrostu księgozbiorów samodzielnych bibliotek Polskiej Akademii Nauk są kupno i wymiana, rzadziej dary. Sprawa ta zresztą kształtuje się różnie w różnych ośrodkach. I tak w

Warszawie, Wrocławiu i Gdańsku występują zakup i wymiana (przy czym nie tylko zagraniczna, ale i krajowa); w Krakowie dominuje zagraniczna wymiana wydawnictw. We wszystkich bibliotekach bardzo niski procent przypada na dary, co jest zjawiskiem dość znamionym i charakterystycznym nie tylko dla naszej sieci bibliotek.

Przedstawiony przed chwilą przegląd zezwala chyba na wyciągnięcie ogólniejszych wniosków. Najważniejszym z nich jest nie ulegający wątpliwości fakt, że samodzielne biblioteki Akademii rozumieją potrzebę wyraźniejszego określenia własnej specjalizacji, co z kolei wyznacza zasadnicze kierunki polityki gromadzenia zbiorów. Tendencje takie występują wszędzie, jednakże w niektórych ośrodkach dobitniej, w innych słabiej, co w znacznym stopniu uzależnione jest od lokalnych warunków i potrzeb bądź też od siły oddziaływania tradycji. Nasuwa się jednak i inny wniosek, a mianowicie, że owe próby zmierzające do wyraźniejszego „samookreślenia” samodzielnych bibliotek są jeszcze w wielu wypadkach zbyt ogólne, aby już dzisiaj stanowić mogły podstawę współdziałania tych bibliotek z przyszłym ogólnokrajowym systemem specjalizacji. Ale tendencje te są na pewno dobrą pozycją wyjściową do dalszych dyskusji i ustaleń.

Przyjrzyjmy się więc bliżej temu, co już dzisiaj w mniej lub bardziej znaczący sposób zarysowuje się w poszczególnych bibliotekach samodzielnych Polskiej Akademii Nauk, przyjrzyjmy się zatem owym perspektywom, możliwościom specjalizacji tych bibliotek.

A więc Biblioteka PAN w Warszawie, która spośród pięciu naszych placówek ma szczególnie jasno i precyzyjnie określone tendencje specjalistycznego rozwoju na przyszłość. Podstawowym kryterium jej specjalizacji stanowić mogą i powinny określone dziedziny wiedzy, a przede szeroko rozumiane naukoznawstwo, z historią nauki i techniki, a także prognostologia. W tym zakresie tematycznym widziałbym dalsze perspektywy rozwojowe tej Biblioteki, a także jej funkcje usługowe i naukowe wynikające z pozycji biblioteki centralnej. Sprawą odrębną i wykraczającą poza ramy mego referatu, a także ewentualnej dyskusji, jest zagadnienie zgodnego porozumienia z placówkami pokrewnymi a więc kooperującymi w tych dziedzinach nauki.

Region winien w moim przekonaniu wyznaczać specjalizację a więc i przyszłość Biblioteki Gdańskiej PAN. Im bardziej jej zbiory zostaną podporządkowane naczelnym ukierunkowaniom, którymi są Gdańsk, Pomorze i basen morza Bałtyckiego, ujmowane z punktu widzenia nauk humanistycznych i społecznych, tym wyraźniej określona zostanie specjalizacja tej Biblioteki i jej udział w ogólnokrajowym systemie.

Trudniejsza jest sprawa z Biblioteką Zakładu Narodowego im. Ossolińskich. Przede wszystkim dlatego, że w zamierzeniach swoich (określonych głównie tradycją historyczną) Biblioteka ta wykracza daleko poza — umowne zresztą — pojęcie biblioteki wyspecjalizowanej. Szeroko

pojęta humanistyka czy szeroko pojęta historia narodowej kultury to sfery rozległe i pojemne. W moim przekonaniu specyficzne warunki historyczne naszego narodu, a zwłaszcza ideowe przesłanki kolekcjonerstwa pierwszych dziesięcioleci XIX wieku, czyli pierwszych dziesięcioleci epoki porobizorowej, ukształtowały pewien określony typ zbieractwa nastawionego na zachowanie dla przyszłych pokoleń dorobku kulturalnego pokoleń minionych. W tym zresztą szukać należy początków i genezy naszych kolekcji bibliotecznych o charakterze narodowym. Biblioteka Ossolińskich jest chyba najwłaściwszym przykładem takich właśnie tendencji. Również bowiem i dzisiaj, po upływie tylu lat, księgozbiór ten — w naszym dzisiejszym odczuciu — nosi właśnie taki narodowy charakter. Obok Biblioteki Narodowej i Biblioteki Jagiellońskiej wrocławskie Ossolineum jest i powinno być trzecią księżniczką narodową, zwłaszcza w zakresie gromadzenia i uzupełniania — tak bardzo przecież bogatych i tak bardzo reprezentatywnych dotychczas — zbiorów specjalnych oraz zasobów literatury XIX-wiecznej. Gromadzenie to jednak musi być skoordynowane z działaniem innych pokrewnych placówek. Mam tu na myśli przede wszystkim Bibliotekę Narodową i Bibliotekę Jagiellońską, ale także na przykład Bibliotekę Instytutu Badań Literackich. Dobrze zrozumiane współdziałanie, idące na przekór ambicjom i rywalizacji, dać może rezultaty jak najbardziej korzystne. Zatem specjalizację Ossolineum widziałbym nie w gromadzeniu literatury ilustrującej drogi rozwoju polskiej kultury, bo w tej dziedzinie Ossolineum napotka na uzasadnioną konkurencję, ale przede wszystkim — w sławistyce ograniczonej do krajów ościennych; a więc decydowałaby w tym wypadku określona dziedzina wiedzy. Uzasadnieniem dla takiego spojrzenia na zbiory Ossolińskie są nie tylko zasoby retrospektywne tej Biblioteki, ale także jej dzisiejsze wysiłki. Wskazana specjalizacja wymagałaby również odpowiednich uzgodnień z instytucjami pokrewnymi. Pozostają natomiast sprawą oczywistą i nie podlegającą dyskusji uprawnienia Ossolineum do kompletowania tych kolekcji, które decydowały dawniej i decydują dziś o ogólnonarodowych wartościach samej księżnicy.

Sporo kłopotów nastęrczać może problem wyboru specjalizacji dla Biblioteki Kórnickiej PAN, mniej — gdy chodzi o szeroko pojętą tematykę zbiorów specjalnych, natomiast znacznie więcej — w zakresie kompletowania literatury bieżącej. Wydaje mi się, że zadecydować tu powinien — tak jak i w Gdańsku — region powiązany z określoną tematyką, której szczegółowy zakres może zostać ustalony tylko w wyniku ścisłego współdziałania środowiskowego, będącego w Poznaniu właściwym faktem dokonany.

I na koniec Biblioteka PAN w Krakowie. W związku z przytoczonymi wyżej trzema zasadniczymi członami księgozbioru (obec naukowe wydawnictwa ciągle gromadzone w drodze zagranicznej wymiany, rękopisy i grafika) nasuwa się wyraźnie specjalizacja oparta na kryterium

rodzaju materiałów bibliotecznych. Dopiero w bardziej precyzyjnie określonych przedziałach tematycznych będzie można mówić o bliższej specyfice gromadzenia zbiorów w tej Bibliotece.

W zakresie zagranicznych wydawnictw ciągłych jest ona na pewno książnicą unikalną, która w swych zbiorach zgromadziła i gromadzi nadal — retrospektywnie i bieżąco — czasopiśmienniczy dorobek pozakrajowych akademii, towarzystw naukowych i instytutów badawczych. W tym jasno określonym rodzaju materiałów bibliotecznych, dodajmy — wielotematycznych, wybrać należałoby publikacje z określonych dziedzin wiedzy. Skrzyżowanie zatem typu wydawniczego z określoną problematyką — co zostanie szerzej przedstawione w referacie dyr. Krystyny Stachowskiej — daje Bibliotece Krakowskiej duże szanse specjalizacji, na pewno nie wiodącej, ale wspomagającej, kooperującej z innymi bibliotekami, które w przyszłości uzyskają status bibliotek centralnych.

W zakresie zbiorów rękopiśmiennych, przy współpracy z innymi zbiorami krakowskimi, nasze zasoby stać się mogą kolekcją wiodącą, w której skrzyżuje się region — a zatem Kraków i historycznie rozumiana Ziemia Krakowska — z tematem, a więc z kulturą i życiem umysłowym tego regionu. Dodać trzeba, że te właśnie zagadnienia stanowiły i stanowią nadal główny przedmiot prac naukowych podejmowanych przez pracowników naszej Biblioteki, w czym upatruję zgodność polityki gromadzenia zbiorów z tematyką naszych prac badawczych.

I wreszcie trzeci, wyspecjalizowany już człon naszych zbiorów — zbiory graficzne. Nie znajdujemy na tym polu równie zasobnych konkurentów. W środowisku ich nie ma, bo Biblioteka Jagiellońska daje pierwszeństwo w swych wysiłkach polonikom, podczas gdy my uwzględniamy grafikę zachodnioeuropejską; w skali zaś ogólnokrajowej mierzyć się z nami może jedynie Biblioteka Uniwersytecka w Warszawie, ale tylko pod względem artystycznej wartości poszczególnych obiektów, nie zaś pod względem ich liczby. Nasz zbiór jest zatem ilościowo najzasobniejszy i w tej mierze wysuwa się na czoło i środowiska i całego kraju. A zatem ma wszelkie szanse, aby stać się zbiorem wyspecjalizowanym w grafice zachodnioeuropejskiej od wieku XV po koniec wieku XVIII.

Teoretyczne założenia specjalizacji bibliotek zostały określone w zarządzeniu ministra kultury i sztuki*. Kryteria przyjęte w tym zarządzeniu to: określona dziedzina wiedzy, rodzaj materiałów bibliotecznych, ramy chronologiczne, przedziały geograficzne bądź też specyfika językowa. Powiążmy konkretne możliwości samodzielnych bibliotek Akademii i ich wysiłki z tymi właśnie kryteriami. W Warszawie decyduje kryterium określonej dziedziny wiedzy. W Gdańsku specjalizację wy-

* Zarządzenie ministra kultury i sztuki z dn. 9 lutego 1973 r. w sprawie zasad specjalizacji materiałów bibliotecznych oraz działalności informacyjnej centralnych bibliotek naukowych. *Dz. urz. Mtn. Kult.* 1973 nr 2 poz. 18.

znaczy przecięcie się potrzeb regionu z szeroką pojętą humanistyką. Wrocław — poza słusznymi ambicjami ogólnonarodowymi — skłania się w kierunku określonej dziedziny nauki. O przyszłej specjalizacji Kórnika decydować powinny potrzeby regionalne. Specjalizację Krakowa warunkuje rodzaj materiałów bibliotecznych ze szczególnym uwzględnieniem określonych dyscyplin naukowych.

Chciałbym zakończyć swoje wystąpienie tezą, chyba nie podlegającą dyskusji, że mecenat nad zasobami kultury jest niezbędny, zwłaszcza w organizacyjnej strukturze socjalistycznego państwa. Czy mecenat ten będzie domeną tego czy innego resortu, jest to w zasadzie sprawą drugorzędną, bo w ostatecznym rozliczeniu płaci Państwo a zatem my wszyscy. Dla przyszłych jednak pokoleń nie będzie obojętny fakt, czy dobra kulturalne przetrwały, czy też uległy zatracie. Spróbujmy i w ten sposób spojrzeć na zagadnienie bibliotek i ich specjalizacji. Spróbujmy w bibliotekach dostrzec nie tylko zasoby zdolne służyć potrzebom naukowej informacji na dzień dzisiejszy i jutrzejszy, zdolne służyć rozwojowi i postępowi poszczególnych gałęzi nauki wspierających wspólną naszą gospodarkę. Spróbujmy dostrzec w bibliotekach także i wartości ukryte, trwałe i nieprzemijające. W dyskusjach nad problemami specjalizacji bibliotek naukowych winniśmy działać przeto tak, aby — wychodząc jak najdalej naprzeciw palącym potrzebom dnia dzisiejszego — nie zaprzepaścić dotychczasowego dorobku i dotychczasowych osiągnięć. Innymi słowy, myśl o naszym pokoleniu nie może przesłonić troski o zachowanie dla przyszłych pokoleń kulturalnego dorobku pokoleń minionych.

ZBIGNIEW JABŁOŃSKI

ACQUISITIONS IN THE POLISH ACADEMY OF SCIENCES AUTONOMOUS LIBRARIES AND THEIR SPECIALIZATION

On the 25th of November 1975 there was held in Cracow a conference organized by the Library of the Polish Academy of Sciences (PAN) in Cracow on the initiative of the PAN Publications and Libraries Bureau. There were delivered four lectures which have been published in the current issue. The author of the first of them tried to point out these elements in the PAN institute libraries which are decisive for their further specialization. He also made some suggestions as regards the specialization of some autonomous libraries adopting such criteria as the field of knowledge, the type of materials and the region. He also suggested the possibility of crossing the type of the library materials with the subject matter or with the region as well as the traditional materials with modern ones.

KRYSTYNA STACHOWSKA

ZAGRANICZNA WYMIANA WYDAWNICTW W PROCESIE SPECJALIZACJI ZBIORÓW BIBLIOTECZNYCH

Wymiana zagraniczna wydawnictw stanowi dziś na całym świecie jedno z ważnych źródeł gromadzenia zbiorów bibliotecznych. Wyrosła ona z potrzeby wymiany myśli i intelektualnych osiągnięć uczonych i rys ten zachowała również obecnie, mimo że dołączyły się tu też i inne czynniki, które decydują o jej roli i znaczeniu. Wymiana wydawnictw jest więc przede wszystkim ważną formą międzynarodowej współpracy naukowej i kulturalnej oraz czynnikiem zbliżenia pomiędzy narodami. Pozwala na szybszy przepływ informacji naukowej; może zapewnić jej szerszy zasięg, obejmuje bowiem również tę część naukowej produkcji wydawniczej, która nie jest przedmiotem obrotu księgarskiego. W kontaktach z krajami rozwijającymi się jest operatywniejsza niż sieć handlowa i niejednokrotnie wyprzedza ją w nawiązywaniu obustronnych kontaktów. Wreszcie umożliwia — co jest nieraz bardzo ważne — zaopatrywanie kraju w zagraniczną literaturę naukową drogą bezdewizową. Jest więc wymiana zagraniczna jednym ze sposobów gromadzenia zbiorów.

Aktualne od dawna zagadnienie specjalizacji zbiorów bibliotecznych z każdym rokiem nabiera na ostrości, skłaniając do szukania odpowiednich rozwiązań. W procesie tym wymiana zagraniczna może odegrać poważną rolę, ponieważ — dobrze zorganizowana i celowo rozwijana — daje szerokie możliwości racjonalnego gromadzenia zbiorów bibliotecznych.

Dla prawidłowego funkcjonowania wymiana wymaga wykwalifikowanych pracowników, dużego nakładu pracy, orientacji w ruchu wydawniczym i organizacji życia naukowego na świecie, współpracy merytorycznej z pracownikami naukowymi w zakresie określonych gromadzeniem specjalności, różnego rodzaju informatorów zagranicznych i krajowych. Wymaga też współpracy pomiędzy zainteresowanymi placówkami oraz właściwej koordynacji. Najistotniejszym jednak warunkiem umożliwiającym prowadzenie wymiany i decydującym o jej wartości jest posiadanie odpowiedniego materiału wymiennego. Jego rodzaj,

tematyka, wartość naukowa, częstotliwość i regularność ukazywania się oraz język decydują o losach i kierunkach wymiany.

Rozległa działalność wydawnicza Polskiej Akademii Nauk pozwala nie tylko na centralne prowadzenie wymiany zagranicznej wydawnictw, ale stwarza też szczególnie sprzyjające warunki dla jej rozwoju w obrębie sieci bibliotek PAN. Zasada zdecentralizowanego sposobu prowadzenia wymiany w Akademii opiera się bowiem na fakcie, że instytuty, zakłady i placówki publikują własne wydawnictwa. Stwarza to zdrowe podstawy dla wymiany, nie budząc tych wątpliwości, które powstają w wypadku prowadzenia wymiany wydawnictwami nabywanymi dowolnie na rynku księgarskim.

W skali krajowej wymiana zagraniczna wydawnictw właściwie nie jest w Polsce koordynowana. Brak jest też całościowej analizy stanu zaopatrzenia kraju w niezbędną zagraniczną literaturę naukową i uchwycenia wzajemnego stosunku importu i wymiany. Pod tym względem w pionie Akademii sprawa przedstawia się znacznie lepiej. Na podstawie odpowiedniego zarządzenia władz Akademii Ośrodek Rozpowszechniania Wydawnictw Naukowych PAN koordynuje wymianę prowadzoną przez placówki. Założona w Ośrodku centralna kartoteka stosunków wymiennych całej sieci bibliotek PAN, opracowanie i opublikowanie wykazu kontrahentów wymiany, z podaniem kto i czym prowadzi wymianę ze strony Akademii¹ oraz wydanie wykazu wpływających zagranicznych czasopism², z równoczesnym oznaczeniem ich lokalizacji w obrębie sieci PAN, umożliwiło przeprowadzenie szczegółowej analizy i obszerne przedstawienie stanu wymiany zagranicznej Polskiej Akademii Nauk w pracy Leona Łosia i Jana Radożyckiego³.

Wspomniane wykazy są już w tej chwili niestety w dużej mierze zdezaktualizowane. Należałoby więc sobie życzyć, aby jak najprędzej zostały ponownie opracowane i wydane. Jeżeliby zostały jeszcze uzupełnione alfabetycznymi indeksami, stanowiłyby na długi czas nieocenione źródło informacji przede wszystkim dla prowadzących wymianę wskazując, gdzie istnieją luki, które można zapełnić, gdzie natomiast nie należy się zwracać, aby niepotrzebnie nie dublować wpływających do kraju tytułów. Wykaz tytułów zagranicznych czasopism i innych wydawnictw ciągłych spełniałby równocześnie rolę katalogu centralnego, pozwalającego łatwo umiejscowić poszukiwaną publikację. Ułatwiłoby to niezmiernie pracę wypożyczalni międzybibliotecznych, a także pogłębiło środowiskową współpracę w zakresie gromadzenia zbiorów.

Rozmiary prowadzonej w ramach Akademii wymiany są bardzo du-

¹ Międzynarodowa wymiana wydawnictw Polskiej Akademii Nauk. Oprac. zespół pracowników Działu Wymiany Zagranicznej ORWN PAN pod kier. J. Radożyckiego. Wrocław 1963.

² Czasopisma zagraniczne w bibliotekach Polskiej Akademii Nauk. Rok 1964. Oprac. zespół pracowników Biblioteki PAN w Warszawie. Wrocław 1965 oraz Aneks: Lata 1965-1966. Wrocław 1966.

³ L. Łoś, J. Radożycki: Problemy międzynarodowej wymiany wydawnictw Polskiej Akademii Nauk. Wrocław 1970.

że, a jej znaczenie i rola uwidoczniają się szczególnie, jeżeli się weźmie pod uwagę, że blisko 3/4 ogólnej liczby zagranicznych wydawnictw ciągłych wpływających do Akademii pochodzi z wymiany wydawnictw⁴.

W obrębie sieci bibliotek Polskiej Akademii Nauk Biblioteka PAN w Krakowie ma najrozleglejszą i najstarszą wymianę zapoczątkowaną w dwudziestych latach ubiegłego stulecia. Z pięciu samodzielnych bibliotek Akademii nieco później zaczęły nawiązywać wymianę Kórnik i Ossolineum, jednak tylko Biblioteka w Krakowie poszła wyraźnie w tym kierunku. Zadecydowało o tym powiązanie jej z Akademią Umiejętności.

Pomijając pierwszy okres związku z Towarzystwem Naukowym Krakowskim, Biblioteka PAN w Krakowie zawsze była i jest nadal złączona z działalnością najwyższej instytucji naukowej w kraju: najpierw Akademii Umiejętności, potem Polskiej Akademii Umiejętności, a obecnie Polskiej Akademii Nauk. Ten właśnie związek zdecydował o kierunkach i sposobach gromadzenia zbiorów bibliotecznych. Biorąc pod uwagę tylko druki — z pominięciem innych rodzajów zbiorów — trzeba stwierdzić, że w Bibliotece PAN w Krakowie główną podstawą przyrostu księgozbioru była wymiana wydawnictw.

Akademia Umiejętności w zasadzie ograniczała zakup wydawnictw do najważniejszych publikacji ogólnych i encyklopedycznych, natomiast miała zawsze do dyspozycji bogaty zasób własnych nakładów wydawniczych z różnych dziedzin wiedzy, w szczególności obcojęzyczne wydawnictwa, jak *Bulletin International*, *Comptes Rendus* i *Mémoires*, drukowane z myślą o zagranicznym odbiorcy, mogła więc prowadzić szeroką wymianę i tą drogą powiększać księgozbiór swojej Biblioteki. Czylniła to tym chętniej, że w ten sposób można było również upowszechnić dorobek polskiej myśli naukowej za granicą, co Akademia zawsze uważała za jedno z istotnych swoich zadań.

Wielokierunkowość działalności wydawniczej Akademii Umiejętności i Polskiej Akademii Umiejętności znalazła odbicie w stosunkach wymiennych, nawiązywanych przede wszystkim z równorzędnymi akademiami krajów europejskich i pozaeuropejskich, ogólnymi towarzystwami naukowymi a także ośrodkami uniwersyteckimi i towarzystwami specjalistycznymi. Te właśnie instytucje typu akademickiego składają się na główny a zarazem najstarszy zespół kontrahentów wymiany Biblioteki PAN w Krakowie i dominują szczególnie w stosunkach z krajami europejskimi i północnoamerykańskimi. Natomiast w wymianie z krajami Azji, Afryki, Australii oraz Ameryki Środkowej i Południowej wyczuwają się na pierwszy plan związki z instytucjami badawczymi.

W recepcie prowadzonej wymiany zgromadziła Akademia w swojej Bibliotece największy i najbogatszy w skali krajowej zbiór wydawnictw ciągłych zagranicznych i polskich instytucji i towarzystw naukowych

⁴ L. Łoś, J. Radożycki: *Problemy ... s. 109.* (Zob. przyp. 3).

(PAU prowadziła również wymianę krajową). Wartość tego zbioru polega między innymi na tym, że obejmuje on niejednokrotnie tytuły nie występujące w żadnej innej bibliotece w kraju, a ponadto posiada wieloletnie, kompletne ciągi czasopism, sięgające nieraz połowy ubiegłego wieku, dziś bieżąco uzupełniane.

Cechą tej części księgozbioru Biblioteki PAN w Krakowie jest wielokierunkowość odpowiadająca bardzo zróżnicowanej tematycznie działalności naukowej Akademii. Szczegółowa analiza dorobku wydawniczego Polskiej Akademii Umiejętności — wyrażającego się liczbą ponad 43 000 arkuszy wydawniczych — wykazała, że tylko jedna trzecia publikacji przypada w PAU na humanistykę. Znalazło to z kolei odbicie we wpływach z wymiany i ukształtowaniu się charakteru księgozbioru Biblioteki, gdzie wśród retrospektywnego zasobu wydawnictw ciągłych górują nie nauki humanistyczne, ale szeroko pojęte nauki przyrodnicze.

W chwili obecnej Biblioteka Polskiej Akademii Nauk w Krakowie posiada 2478 punktów wymiennych w 111 krajach na całym świecie. Znajduje się też, jeśli chodzi o prowadzenie zagranicznej wymiany wydawnictw, w bardzo dogodnej sytuacji, ma bowiem przeszło stuletnią tradycję i praktykę prowadzenia wymiany; ma rozliczne, od dziesiątków lat utrwalone kontakty wymienne, które przetrwały mimo dwóch wojen światowych i różnych zakłóceń wydawniczych, i ma — co jest najważniejsze — bogaty materiał wymienny, niezbędny do szerokiego prowadzenia wymiany. Biblioteka dysponuje mianowicie do celów wymiany wydawnictwami Oddziału Polskiej Akademii Nauk w Krakowie i to na zasadzie wyłączności⁵.

Oddział PAN w Krakowie publikuje obecnie 46 wydawnictw ciągłych, odpowiadających zakresom działalności komisji naukowych Oddziału. Reprezentowane są tu wszystkie niemal kierunki, poczynając od bardzo rozbudowanej ilościowo — gdy idzie o tytuły — humanistyki, poprzez nauki biologiczne, geologiczne, techniczne, rolniczo-leśne aż do lekarskich. Nie ma natomiast Oddział — porównując z dyscyplinami uprawianymi przez PAU — wydawnictw z zakresu antropologii, muzykologii, matematyki, fizyki i chemii, co dało się odczuć w zbiorach Biblioteki przerwaniem niektórych ciągów czasopism pochodzących z wymiany. Dla filozofii i etnografii powstały ostatnio odrębne komisje naukowe, a więc pojawią się też niebawem i odpowiednie wydawnictwa.

Ponieważ istnieje ścisła współzależność pomiędzy rodzajem i wartością posiadanych materiałów dla celów wymiany a kierunkami jej rozwoju i rodzajem wpływów, należy pod tym kątem rozpatrzeć zalety i wady wydawnictw Oddziału.

Najbardziej pożądaną dla celów wymiany formą wydawniczą jest niewątpliwie czasopismo, z jego krótkim cyklem produkcji i ustaloną

⁵ Jedynie Ośrodek Rozpowszechniania Wydawnictw Naukowych PAN rozprowadza znaczne ilości egzemplarzy wydawnictw Oddziału PAN w Krakowie w ramach centralnie prowadzonej wymiany.

częstotliwością ukazywania się. Dzięki temu, że pula arkuszowa Oddziału podzielona jest — poza wydawnictwami prezydialnymi — pomiędzy poszczególne komisje naukowe Oddziału i każda z nich ma możliwość opublikowania pewnej liczby arkuszy w ciągu roku — wydawnictwa ciągłe Oddziału ukazują się z dużą regularnością. Tak więc publikacje typu „Rocznik”, „Acta”, „Folia”, „Studia” ukazują się przynajmniej raz lub dwa razy w roku, a serie „Prac” — jeden do czterech razy w roku.

Cechą ujemną wydawnictw, przede wszystkim humanistycznych, i to nie tylko wydawnictw Oddziału, jest nadmierne rozdrobnienie publikacji, co powoduje, że — jak wiadomo z praktyki wymiennej — trzeba nieraz przekazywać dwa lub trzy tytuły w zamian za jeden tytuł zagraniczny.

Do tego dołącza się sprawa języka. W skali krajowej około 16% czasopism wychodzi całkowicie w językach obcych. Pod tym względem daleko wyprzedzają nas Rumunia czy Czechosłowacja⁶. W wydawnictwach Oddziału procent ten pokrywa się mniej więcej ze średnią ogólnokrajową, ale tylko dla ogółu tytułów niehumanistycznych. Dla humanistyki jest znacznie niższy i wynosi tylko 7%. W niehumanistycznej grupie wydawnictw sytuacja jest jeszcze o tyle lepsza, że wydawnictwa publikowane po polsku posiadają obszerne streszczenia, a nawet poszczególne artykuły w językach obcych. W wydawnictwach humanistycznych streszczenia są niewystarczające.

Ten układ językowy sprawia, że chociaż połowa komisji naukowych Oddziału PAN w Krakowie należy do typu humanistycznego i mimo że więcej niż połowa tytułów wydawnictw Oddziału przypada na nauki humanistyczne i społeczne, wymiana wydawnictw Biblioteki PAN w Krakowie rozwija się w kierunku szeroko pojętych nauk przyrodniczych. Na te dyscypliny przypada bowiem około 70% kontaktów wymiennych.

O słabszym rozwoju wymiany z zakresu nauk humanistycznych decyduje w pewnej mierze również tematyka, która przeważnie obraca się w kręgu zainteresowań czysto polskich, a w każdym razie w miarę geograficznego oddalania punktów wymiennych staje się dla nich coraz bardziej obca. Tak więc wymiana tego typu rozwija się przede wszystkim z krajami europejskimi. Ponadto bariera językowa, przynajmniej w krajach słowiańskich, jest łatwiejsza do pokonania, a tematyka budzi więcej zainteresowania niż na innych kontynentach, z wyjątkiem krajów Ameryki Północnej, gdzie może mieć znaczenie fakt istnienia licznej Polonii. Z krajów pozaeuropejskich najwyższy procent humanistycznych kontaktów Biblioteki przypada na Afrykę i Azję, co tłumaczy się wysyłaniem na wymianę obcojęzycznych *Folia Orientalia*, a zatem wydawnictwa dostępnego pod względem językowym i tematycznie interesującego dla krajów Wschodu.

⁶ W. Ślabczyński: New trends in the international exchange of publications. *UNESCO Bulletin for Libraries* 1965 Vol. 22 nr 5 s. 222.

Drogą bezpośredniej wymiany zagranicznej Biblioteka PAN w Krakowie uzupełnia bieżąco około 3500 tytułów wydawnictw ciągłych (uwzględniając tytuły „żywe”, nawet jeżeli wpływają one do zbiorów rzadziej niż raz w roku). Do tego dochodzi jeszcze trzysta kilkadziesiąt tytułów przekazywanych Bibliotece przez Ośrodek Rozpowszechniania Wydawnictw Naukowych PAN z wymiany prowadzonej centralnie. Wpływa też pewna liczba druków zwartych, dysertacje z kilkunastu europejskich uniwersytetów oraz niewielka liczba odbitek. Dla porównania należy dodać, że prenumerata zagraniczna Biblioteki ogranicza się do 14 tytułów. Wśród wpływów z wymiany przeważają wydawnictwa ciągle w większości o tematyce niehumanistycznej. W grupie szeroko pojętych nauk przyrodniczych, obok wpływów z zakresu nauk matematyczno-fizycznych, geograficznych, technicznych, rolniczo-leśnych i medycznych, na pierwszy plan wysuwają się nauki biologiczne oraz nauki geologiczne. Pozostaje to w ścisłym związku z faktem, że z tych właśnie dziedzin posiada Biblioteka najodpowiedniejszy materiał do celów wymiany. Są to dla nauk biologicznych obcojęzyczne *Acta Biologica Cracoviensia* w dwóch seriach: botanicznej i zoologicznej oraz *Folia Quaternaria*, a dla nauk geologicznych — wydawane wprawdzie po polsku, ale z bardzo obszernymi, wielostronicowymi streszczeniami — *Prace Geologiczne* i *Prace Mineralogiczne*.

Jeśli chodzi o ogólną charakterystykę wpływów z wymiany, są to publikacje różnych akademii i powiązanych z nimi instytutów i zakładów, bibliotek uniwersyteckich i uniwersyteckich instytutów czy pracowni, towarzystw naukowych ogólnych i specjalnych, szkół wyższych (szczególnie technicznych), instytutów badawczych, stacji naukowych, laboratoriów, muzeów, wielkich bibliotek, a także niektórych redakcji czasopism.

Nasuwa się teraz pytanie, jakie są perspektywy rozwojowe tej wymiany ujęte pod kątem specjalizacji zbiorów bibliotecznych? W wypadku Biblioteki PAN w Krakowie zasadniczym kryterium specjalizacji — zgodnym z zasadami wyrażonymi w zarządzeniu ministra kultury i sztuki z 9 lutego 1973 r.⁷ — może być rodzaj materiałów bibliotecznych, a zatem zagraniczne wydawnictwa ciągle, i to zarówno bieżące — ze względu na prowadzoną rozległą wymianę — jak i retrospektywne — z uwagi na posiadany najbogatszy, o wieloletnich ciągach zasób. Można również pójść dalej i powiązać kryterium rodzaju materiałów z dziedziną wiedzy⁸. Jako ewentualna specjalizacja zarysowują się tu nauki biologiczne, ponieważ właśnie wymiana z tego zakresu jest w Bibliotece PAN w Krakowie, obok nauk geologicznych, najsilniejsza. Oczywiście rozwój musiałby tu iść nie w kierunku wąskospecjalistycznym; nie można byłoby w żadnym wypadku stwarzać konkurencji dla innych pla-

⁷ Dz. urz. Min. Kult. 1973 nr 2 poz. 18.

⁸ Sprawę doboru kryteriów specjalizacji w Bibliotece PAN w Krakowie omówił w swoim referacie dyr. Z. Jabłoński.

cówek PAN (Instytutu Botaniki, Zakładu Zoologii Systematycznej i Doświadczalnej czy Zakładu Biologii Wód), ale — przeciwnie — wspierać ich wymianę publikacjami wielokierunkowymi z dziedziny nauk biologicznych czy też dyscyplin pokrewnych. Można jednak również wybrać dziedziny, w których sieć bibliotek PAN rozwija niedostateczną wymianę i starać się wypełnić istniejące luki, przede wszystkim w zakresie nauk humanistycznych i społecznych, zwłaszcza z dziedziny historii, językoznawstwa i historii sztuki.

Fakt prowadzenia przez Bibliotekę bardzo szerokiej wymiany nie przesądza, że musi ona gromadzić wszystko, co z tej wymiany wpływa. W wielu wypadkach można uzyskiwane tytuły przekazywać — po wstępnym opracowaniu — placówkom Akademii w użytkowanie w formie dwu-, pięcio- czy dziesięcioletnich depozytów. Placówki te są przecież na ogół zainteresowane przede wszystkim w bieżącym wykorzystywaniu czasopism, a nie w ich stałym gromadzeniu.

Równocześnie nie znaczy to wcale, że Biblioteka powinna swoją wymianę ograniczać. Wręcz przeciwnie, należy ją rozwijać. Wymiana Biblioteki PAN w Krakowie jest jedną z największych w kraju, a największą w sieci bibliotek Akademii i tkwią w niej jeszcze duże możliwości dalszego rozwoju, jakich nie mają czy nie mogą mieć inne instytucje. Wymianę tę można pogłębiać w obrębie posiadanych kontaktów, jak też rozwijać ją przez nawiązywanie nowych stosunków. Wystarczy wspomnieć o perspektywach wymiany z krajami rozwijającymi się Azji, Afryki i Ameryki Łacińskiej.

Rozpatrując zagraniczną wymianę od strony ogólnej można stwierdzić, że ma ona cechy, które pozwalają ją pokierować i drogą właściwego działania włączyć w proces specjalizacji zbiorów bibliotecznych. Oczywiście pomyślnie rezultaty w tej mierze uzależnione są od wielu czynników, z których na pierwsze miejsce wysuwa się krajowy materiał wymienny. Im bardziej będzie on atrakcyjny pod względem treści i im bardziej dostępny językowo dla obcych czytelników, tym większa będzie jego wartość w wymianie zagranicznej wydawnictw, a przez nią w procesie specjalizacji zbiorów bibliotecznych zarówno małych, jak i dużych bibliotek.

KRYSTYNA STACHOWSKA

INTERNATIONAL EXCHANGE OF PUBLICATIONS AND ITS SIGNIFICANCE FOR THE SPECIALIZATION OF LIBRARY COLLECTIONS

On the base of many years' experiences in the foreign exchange of publications in the PAN Library in Cracow, the author demonstrated great importance of that exchange for the Library acquisition and for its role in providing the country with the foreign scientific literature. She also pointed out that the properly organized and carried on exchange permits the right policy in the acquisition and the shopping of the library collection according to a definite specialization.

IGNACY SIERADZKI

JAK BIBLIOTEKA PLACÓWKI PAN MOŻE STAĆ SIĘ BIBLIOTEKĄ CENTRALNĄ?

Zarządzenie nr 15 ministra kultury i sztuki kilkakrotnie już wspomniane, stanowiące owoc długotrwałej i wyczerpującej dyskusji, postawiło przed bibliotekami wyraźnie zarysowany model biblioteki centralnej.

Biblioteki niektórych placówek PAN spełniają szereg podstawowych warunków stawianych przez to zarządzenie bibliotekom centralnym: posiadają stosunkowo duże, kompletne i przede wszystkim aktualne zbiory, służą poważnej grupie pracowników naukowych, dysponują na ogół wykwalifikowanym personelem (udział bibliotekarzy dyplomowanych i pracowników naukowych przekracza tam 20%) i znacznymi środkami na gromadzenie zbiorów. W wielu macierzystych placówkach (jeżeli nie w samych bibliotekach) istnieją rozbudowane pracownie dokumentacyjne o pokaźnym dorobku. Dotkliwe braki natomiast występują najczęściej w liczbie personelu, w warunkach lokalowych i wyposażeniu, a więc w elementach przesądzających o możliwości rozwoju biblioteki. Wydaje się jednak, że sama tylko repartycja dotychczasowych środków PAN odpowiednio do kryteriów ustalonych w zarządzeniu nr 15, pewnego rodzaju priorytet w przydziale lokali, dewiz, etatów, wyposażenia technicznego, w decyzjach inwestycyjnych, pozwoliłyby bibliotekom na stopniowe realizowanie nowych funkcji.

Wytypowanie w PAN centralnych bibliotek naukowych nie musiałoby pociągać za sobą deformacji istniejących struktur, np. integracji biblioteki, ośrodka informacji i pracowni dokumentacyjnej. Nowość organizacyjna polegałaby na tym, że taka biblioteka miałaby statut zatwierdzony przez jednostkę nadrzędną i wydzielone środki, pozostałaby natomiast organiczną częścią placówki ze wszystkimi wynikającymi stąd obowiązkami. Cała dotychczasowa dyskusja nie podaje w wątpliwość oczywistej zasady, że biblioteka naukowa musi być związana z żywym ośrodkiem naukowym, gdyż w przeciwnym razie wyrodnieje i obumiera.

Zadaniem pilnym — tam, gdzie jeszcze go nie wykonano — jest dokładne rozpoznanie zasobów istniejących w różnych zbiorach kra-

jowych. Pozwoli to bowiem na dokonanie właściwego podziału specjalizacji według kryteriów wymienionych w cytowanym zarządzeniu.

Przedstawione niżej propozycje dotyczące funkcji informacyjnych biblioteki centralnej przy placówkach PAN i jej współpracy z innymi bibliotekami zmierzają do maksymalnego wykorzystania istniejącego potencjału informacyjnych bibliotek.

Do najważniejszych funkcji informacyjnych należy zaliczyć udostępnianie zbiorów, dokumentację zbiorów własnych, prowadzenie katalogów centralnych, a w szczególności:

- 1) Prezencyjne udostępnianie zbiorów czytelnikom posiadającym fachowe przygotowanie i systematycznie zajmującym się określoną gałęzią wiedzy. Wypożyczanie drugich egzemplarzy „obcym” pracownikom naukowym na równi z własnymi;
- 2) Wyodrębnienie znacznej części (10-20%) zbiorów w magazynie z wolnym dostępem, w tym informatorów, podstawowych dzieł i kompletów czasopism w obszernym wyborze a również nowych nabytków;
- 3) Szybkie sporządzanie na zamówienie odbitek kserograficznych z mikroform i materiałów posiadanych w jednym egzemplarzu. W tym celu biblioteki centralne muszą dysponować sprawną aparaturą reprograficzną;
- 4) Prowadzenie analitycznego i wieloaspektowego katalogu rzeczowego zbiorów własnych, skorelowanego z klasyfikacją międzynarodową i zaopatrzonego w indeks;
- 5) Szybkie i regularne sporządzanie odbitek spisów treści (current contents) wybranych zagranicznych wydawnictw ciągłych i dzieł zbiorowych;
- 6) Szybkie i regularne wydawanie wykazu nabytków zagranicznych (ewentualnie również antykwarycznych i unikalnych nabytków krajowych) w układzie zgodnym z układem katalogu rzeczowego. Opracowywanie — na stałe lub doraźne zamówienie — adnotowanych zestawień bibliograficznych;
- 7) Prowadzenie alfabetycznego i rzeczowego katalogu centralnego książek, czasopism i mikroform zagranicznych oraz unikalnych dokumentów krajowych z zakresu specjalizacji danej biblioteki. Katalog taki powstałby na podstawie danych z katalogów centralnych Biblioteki Narodowej, katalogów mikrofilmów tejże Biblioteki, OIN PAN i Naczelnej Dyrekcji Archiwów Państwowych i byłby regularnie uzupełniany drogą bezpośredniej współpracy z bibliotekami działającymi w tym samym polu specjalizacji.

Funkcje bibliograficzno-informacyjne (prowadzenie bieżącej bibliografii specjalistycznej i przeglądu dokumentacyjnego piśmiennictwa polskiego, informacja o pracach w toku) są już w niektórych dziedzinach z powodzeniem wykonywane; w pozostałych powinny również należeć do zadań biblioteki centralnej.

Współpraca z bibliotekami leżącymi w tym samym polu specjalizacji nie może odbywać się drogą podporządkowania organizacyjnego, tym bardziej że mogą w niej brać udział samodzielne biblioteki uniwersalne. Wszelkie wspólne działania, mające zresztą charakter wymienny, mogą opierać się tylko na zrozumieniu wzajemnych korzyści. Tak więc współpraca bibliotek polegałaby na: a) wzajemnym szybkim przekazywaniu informacji o bieżących nabytkach zagranicznych i antykwarycznych oraz o posiadanych zasobach — drogą przesyłania kopii kart katalogowych lub wykazów nabytków; b) wzajemnym szybkim wypożyczeniu międzybibliotecznym (np. przez realizowanie zamówień telefonicznych); c) wzajemnym przekazywaniu materiałów bibliecznych, zgodnie z podziałem pola specjalizacji.

Proponowane wyżej funkcje — stanowiące w większości rozszerzenie zakresu działalności bibliotek placówek PAN — zaczerpnięte są wyłącznie z cytowanego zarządzenia nr 15 i z własnych doświadczeń biblioteki humanistycznej. W poszczególnych bibliotekach potrzeby czytelników mogą spowodować konieczność podjęcia innych działań. Zatem przy określaniu najpilniejszych zadań a także — pominiętych tu — naglących potrzeb wynikających z dotychczasowej działalności bibliotek, należy się kierować przede wszystkim wymaganiami obsługiwanego środowiska naukowego. Dokładne ich rozpoznanie to — obok rozpoznania zasobów krajowych — drugie z pilnych zadań stojących przed bibliotekami aspirującymi do spełniania funkcji biblioteki centralnej.

IGNACY SIERADZKI

HOW INSTITUTE LIBRARY OF POLISH ACADEMY OF SCIENCES CAN BECAME THE CENTRAL LIBRARY?

A model of the special central library has been specified in the Minister's of Culture and Arts instruction no 15. Some of the libraries of the Polish Academy of Sciences have been already approaching that model. However even they are still suffering from lack of staff as well as of insufficient premises and equipment. One of the most urgent tasks imposed on the future central libraries is good knowledge of holdings of each library. It will make possible correct decisions as to their specialization. Circulation, information about own materials and cooperation with libraries of related specialization will be most important functions of the central special libraries. All their activities should be regulated by good appreciation of needs of users they work for.

WOJCIECH TRZEBIŃSKI

GROMADZENIE ZBIORÓW W PRZYSZŁYCH BIBLIOTEKACH CENTRALNYCH PRZY PLACÓWKACH PAN

Rozważane obecnie nadanie niektórym bibliotekom instytutowym Polskiej Akademii Nauk statusu specjalistycznej biblioteki centralnej postawi przed nimi i przed dyrekcjami ich instytutów macierzystych kompleks trudnych problemów, wśród których jednym z ważniejszych będzie konieczność zrewidowania zasad dotychczasowej polityki gromadzenia zbiorów bibliotecznych.

Punktem wyjścia prognoz i postulatów w tej sprawie powinno być zarządzenie nr 15 ministra kultury i sztuki z dnia 9 lutego 1973 r. W § 1 zarządzenia czytamy, że specjalizacja ma na celu „optymalną obsługę wszystkich użytkowników krajowych zasobów bibliotecznych” i że jednym ze środków do tego celu wiodących jest „gromadzenie materiałów bibliotecznych w kraju, zgodnie z aktualnymi i perspektywicznymi potrzebami wszechstronnego rozwoju nauki i gospodarki narodowej”. Służebna rola gromadzenia zbiorów przez centralne biblioteki naukowe wobec naczelných zadań nauki polskiej została omówiona szerzej w § 5 zarządzenia, który mówi: „Program gromadzenia materiałów bibliotecznych przez bibliotekę centralną wynika z roli danej dziedziny wiedzy dla bieżącego i perspektywicznego rozwoju nauki i gospodarki narodowej oraz postanowień w sprawie międzynarodowej współpracy w zakresie informacji”, wyjaśniając dalej, że program ten uwzględnia w szczególności: „1) dynamicznie rozwijające się dziedziny wiedzy o wzrastającym znaczeniu dla rozwoju nauki, techniki i innych dziedzin działalności praktycznej; 2) dziedziny wiedzy, które mogą być w szerokim zakresie lub z dużym efektem wykorzystane dla realizacji zadań rozwoju społeczno-gospodarczego kraju”.

Zakres gromadzenia materiałów bibliotecznych będzie dla każdej z bibliotek centralnych określony w planie ich specjalizacji, na podstawie kryteriów wymienionych w zarządzeniu nr 15 (§ 6), którymi mogą być: „dziedzina wiedzy, techniki lub innej działalności praktycznej; rodzaj materiałów bibliotecznych; przedział czasu; terytorium; język”.

W związku z pierwszym kryterium znajduje się przepis zawarty w

§ 7 tegoż zarządzenia: „Ustalony na podstawie kryteriów (§ 6) zakres gromadzenia przez bibliotekę centralną materiałów bibliotecznych dotyczących tej samej dziedziny wiedzy może być w uzasadnionych wypadkach rozdzielony między kilka bibliotek centralnych z zastrzeżeniem, że podział danej dziedziny wiedzy będzie rozłączny”. Zastrzeżenie to pozwala sądzić, że rozłączny będzie także podział całokształtu piśmiennictwa na zakresy gromadzenia materiałów przez poszczególne biblioteki centralne.

Trzeba jednak pamiętać, że podobnie jak żadna dyscyplina nie rozwija się w izolacji od innych nauk, tak samo żadna biblioteka naukowa nie może ograniczyć zakresu gromadzenia zbiorów do ciasno pojmowanego kręgu swojej specjalizacji. Przeciwnie, powinna uzupełniać je dobranymi metodycznie materiałami z zakresu dziedzin pokrewnych lub pomocniczych zaliczanych do innych dyscyplin. Takie ukierunkowanie polityki gromadzenia zbiorów przez biblioteki naukowe jest szczególnie aktualne w dobie obecnej, gdy organizatorzy nauki wysuwają postulat integracji już nie tylko wyników, ale nawet programów badań nad wężłowymi i międzyresortowymi problemami o charakterze interdyscyplinarnym. Należałoby więc rozróżnić i stosować dwa zakresy gromadzenia materiałów bibliotecznych przez biblioteki centralne przy instytutach PAN: obligatoryjny i optymalny. Pierwszy pokrywałby się z przydzielonym bibliotece polem specjalizacji, drugi obejmowałby także wybrane pod kątem potrzeb danego środowiska czytelniczego materiały z zakresu specjalizacji innych bibliotek centralnych. Zakres obligatoryjny byłby ustalony przez Centrum INTE w planie ogólnopolskim, zakres optymalny — przez radę naukową danej placówki lub jej komisję biblioteczną. W ten sposób książki i czasopisma zagraniczne cieszące się dużą poczytnością będą mogły być gromadzone nie przez jedną tylko bibliotekę centralną, co utrudniałoby lub wręcz uniemożliwiłoby dostęp do potrzebnych materiałów, lecz przez kilka bibliotek.

Musimy też pamiętać, że obecnie w wielu instytutach PAN zakup wydawnictw z krajów kapitalistycznych prowadzony jest głównie pod kątem problematyki badań danego instytutu. Gdy jednak biblioteki tych instytutów staną się równocześnie centralnymi, będą musiały dostosować program gromadzenia swoich zbiorów bibliotecznych do potrzeb badawczych w tych dziedzinach wiedzy, które w sensie cytowanych wyżej przepisów mają znaczenie priorytetowe, a w danym instytucie nie są uprawiane. W praktyce oznacza to, że przyszłe biblioteki centralne przy instytutach PAN będą dobierały materiały biblioteczne z punktu widzenia potrzeb nie tylko instytutu macierzystego, ale także innych instytutów i zakładów naukowych o tej samej lub pokrewnej specjalizacji, prowadzących badania w dziedzinach szczególnie ważnych dla postępu wiedzy i techniki oraz społecznego i gospodarczego rozwoju kraju. Dokonywane lub kontrolowane przez biblioteki centralne zakupy de-

wizowe powinny być jak najbardziej racjonalne i zgodne z ustalonym programem.

Jeśli chodzi o rodzaj materiałów bibliotecznych, które będą gromadzone przez biblioteki instytutowe PAN po ich awansie na biblioteki centralne, to można sądzić, że znacznie większy nacisk zostanie położony na dokumenty nie opublikowane lub znajdujące się poza normalnym obrotem księgarskim. Wchodziłyby tu w grę m.in. materiały z konferencji i sympozjów, nie opublikowane prace doktorskie, a przede wszystkim szczegółowa dokumentacja zakończonych prac badawczych.

Równocześnie w związku ze spoczywającym na bibliotece centralnej obowiązkiem gromadzenia, udostępniania, wyszukiwania i przekazywania informacji zwiększy się liczba i różnorodność gromadzonych wydawnictw informacyjnych, jak bibliografie specjalne i bibliografie zawartości czasopism, przeglądy i karty dokumentacyjne, wykazy i centralne katalogi nabytków bibliotecznych, kompendia, encyklopedie i słowniki rzeczowe. Obok nich, w miarę automatyzacji bibliotek centralnych, coraz większe usługi będą oddawać komputerowe zestawienia bibliograficzne na określone tematy w formie wydruków z taśm magnetycznych.

Duże zmiany przyniesie spodziewana w niedalekiej przyszłości mechanizacja polskich bibliotek naukowych. Będzie się gromadzić o wiele więcej dokumentów w formie reprodukcji. Technika kserograficzna znajdzie zastosowanie w zbieraniu materiałów ważnych dla środowiska czytelniczego danej biblioteki centralnej a trudnych do bezpośredniego uzyskania. Częstymi obiektami gromadzenia zbiorów, zwłaszcza w ramach wymiany międzynarodowej, staną się obok tradycyjnych mikrofilmów mało jeszcze u nas rozpowszechnione mikrofiszki i mikroarty, powodując tak pożądaną, ze względu na ekonomię miejsca, miniaturyzację zbiorów. Nowe i stare techniki reprodukcji dokumentów służyć będą bibliotekom centralnym zarówno do gromadzenia materiałów bieżących, jak i do retrospektywnego uzupełniania braków, zwłaszcza w ciągach czasopism i wydawnictw zbiorowych.

Aby dobór materiałów do biblioteki centralnej mógł się odbywać metodycznie i nadać za produkcją wydawniczą, potrzebne są odpowiednie źródła informacji. Obecnie dla wydawnictw krajowych dostateczną w zasadzie podstawę źródłową stanowią periodyki bibliograficzne Biblioteki Narodowej, musi być jednak spełniony warunek, że okres dzielący rejestrację dokumentów od daty ich wydania będzie krótki. Znacznie gorzej przedstawia się sprawa źródeł pomocniczych do gromadzenia książek zagranicznych. Sięganie do bibliografii specjalnych i odpowiednich przeglądów dokumentacyjnych na ogół nie daje pożądanego efektu, gdyż wydawnictwa te rejestrują druki zwarte przeważnie z dużym opóźnieniem. W jeszcze większym stopniu odnosi się to do spisów nowości i do recenzji zamieszczanych w czasopismach naukowych. Szybkość informacji cechuje natomiast katalogi i prospekty ogłaszane i roz-

syłane przez wydawców zagranicznych w celach reklamowych. Materiały te nie dają jednak pełnego obrazu bieżącej produkcji wydawniczej. Kompletnie i zarazem wczesne rozpoznanie jej aktualnego stanu będzie możliwe dopiero po włączeniu naszych bibliotek do zagranicznych systemów dystrybucji informacji selektywnej.

Ponieważ akcja ta została już zapoczątkowana, należy przewidywać, że przyszłe biblioteki centralne przy instytutach PAN będą otrzymywać regularnie, każda z zakresu swojej specjalności, komputerowe serwisy o nowościach wydawniczych wpływających do wielkich bibliotek zagranicznych. Ale i wówczas pozostanie nadal otwarta sprawa metodycznej selekcji rejestrowanych materiałów pod kątem ich przydatności do zbiorów danej biblioteki centralnej. Najwłaściwszą metodą byłoby ocenianie tych materiałów na podstawie autopsji. Można by jej dokonywać nie tylko w kraju na międzynarodowych targach książki, na wystawach i w księgarniach, ale także za granicą, w dużych ośrodkach naukowych, gdzie funkcje „agentów” bibliotek centralnych mogłyby pełnić polscy naukowcy odpowiedniej specjalności, delegowani tam na pobyt studyjny. Trzeba też pamiętać, że przyszłe biblioteki centralne przy instytutach PAN będą mogły przy dobieraniu materiałów bibliotecznych korzystać z konsultacji zatrudnionych w instytucie specjalistów, mających zazwyczaj bezpośrednie kontakty z zagranicznymi ośrodkami naukowymi.

Więszym obowiązkiem, jakie w zakresie gromadzenia zbiorów spadną na biblioteki instytutowe podniesione do rangi centralnych, powinno towarzyszyć nadanie im pewnych przywilejów. Tak więc biblioteki centralne musiałyby mieć priorytet przy zakupie książek zagranicznych na targach i ekspozycjach. Niemniej ważną sprawą będzie zapewnienie bibliotece centralnej dopływu materiałów bezdewizowych z zakresu jej specjalizacji. Ponadto na pracownikach nauki delegowanych na zagraniczne konferencje powinien spoczywać obowiązek niezwłocznego po powrocie do kraju przekazywania uzyskanych tam dokumentów właściwej bibliotece centralnej.

A oto propozycje usprawnień organizacyjnych dotyczące gromadzenia materiałów krajowych. Biblioteka centralna przy instytucie PAN powinna mieć zagwarantowaną odpowiednimi zarządzeniami możliwość zakupu na rynku księgarskim wydawnictw niskonakładowych. Równocześnie na wydawców nieprofesjonalnych trzeba by nałożyć obowiązek płatnego lub nieodpłatnego przekazywania właściwym bibliotekom centralnym po jednym egzemplarzu każdej publikacji spoza obrotu księgarskiego. Należałoby też rozważyć możliwość takiego uściślenia profiliów bibliotek, otrzymujących egzemplarz obowiązkowy, aby mogły one przekazywać bibliotece centralnej wydawnictwa specjalistyczne na podstawie zarządzenia ministra kultury i sztuki z dnia 2 sierpnia 1968 r., które mówi: „Biblioteki, które otrzymują egzemplarze obowiązkowe nie od-

powiadające profilowi ich zbiorów, przekazują te egzemplarze wyspecjalizowanym bibliotekom ogólnokrajowej sieci bibliotecznej" (§ 7.1).

Wydaje się też wskazane zobowiązać szkoły wyższe i instytuty naukowe do przekazywania właściwym bibliotekom centralnym po jednym egzemplarzu prac doktorskich bezpośrednio po ich obronie. Wreszcie, aby ułatwić instytutowym bibliotekom centralnym retrospektywne uzupełnianie zbiorów, trzeba te biblioteki zaliczyć do priorytetowych w rozumieniu zarządzenia ministra kultury i sztuki z dnia 15 lutego 1973 r. w sprawie zasad wymiany, nieodpłatnego przekazywania i sprzedaży materiałów bibliotecznych.

Bibliotekom instytutów PAN przewidzianym na biblioteki centralne trzeba życzyć uzyskania postulowanych wyżej prerogatyw i ułatwień już w okresie przygotowawczym do przejęcia nowych funkcji. Byłyby to duży krok naprzód. Jednakże ani usprawnienia organizacyjne i instytucjonalne, ani zwiększone środki dewizowe nie wystarczą, aby biblioteki instytutów PAN mogły gromadzić materiały biblioteczne zgodnie z zadaniami specjalistycznych bibliotek centralnych. Do tego potrzebne są inne jeszcze podstawowe warunki, a przede wszystkim pojemniejsze magazyny, liczniejszy personel i dostosowana do potrzeb bibliotecznych aparatura reprograficzna.

WOJCIECH TRZEBIŃSKI

ACQUISITION POLICY IN FUTURE CENTRAL LIBRARIES OF THE POLISH ACADEMY OF SCIENCES

The intended transformation of some institute libraries of the Polish Academy of Sciences into central libraries for particular disciplines is to be followed by a change in acquisition methods. The acquisition area may be determined by different criteria, such as: field of knowledge, kind of library materials, period of time, territory, language. As regards the first criterion, several related libraries may cooperate in acquisition, each of them gathering materials proper to their own special needs, next those connected with chosen problems within the specialization field of other libraries. As to the second criterion, it is intended to multiply types of gathered materials. The libraries will be mechanized and included into foreign systems of the selective distribution of information.

SPRAWOZDANIE Z PRZEBIEGU DYSKUSJI

W związku z referatami wygłoszonymi na konferencji przedstawicieli bibliotek Polskiej Akademii Nauk (Kraków 1975) rozwinęła się dyskusja, w której wyłonilo się kilka problemów. Najważniejszym z nich jest, jak się wydaje, problem powołania bibliotek centralnych i ustalenia zasad specjalizacji zbiorów. W Akademii były już rozważane wstępne propozycje w sprawie powołania bibliotek centralnych. Wysuwa się tu na czoło specyfika zbiorów, a sprawa resortowej przynależności bibliotek jest zagadnieniem wtórnym (dr L. Łoś).

Zagadnienie specjalizacji należy ujmować szerzej tam, gdzie chodzi o zachowanie zabytkowych zbiorów. Na przykład charakter zbiorów Biblioteki Kórnickiej upoważnia ją do szukania płaszczyzn specjalizacji wychodzących poza region. Na terenie Poznania może dojść do połączenia Biblioteki Kórnickiej z Biblioteką Towarzystwa Przyjaciół Nauk i z Biblioteką im. Raczyńskich; w ten sposób powstałaby jedna wielka biblioteka naukowa obejmująca swym zasięgiem całą Wielkopolskę (dr Z. Skorupska).

Biblioteka Zakładu Narodowego im. Ossolińskich uznana została w referacie doc. Z. Jabłońskiego za trzecią bibliotekę narodową typu humanistycznego. W zbiorach jej dominuje piśmiennictwo XIX i XX wieku, posiada ona ponadto największy w Polsce zasób starych druków oraz duży zbiór rękopisów. Sławistykę, którą wskazał doc. Z. Jabłoński jako ewentualny przedmiot specjalizacji Ossolineum, zaczęto rozbudowywać dopiero po przewiezieniu zbiorów do Wrocławia; jest ona uzupełniana retrospektywnie, głównie przez nabywanie reprintów, ale i przez współpracę w tej dziedzinie z innymi bibliotekami w kraju. Powinno istnieć kilka bibliotek o charakterze narodowym, które zabezpieczyłyby zabytki kultury oraz udostępniły je czytelnikom (mgr R. Aftanazy, mgr R. Steczowicz).

W krajowym programie specjalizacji należy znaleźć miejsce dla niektórych bibliotek PAN, które w przyszłości będą mogły przejąć funkcje specjalistycznych bibliotek centralnych; dotyczy to np. nauk biologicznych czy nauk o Ziemi (mgr R. Steczowicz). I tak, Biblioteka Instytutu Botaniki, istniejąca od przeszło stu lat i posiadająca bogate i unikalne zbiory, ma szansę stać się biblioteką centralną. Biblioteka ta gromadzi

całą światową literaturę z zakresu taksonomii, geografii roślin i fitosocjologii. Dzieła z innych działów botaniki nabywa się pod kątem bieżących potrzeb badawczych zakładów i pracowni Instytutu. Taka koncepcja uzupełniania księgozbioru również predysponuje Bibliotekę Instytutu Botaniki do przejęcia funkcji biblioteki centralnej (prof. J. Dyakowska).

Biblioteka Instytutu Zoologii w latach 1953–1962 była biblioteką centralną. Gromadziła wówczas literaturę biologiczną w szerokim zakresie. Później, po powstaniu instytutów specjalistycznych, ograniczyła uzupełnianie swych zbiorów. Jednakże w zakresie zoogeografii, systematyki oraz starszych zbiorów zoologicznych niewątpliwie pełni funkcje biblioteki centralnej. Biorąc pod uwagę zróżnicowanie zagadnień zoologicznych można stwierdzić, że dopiero grupa bibliotek o węższych specjalizacjach mogłaby sobie poradzić z gromadzeniem całego piśmiennictwa z tej dziedziny (mgr J. Radożycki).

Nie każda biblioteka centralna będzie gromadziła zbiory retrospektywne; powinna jednak posiadać informacje, gdzie przechowywana jest dawniejsza literatura. W tym tkwi właśnie możliwość bliskiej współpracy z innymi pokrewnymi bibliotekami, także i spoza sieci PAN (mgr R. Steczowicz).

Niemalą przeszkodą w tworzeniu bibliotek centralnych są kwestie finansowe, lokalowe i kadrowe. Zbyt szczupła jeszcze pula dewizowa na zakup książek i czasopism ogranicza możliwość ich gromadzenia. Zapewnienie odpowiednim instytutom prawa pierwszeństwa zakupu współczesnej literatury światowej na targach międzynarodowych i w ORWN oraz umożliwienie w miarę potrzeby zakupu szczególnie cennych dzieł klasycznych poprzez specjalne dotacje rozwiązałoby w pewnym stopniu trudności. Gdyby Biuro Wydawnictw i Bibliotek PAN poparło starania o uzyskanie pocztowych bonów dewizowych na opłacenie kosztów przesyłki zagranicznych materiałów kserograficznych, mikrofilmów i innych, a także umożliwiło zakup nowoczesnego sprzętu z zagranicy (powielarki, kserografy) oraz zwiększenie liczby etatów — sprawa bibliotek instytutowych, które mają stać się bibliotekami centralnymi, przybrałaby realne kształty (mgr P. Rutkowski, prof. J. Dyakowska, mgr A. Zabłocka, dr W. Górecka).

Biuro Wydawnictw i Bibliotek PAN stara się o zapewnienie środków na zakup wydawnictw krajowych, natomiast z nowymi etatami i inwestycjami nie będzie łatwo, ponieważ potrzeby PAN (jeśli chodzi o inwestycje) są zaspokajane w kolejności. Ogranicza się także w pewnym stopniu środki dewizowe na zakup książek i prenumeratę czasopism zagranicznych. Tymczasem ceny książek za granicą wzrastają rocznie o 16–18%. Biblioteki muszą więc ograniczyć do minimum nabywanie wydawnictw zagranicznych, zwłaszcza tych, które znajdują się już w innych bibliotekach (mgr M. Salamon).

Wyjściem z sytuacji byłoby rozbudowanie wymiany, która może przynieść poważną poprawę w zakresie zaopatrzenia kraju w zagraniczną literaturę naukową. W dziedzinie wymiany zagranicznej istnieją duże możliwości środowiskowej współpracy bibliotek samodzielnych z bibliotekami instytucyjowymi i bibliotekami innych resortów. Biblioteki samodzielne mogą na przykład gromadzić w zakresie różnych dziedzin literaturę zagraniczną ogólniejszą, zaś instytucyjne bardziej szczegółową. Poza tym wzrost cen książek za granicą w kontaktach wymiennych nie jest tak odczuwalny, jak przy zakupie lub w prenumeracie (dr K. Stachowska).

Kolejna sprawa, która wyłoniła się w trakcie dyskusji, to gromadzenie i szybkie udostępnianie informacji o zbiorach. Biblioteki powinny zapewnić możliwie pełną informację poprzez katalogi centralne wydawnictw z poszczególnych dziedzin wiedzy znajdujących się w sieci bibliotek PAN i innych pokrewnych placówkach (mgr P. Rutkowski).

Biblioteki napotykają na trudności w gromadzeniu zbiorów, na przykład gdy chodzi o nabywanie pewnych materiałów nie będących przedmiotem handlu księgarskiego, jak katalogi regionalnych wystaw artystycznych, wydawnictwa małych instytucji regionalnych (mgr Mirkowicz-Wimmer, mgr R. Aftanazy, dr Z. Skorupska). Zagadnieniem specjalnym jest gromadzenie poloników zagranicznych. Kwestia ta jest obecnie przedmiotem rozważań w Akademii na równi ze sprawą udostępniania poloników zagranicznych (mgr P. Rutkowski, mgr R. Aftanazy, dr Z. Skorupska).

Większość bibliotek instytucyjnych cierpi na brak sprzętu reprograficznego, co utrudnia szybką informację. Sprawa ta też jest zagadnieniem złożonym. Trudności z zakupem urządzeń reprograficznych dla bibliotek instytucyjnych pochodzą stąd, że podlegają one różnym działom PAN. Można tylko zaapelować do dyrektorów instytucji, aby w swoich planach uwzględniali również potrzeby bibliotek (dr W. Górecka, mgr A. Zabłocka). W Polskiej Akademii Nauk istnieje Ośrodek Informacji Naukowej zaopatrzone dosyć dobrze w sprzęt reprograficzny; z usług OIN-u mogą korzystać odpłatnie także biblioteki instytucyjne (mgr M. Salamon).

Istnieje zatem konieczność spotkania władz Akademii z dyrektorami tych instytucji, których biblioteki uznane zostaną za biblioteki centralne w przyszłym ogólnokrajowym systemie specjalizacji zbiorów bibliotecznych (doc. Z. Jabłoński). Wysłunięto także postulat, aby przyszłe centralne biblioteki specjalistyczne posiadały w pewnym stopniu autonomię w stosunku do dyrekcji instytucji. Chodzi też o to, aby środki finansowe przeznaczone dla tych bibliotek były rzeczywiście przez nie wykorzystywane i aby zapewniono bibliotekom właściwe pomieszczenia. Przyszłym bibliotekom centralnym należy bowiem stworzyć odpowiednie warunki, aby mogły one pełnić wszystkie funkcje wynikające z za-

łżeń ogólnokrajowego systemu specjalizacji zbiorów (mgr I. Sieradzki). Odpowiedzialność za stworzenie tych warunków dla poszczególnych bibliotek powinny ponosić ich macierzyste resorty (dr L. Łoś).

*
* *
* *

W związku z konferencją problemową poświęconą zagadnieniom gromadzenia i specjalizacji zbiorów bibliotecznych w Polskiej Akademii Nauk odbyła się dnia 26 listopada 1975 r. pod przewodnictwem dyrektora Biura Wydawnictw i Bibliotek PAN mgra Czesława Dejnarrowicza narada dyrektorów samodzielnych bibliotek PAN, w której wzięli również udział: członek rzeczywisty PAN prof. dr Jan Safarewicz reprezentujący Wydział I PAN, dyrektor OIN PAN doc. dr Bronisław Ługowski oraz wicedyrektor Biura Wydawnictw i Bibliotek PAN Marian Salamon. Przedmiotem obrad był problem udziału samodzielnych bibliotek PAN w organizowaniu systemu informacji naukowej w Polskiej Akademii Nauk oraz sprawa określenia specjalizacji poszczególnych bibliotek.

Barbara Filipkova, Eugeniusz Madej

JANINA PELCOWA

UNIWERSALNA REJESTRACJA BIBLIOGRAFICZNA
(UNIVERSAL BIBLIOGRAPHIC CONTROL — UBC)

Narastająca w szybkim tempie produkcja wydawnicza sprawia, że bibliografia coraz bardziej staje się nieodzownym narzędziem działalności naukowej, oświatowej, technicznej, gospodarczej. Nie dziwi więc ilościowy wzrost spisów bibliograficznych, powstawanie i rozwój usług bibliograficznych różnych typów, rosnące rozumienie konieczności organizowania ośrodków bibliograficznych w skali krajowej i międzynarodowej, w szczególności publikowania bibliografii narodowych. Jednakże mimo niewątpliwego rozwoju bibliografii w XX wieku odczuwany jest powszechnie pewien niedosyt; między innymi stawia się działalności bibliograficznej następujące zarzuty: braki w rejestracji bibliograficznej (luki, opóźnienia w publikacji, skąpa kumulacja spisów bibliograficznych i indeksów); niedostatecznie rozwinięta służba informacyjna (za mało abstraktów i przeglądów dokumentacyjnych z niektórych dziedzin wiedzy; trudności w otrzymywaniu niektórych bibliografii narodowych, nierównomierność usług w różnych dziedzinach wiedzy) a z drugiej strony — brak wykształcenia bibliograficznego u pewnych grup użytkowników utrudniający pracę ośrodków bibliograficznych¹.

W tych warunkach zrozumiałe są usiłowania w kierunku opanowania całości produkcji wydawniczej. To było myśłą przewodnią na przykład pracy Konrada Gesnera *Bibliotheca universalis* (t. 1-3 + *Appendix*. Zurich 1545-1555), który zarejestrował około 15 000 dzieł drukowanych i rękopiśmiennych w językach: greckim, łacińskim i hebrajskim, to stawali sobie za cel Paul Otlet i Henri La Fontaine organizując w 1895 r. w Brukseli Międzynarodowy Instytut Bibliograficzny, który miał utworzyć repertorium piśmiennictwa światowego. W XX w. zrozumiano, że taka rejestracja musi być dokonywana zespołowo — w poszczególnych krajach.

W drugiej połowie lat 60-tych zaczął wchodzić w coraz częstsze użycie termin „bibliographical control”, „le contrôle bibliographique”, stosowany z rzadka już we wczesnych latach 50-tych. Jego odpowiedni-

¹ P. Wilson: Two kinds of power. An essay on bibliographical control. Berkeley 1968.

kiem w języku polskim jest „rejestracja bibliograficzna”; termin ten odzwierciedla ściślej treść omawianego pojęcia niż wyrażenie „kontrola bibliograficzna”. Jedno z opracowań, w którego tytule użyto terminu „le contrôle bibliographique”², jest poświęcone działalności UNESCO dotyczącej organizacji prac bibliograficznych w skali międzynarodowej w latach 1945-1965. Ponadto w publikacjach UNESCO zjawia się od 1950 r. termin „services bibliographiques”, który tłumaczymy jako „służby bibliograficzne”; wydaje się, że ma on mniej więcej to samo znaczenie, co „rejestracja bibliograficzna” i „organizacja bibliografii”.

Na Międzynarodowym spotkaniu ekspertów do spraw katalogowania (Kopenhaga 1969) na wniosek Suzanne Honoré uchwalono rezolucję, aby prace IFLA skoncentrowały się na utworzeniu systemu międzynarodowej wymiany informacji bibliograficznych, w którym narodowe ośrodki bibliograficzne sporządzałyby znormalizowane opisy wydawnictw publikowanych w danym kraju i upowszechniały je w postaci czytelnej dla maszyn³. W swym wystąpieniu S. Honoré nie użyła terminu „rejestracja bibliograficzna”, ale dotyczyło ono wyraźnie tego zagadnienia.

We wczesnych latach 70-tych ówczesny przewodniczący IFLA Herman Liebaers wprowadził termin „universal bibliographic control” (UBC), czyli „le contrôle bibliographique universel”⁴, którego użył chyba po raz pierwszy Carlos V. Penna na sesji Rady Głównej IFLA w 1966 r.⁵ Termin ten tłumaczymy na język polski jako „uniwersalna rejestracja bibliograficzna”. Na 39 sesji Rady Głównej IFLA (Grenoble 1973), poświęconej niemal całkowicie różnym zagadnieniom związanym z UBC, H. Liebaers tak zdefiniował to pojęcie: jest to „program działania permanentny, zróżnicowany, złożony, zdecentralizowany, którego spójność jest uwarunkowana dążeniem do udoskonalenia infrastruktury bibliograficznej wszelkich prac fachowych wykonywanych w naszych bibliotekach, ośrodkach dokumentacyjnych i służbach informacyjnych”⁶.

Nie jest to jedyna definicja UBC. Na przykład Dorothy Anderson rozumie przez nią „światowy system rejestracji i wymiany informacji bibliograficznych, którego zadaniem jest powszechne i szybkie udostępnianie, w postaci możliwej do przyjęcia w skali międzynarodowej, podstawowych danych bibliograficznych o wszystkich publikacjach wydanych we wszystkich krajach”⁷. Według Franza Georga Kaltwassera „przez UBC rozumie się wszelkie działania służące uchwyceniu, opisowi i upowszechnianiu danych bibliograficznych, począwszy od zagadnień

² F.M. Kasiske: *Quelques aspects du rôle joué par l'UNESCO de 1945 à 1965 en matière de contrôle bibliographique*. Paris 1968.

³ Report of the International meeting of cataloguing experts, Copenhagen 1969. *Libri 1970* Vol. 20 nr 1 s. 115-116.

⁴ D. Anderson: *IFLA's programme for UBC. The background and the basis*. *IFLA Journal 1975* Vol. 1 nr 1 s. 4.

⁵ H. Liebaers: *Foreword*. W: D. Anderson: *Universal bibliographic control*. Pullach/München 1974 s. 6.

⁶ H. Liebaers: *Allocution du président de la FIAB. Proceedings of the 39-th General Council meeting, Grenoble 1973*. *IFLA Annual 1973* s. 28.

⁷ D. Anderson: *Universal bibliographic control. A long term policy. A plan for action*. Pullach/München 1974 s. 11.

egzemplarza obowiązkowego poprzez rejestrację w bibliografiach narodowych aż do przepisów, na których się te działania opierają, i do technicznych środków pomocniczych, którymi można się przy tym posługiwać”⁸.

Z przytoczonych trzech definicji najtrafniejsze wydaje się określenie Liebaersa, który — słusznie — ogranicza się do wyliczenia cech omawianego pojęcia, podczas gdy definicje następne omawiają raczej zadania UBC. Jej charakterystykę można by uzupełnić następująco: 1) UBC powinna opierać się na rejestracji bibliograficznej wykonywanej w poszczególnych krajach, tzn. na bibliografiach narodowych bieżących; 2) UBC umożliwi osiągnięcie każdego dokumentu przy założeniu, że podaje się nie tylko jego opis, ale i lokalizację (z reguły biblioteka naroduwa danego kraju); 3) aby działać szybko, UBC musi być systemem zautomatyzowanym; 4) UBC pozwoli wykorzystać w sposób optymalny nagromadzoną wiedzę, co pobudza skutecznie postęp.

Tak wyglądałaby UBC przy jej pełnej realizacji. A jakie są warunki jej wprowadzenia w życie? Sformułowali je najpełniej: F. G. Kaltwasser w swym artykule programowym napisanym z inicjatywy Liebaersa⁹ oraz D. Anderson w broszurze stanowiącej najbardziej wyczerpujące — jak dotychczas — przedstawienie problematyki UBC¹⁰, przygotowanej w związku z konferencją UNESCO w 1974 r. (zob. s. 146). A oto najważniejsze postulaty dotyczące realizacji UBC:

1. Należy udoskonalić rejestrację bieżącej produkcji wydawniczej w bibliografiach narodowych bieżących. Środkami do osiągnięcia tego celu są:

a) Przyjęcie zasady kompletności bibliografii narodowych przez uwzględnienie w nich nie tylko dokumentów graficznych, ale i audiowizualnych, nie tylko dokumentów będących w handlu księgarskim, ale również ukazujących się poza nim (np. sprawozdania niektórych towarzystw naukowych, raporty techniczne), nie tylko dokumentów opublikowanych, ale i nie opublikowanych. Tylko tak pojęte bibliografie narodowe zadośćuczynią potrzebom użytkowników różnych typów;

b) Odpowiednie znowelizowanie przepisów o egzemplarzu obowiązkowym przez objęcie nim wszelkich dokumentów opublikowanych, a także przez wprowadzenie go w krajach, w których go dotychczas nie ma, np. w Holandii;

c) Przyspieszenie rejestracji piśmiennictwa w bibliografiach narodowych bieżących. Da się to osiągnąć między innymi przez zastosowanie na szerszą skalę w pracy instytucji wydawniczych aktualnych norm i

⁸ F. G. Kaltwasser: Das International Office for UBC der IFLA in London. *Zeitschrift für Bibliothekswesen und Bibliographie* 1975 Jg. 22 H. 1 s. 42—43.

⁹ F. G. Kaltwasser: Le contrôle bibliographique universel. *Bulletin de l'UNESCO à l'Intention des Bibliothèques* 1971 Vol. 25 nr 5 s. 268—276.

¹⁰ D. Anderson: Universal bibliographic control ... 87 s. (Zob. przyp. 7).

zaleceń, co przyczyni się do udoskonalenia postaci wydawnictw, a tym samym ułatwi ich opis i ustrzeże przed popełnianiem błędów.

Innym zabiegiem zmniejszającym odstęp czasu między ukazaniem się publikacji w druku a jej wpływem do biblioteki jest tzw. katalogowanie w toku procesu publikacyjnego. Zagadnienie to zostało podjęte przez Bibliotekę Kongresu, będzie więc omówione w związku z jej pracami (zob. s. 149).

2. Innym warunkiem realizacji UBC jest intensyfikacja prac w zakresie normalizacji bibliograficznej. Do najważniejszych zagadnień należą:

a) Ujednoczenie zasad opisu bibliograficznego i stosowanie ich w bibliografiach narodowych wszystkich krajów w postaci ustalonej w skali międzynarodowej¹¹ (zob. też s. 147—148 o pracach Komitetu Katalogowania IFLA);

b) Ujednoczenie zasad analizy treści dokumentu, w szczególności systemów klasyfikacji piśmiennictwa i formułowania haseł przedmiotowych, co jest szczególnie ważne przy komputeryzacji prac informacyjnych;

c) Ścisłe stosowanie norm wydawniczych dotyczących na przykład kompozycji kart tytułowych, metryki wydawnictw. Nowelizacja normy ISO 2108-1972 *Documentation. International standard book numbering (ISBN)* dotyczącej ujednoczonej numeracji książek w skali międzynarodowej: numer książki ma oznaczać dane i wyłącznie to wydawnictwo i tym samym służyć jego identyfikacji¹². Jednakże niektóre postanowienia tej normy nie są przydatne dla bibliotekarzy (np. różne numery dla tej samej książki wydanej w różnych oprawkach); stąd postulat zmiany takich przepisów. Konieczne jest też ustanowienie normy dotyczącej międzynarodowej numeracji wydawnictw ciągłych (ISSN).

3. Należy tworzyć w możliwie szybkim tempie bibliografie narodowe bieżące w krajach rozwijających się. Prace te podejmuje UNESCO (zob. s. 146).

4. Aby wymiana informacji bibliograficznych mogła odbywać się skutecznie, niezbędne jest wprowadzenie komputerów do prac bibliograficzno-informacyjnych, z czym wiąże się tworzenie banków danych czyli zespołów „zorganizowanych, powiązanych ze sobą danych obejmujących całość informacji potrzebnych do eksploatacji określonego systemu przetwarzania”¹³.

5. W celu uzyskania możliwie kompletnych banków danych należałoby wprowadzić do nich opisy bibliograficzne dzieł opublikowanych dawniej. Tym zagadnieniem zajęła się Biblioteka Kongresu (zob. s. 151).

¹¹ M. Lenartowicz: Aktualne problemy międzynarodowego ujednoczenia zasad katalogowania. Warszawa 1974.

¹² Z. Daszkowski: Międzynarodowy znormalizowany numer książki. *Prz. Bibliot.* 1973 R. 41 z. 4 s. 439-451.

¹³ A. Sitarska: Słowniczek terminów dotyczących automatycznego przetwarzania danych. *Inf. Bibliot.* 1974 s. 180.

Jak już wspomniano, pojęcie UBC nie jest nowe. Co zrobiono dotychczas w sprawie jej realizacji?

Na pierwsze miejsce wysuwają się inicjatywy UNESCO. W przytoczonej pracy F. Kasiske (zob. przyp. 2) zawarty jest bilans prac UNESCO w tym zakresie w latach 1945-1965. Już w 1950 r. w uchwale Międzynarodowej konferencji w sprawie udoskonalenia służb bibliograficznych (Conférence internationale sur l'amélioration des services bibliographiques, Paris 1950) zalecono, aby w każdym kraju powstała instytucja, która planowałaby i popierała rozwój służb bibliograficzno-informacyjnych (m.in. publikację bibliografii narodowych bieżących), koordynowała podejmowane prace i utrzymywała łączność z odpowiednimi organizacjami międzynarodowymi. Tak więc UNESCO wzywała do tworzenia narodowych komisji bibliograficznych (groupes bibliographiques nationaux). Liczba komisji początkowo wzrastała, jednakże z czasem ich funkcje zostały przejęte przez stowarzyszenia bibliotekarskie. W Polsce komisja taka istniała przy SBP w latach 1958-1963. Zresztą, dotychczas w niektórych krajach brak zorganizowanej działalności bibliograficzno-informacyjnej.

W sumie prace UNESCO dotyczące upowszechnienia idei rejestracji bibliograficznej dadzą się sprowadzić do następujących form: organizacja narodowych komisji bibliograficznych, tworzenie ośrodków bibliograficznych i dokumentacyjnych, prace normalizacyjne w zakresie techniki bibliograficznej, ujednoczenie metod bibliograficznych i wydawniczych (m.in. opracowano tzw. kodeks dobrych obyczajów¹⁴), organizowanie kursów i konferencji międzynarodowych, liczne publikacje, m.in. seria *Manuels Bibliographiques de l'UNESCO*, a w jej ramach kolejne tomy wydawnictwa *Les services bibliographiques dans le monde* sięgające lat 1951-1952, nadto *Index bibliographicus. Directory of current bibliographies and analytical reviews* (1925; wyd. powojenne, 1952; wyd. 4, 1959-1964).

W okresie po 1965 r. prace UNESCO w interesującej nas dziedzinie skoncentrowały się na dwóch zagadnieniach — na systemach NATIS i UNISIST. O drugim systemie będzie mowa później. System NATIS (National Information System) zaś jest zespołem narodowych systemów informacji, z których każdy jest złożony ze skoordynowanych ze sobą podsystemów dostarczających informacji wszystkim kategoriom użytkowników. Są to służby biblioteczne, dokumentacyjne i archiwalne. Narodowych systemów informacji powinno być w zasadzie tyle, ile jest państw. W praktyce, zwłaszcza jeśli chodzi o kraje rozwijające się, mogą się one łączyć w regiony, tzn. obszary wyróżniające się wspólnymi cechami geograficznymi, etnograficznymi, gospodarczymi. UNESCO podjęła prace organizowania NATIS w niektórych regionach. Konferencje w tej sprawie zwołano dla krajów Ameryki Łacińskiej w Quito (1966),

¹⁴ Code du bon usage en matière de publications scientifiques. 1963.

dla Azji w Colombo (1967), dla Afryki w Kampali (1970), dla krajów arabskich w Kairze (1974), dla Azji południowo-wschodniej w Singapurze (1975).

W 1974 r. odbyła się w Paryżu Międzynarodowa konferencja na temat planowania narodowych infrastruktur w dziedzinie dokumentacji, bibliotek i archiwów (UNESCO intergovernmental conference on planning national overall documentation, library and archives infrastructure)¹⁵. Na konferencji tej były reprezentowane zarówno kraje rozwinięte, jak i rozwijające się. Referaty obejmowały trzy zasadnicze tematy: 1) zintegrowane planowanie narodowych infrastruktur¹⁶ w dziedzinie dokumentacji, bibliotek i archiwów; 2) organizacja zastosowań nowoczesnych technik w wymienionych służbach; 3) planowanie dotyczące kadr zatrudnionych w tych służbach. Tak więc konferencja była poświęcona tworzeniu NATIS w poszczególnych krajach. Sformułowano założenia programowe i organizacyjne dalszych prac: planowanie infrastruktur w skali krajowej (np. koordynowanie wszystkich służb za pomocą organu centralnego, kształcenie personelu tych służb jako integralny składnik programu szkół wyższych) oraz w skali międzynarodowej (np. decyzja o zorganizowaniu konferencji w 1978 r. dla sprawdzenia postępów w realizacji programu NATIS).

W rezultacie dyskusji przeprowadzonej na konferencji zaakceptowano generalną koncepcję NATIS zreferowaną w dokumencie *Systèmes nationaux d'information (NATIS)*¹⁷; przyjęła ją 18 Konferencja generalna UNESCO w 1974 r. Na konferencji tej wezwano dyrektora generalnego UNESCO do podjęcia kroków, które miałyby na celu utworzenie lub udoskonalenie NATIS w krajach członkowskich oraz zorganizowanie pomocy UNESCO w tym zakresie. W latach 1975-1976 Departament Dokumentacji, Bibliotek i Archiwów UNESCO będzie realizować powyższe prace, a czasopismo *UNESCO Bulletin for Libraries* będzie upowszechniać informacje o NATIS. Kroki w celu utworzenia tych systemów podjęto m.in. w Kolumbii, Wenezueli a także w Iranie i Indonezji¹⁸.

W 1975 r. odbyła się z inicjatywy UNESCO konferencja 12 ekspertów z udziałem przedstawicieli IFLA i FID, na której zdecydowano, że w 1977 r. zostanie zwołana konferencja międzynarodowa pracowników bibliografii narodowych różnych krajów na temat udoskonalenia systemów narodowej rejestracji bibliograficznej, będącej warunkiem stopniowej realizacji UBC¹⁹.

¹⁵ L. Marszałek: Planowanie infrastruktur narodowych w dziedzinie dokumentacji, bibliotek i archiwów. *Aktual. Probl. Inf. Dok.* 1975 R. 20 nr 4 s. 3-8.

¹⁶ „Infrastruktura obejmuje osoby poszukujące informacji, miejsce, gdzie można ją znaleźć, tych, którzy ją organizują i sposób, w jaki należy ją zorganizować”. *Systèmes nationaux d'information*. Paris 1974 s. 3. Według L. Marszałka: Planowanie infrastruktur ... s. 3. (Zob. przyp. 15).

¹⁷ *Systèmes nationaux d'information. Objectifs d'une action nationale et internationale*. Paris 1974; J.H. d'Olier, B. Delmas: *La planification des infrastructures nationales de documentation, de bibliothèques et d'archives. Esquisse d'une politique générale*. Paris 1975.

¹⁸ National information systems (NATIS). *UNESCO Bulletin for Libraries* 1975 Vol. 29 nr 2 s. 67, nr 4 s. 178-179.

¹⁹ International conference on the improvement of national bibliographical control proposed for 1977. *UNESCO Bulletin for Libraries* 1975 Vol. 29 nr 5 s. 238-239.

Jak przedstawia się sprawa stosunku NATIS do UBC? Niemal wszyscy poruszający to zagadnienie zgadzają się, że podstawą UBC jest działanie narodowych systemów informacyjnych, narodowej rejestracji bibliograficznej, że działanie to jest koniecznym warunkiem funkcjonowania UBC. Na takim stanowisku stoją na przykład R. B. Downs i F. B. Jenkins²⁰, F. G. Kaltwasser²¹, H. Liebaers²², D. Anderson²³. Jednakże można spojrzeć się z innym poglądem na tę sprawę. Na przykład z wyrażenia „aims of the UBC within the NATIS concept”, „The UBC programme as a basic element of the NATIS programme”^{24/5} można by wyciągnąć wniosek, że UBC jest podstawą NATIS.

Stanowisko takie wydaje się nieporozumieniem. Niemożliwa jest powszechna rejestracja bibliograficzna (UBC), nie oparta na rejestracjach narodowych bieżących (NATIS); słuszne jest natomiast, że narodowe systemy informacyjne będą wykorzystywać rejestrację bibliograficzną międzynarodową retrospektywną.

Drugą organizacją międzynarodową zasłużoną dla zagadnienia UBC jest IFLA. W pracach tych są zaangażowane jej cztery komitety. Komitet Bibliografii zebrał dane o istniejących bibliografiach narodowych, Komitet Katalogowania prowadzi prace w zakresie międzynarodowej normalizacji opisu bibliograficznego, Komitet Mechanizacji zajmuje się zagadnieniem zgodności (compatibilité) systemów zautomatyzowanych, Komitet Statystyki i Normalizacji — udoskonaleniem statystyki wydawnictw²⁶. W szczególności:

Na podstawie ankiety rozesłanej do centralnych ośrodków bibliograficznych na całym świecie opracowano w Komitecie Bibliografii „Tablicę synoptyczną” (*Synoptic table*), tj. porównawcze zestawienie tabelaryczne cech bibliografii narodowych bieżących, np. ich zasięgu, układu, częstotliwości, spisów pomocniczych²⁷.

Szczególnie ważne w związku z UBC są prace Komitetu Katalogowania; ich rezultaty zostały ujęte w uchwałach trzech konferencji: podczas konferencji na temat zasad katalogowania (Paryż 1961) ustalono zasady dotyczące wyboru hasła, rozróżniając dwa pojęcia: hasło i opis; międzynarodowe spotkanie ekspertów katalogowania w Kopenhadze (1969) i Grenoble (1973) zajmowały się sprawami międzynarodowego znormalizowanego opisu bibliograficznego, przede wszystkim wydawnictw zwartych (*ISBD(M) International standard bibliographic description for monographs*)²⁸; ostateczny tekst tego zalecenia został przyjęty w 1973 r.; stanie się ono normą po ustanowieniu go przez Międzynarodo-

²⁰ R. B. Downs, F. B. Jenkins: Introduction. *Library Trends* 1966/67 Vol. 15 nr 3 s. 338.

²¹ F. G. Kaltwasser: Le contrôle bibliographique ... s. 268. (Zob. przyp. 9).

²² H. Liebaers: Allocation ... s. 24. (Zob. przyp. 6).

²³ D. Anderson: Universal bibliographic control ... s. 30. (Zob. przyp. 7).

^{24/5} International conference on the improvement ... s. 238. (Zob. przyp. 19).

²⁶ H. Liebaers: Allocation ... s. 30. (Zob. przyp. 6).

²⁷ B. Karamač: II Międzynarodowe spotkanie ekspertów krajów socjalistycznych na temat bieżących bibliografii narodowych. *Prz. biblot.* 1975 R. 43 z. 4 s. 351.

²⁸ Międzynarodowy znormalizowany opis bibliograficzny wydawnictw zwartych ISBD(M) Tł. z ang. M. Lenartowicz. *Prz. biblot.* 1975 R. 43 z. 1 s. 29-81.

wą Organizację Normalizacyjną ISO. W 1975 r. uchwalono zasady sporządzania opisu wydawnictw ciągłych (*ISBD(S) International standard bibliographic description for serials*). W opracowaniu są projekty dotyczące materiałów nieksiążkowych, czyli audiowizualnych — ISBD(NBM), a w dalszej kolejności: map — ISBD(Maps), starych druków — ISBD(Old books) i wydawnictw nutowych — ISBD(Music); pozostanie też do załatwienia ustanowienie wszystkich wymienionych dokumentów przez ISO.

39 sesja Rady Głównej IFLA (Grenoble 1973) była — jak wspomina no — poświęcona niemal w całości zagadnieniom UBC²⁹. W swym przemówieniu wstępnym Liebaers podał definicję UBC, sformułował jej cele i zadania, podsumował dotychczasową działalność IFLA w tym zakresie. S. Honoré przedstawiła w nieco innym ujęciu cele i zadania UBC, podkreślając jej znaczenie praktyczne dla użytkowników indywidualnych i dla bibliotek. Inne referaty były poświęcone analizie różnych problemów dotyczących UBC (zob. też s. 156).

W grudniu 1973 r. Rada Wykonawcza IFLA powzięła decyzje mające na celu realizację długofalowego programu UBC. Podstawą tych decyzji była wspomniana już uchwała Międzynarodowego spotkania ekspertów ds. katalogowania (zob. s. 142). W związku z tym powstało i od 1 lipca 1974 r. zaczęło działać Międzynarodowe Biuro UBC (International Office for UBC) z D. Anderson jako jego dyrektorem na czele. Mieści się ono w British Library. Wraz z jego powstaniem został zlikwidowany istniejący od lipca 1971 r. Sekretariat Komitetu Katalogowania IFLA. Nadto Rada Wykonawcza IFLA powołała na trzyletnią kadencję 4-osobowy Komitet Kierujący (Steering Committee), stanowiący władzę zwierzchnią Biura UBC, złożony z przedstawicieli Europy zachodniej, Stanów Zjednoczonych, ZSRR i krajów rozwijających się. Komitet Doradczy (Advisory Committee) służący pomocą Komitetowi Kierującemu składa się: a) z przewodniczących Komitetów IFLA — Bibliografii, Katalogowania, Mechanizacji, Wydawnictw Ciągłych, Statystyki i Normalizacji oraz Sekcji Bibliotek Narodowych i Uniwersyteckich; b) z ekspertów wskazanych przez Komitet Kierujący; c) z przedstawicieli UNESCO, ISO, FID i ICSU/AB (International Council of Scientific Unions, Abstracting Board) — Międzynarodowa Rada Unii Naukowych, Biuro ds. Abstraktów³⁰.

Do zadań Międzynarodowego Biura UBC należą m.in.: gromadzenie i udzielanie informacji o UBC; planowanie i koordynacja prac związanych z UBC podejmowanych przez różne ośrodki; utrzymywanie łączności między organizacjami międzynarodowymi zajmującymi się nor-

²⁹ Proceedings of the 39-th General Council meeting, Grenoble 1973. Annual reports, IFLA Annual 1973.

³⁰ F.G. Kaltwasser: Das International Office for UBC ... s. 43-44. (Zob. przyp. 8); IFLA's International Office for UBC (Universal bibliographic control). *Zeitschrift für Bibliothekswesen und Bibliographie* 1974 Jg. 21 H. 3 s. 253-254; Bureau International de la FIAB pour le CBU. *Bulletin de l'UNESCO à l'intention des Bibliothèques* 1974 Vol. 28 nr 4 s. 251-258.

malizacją bibliograficzną; publikacja i upowszechnianie międzynarodowych zaleceń i norm bibliograficznych; organizowanie spotkań ekspertów, seminariów itp. w skali międzynarodowej, regionalnej i narodowej na tematy dotyczące UBC; organizowanie grup roboczych bądź powoływanie indywidualnych ekspertów dla opracowania projektów związanych z UBC i opieka nad tymi pracami; redakcja czasopisma *International Cataloguing*³¹.

Poza UNESCO i IFLA do częściowej realizacji UBC przyczyniają się także prace Biblioteki Kongresu (BK), w szczególności program katalogowania w toku procesu publikacyjnego, program katalogowania kooperatywnego oraz system MARC.

Katalogowanie w toku procesu publikacyjnego (cataloging-in-publication)³² nosiło początkowo nazwę „katalogowanie u źródła” (cataloging-in-source). Polegało na tym, że BK otrzymywała od poszczególnych instytucji wydawniczych odbitki szrotkowe książek będących w druku; na ich podstawie sporządzano opisy bibliograficzne i odsyłało je do odpowiednich instytucji wydawniczych; opisy były zamieszczane w książkach, tak że osoby katalogujące nie potrzebowały ich wykonywać na własną rękę. Eksperyment ten był przeprowadzany w latach 1958-1959; został zaniechany przede wszystkim ze względu na liczne błędy w opisach, głównie w adresie wydawniczym i opisie zewnętrznym. W 1970 r. BK podjęła — na skutek licznych interwencji — ten eksperyment na nowo, pod nazwą cataloging-in-publication, zmieniony o tyle, że w opisach sporządzanych przez BK nie podawano adresu wydawniczego i opisu zewnętrznego. Danymi tymi, łatwymi do ustalenia po opublikowaniu książki, opisy są uzupełniane w bibliotekach. Ten program okazał się możliwy do urzeczywistnienia i jest stale realizowany w BK.

Dodajmy, że od 1961 r. katalogowanie w toku procesu publikacyjnego odbywa się także w ZSRR (jednakże z tą różnicą, że opisy są sporządzane w poszczególnych instytucjach wydawniczych, co ma swoje dobre i złe strony) oraz w Australii, Brazylii, Kanadzie i Republice Federalnej Niemiec.

Katalogowanie kooperatywne³³ było poprzędzone tzw. Planem Farmingtońskim (od nazwy miasta w Stanach Zjednoczonych, w którym zawarto w 1942 r. porozumienie bibliotek amerykańskich dotyczące specjalizacji w gromadzeniu zbiorów zagranicznych)³⁴ oraz Public Law (PL) 480 z 1962 r., na podstawie którego w kilku krajach powstały placówki

³¹ D. Anderson: *Universal bibliographic control ... s. 47-48.* (Zob. przyp. 7); F.G. Kaltwasser: *Das International Office for UBC ... s. 44-47.* (Zob. przyp. 8).

³² Z. Daszkowski: *Katalogowanie książek w toku procesu publikacyjnego.* (Na podstawie doświadczeń radzieckich i amerykańskich). *Prz. bibliot.* 1975 R. 43 z. 2 s. 149-161; J.L. Wheeler: *Why we must have cataloging in publication.* *Library Resources and Technical Services* 1971 Vol. 15 s. 6-12; G.G. Firsov: *Centralizovannaja katalogizacija w SSSR* Leningrad 1968.

³³ H. Liebaers: *Le catalogue en coopération.* *Bulletin de l'UNESCO à l'intention des Bibliothèques* 1970 Vol. 24 nr 2 s. 66-78, nr 3 s. 139-152.

³⁴ B. Swiderski: *Współpraca bibliotek w zakresie gromadzenia zbiorów.* Warszawa 1964 s. 12-13.

mające nabywać wartościowe wydawnictwa tych krajów dla Biblioteki Kongresu.

Program gromadzenia i katalogowania zbiorów (National Program for Acquisitions and Cataloging = NPAC), zwany krócej katalogowaniem kooperatywnym (shared cataloging, catalogue en coopération) wiąże się z wcześniejszymi pracami IFLA, w szczególności z konferencją w 1961 r. (zob. s. 147). Został zainicjowany przez BK w 1966 r. w celu: a) uchwycenia możliwie wszystkich wartościowych pozycji opublikowanych za granicą; b) uniknięcia opóźnień w katalogowaniu spowodowanych brakiem w bibliotekach amerykańskich dostatecznej liczby bibliotekarzy wyspecjalizowanych w znajomości rzadszych języków obcych oraz różnych dziedzin wiedzy. Katalogowanie kooperatywne polega na nadsyłaniu do BK przez biblioteki zagraniczne, przeważnie narodowe, opisów bibliograficznych wybranych pozycji, zaczerpniętych zazwyczaj z bieżących bibliografii narodowych. Opisy te, odpowiednio przeredagowane w BK w celu dostosowania ich do anglo-amerykańskich przepisów katalogowania, są rejestrowane na taśmach magnetycznych i w tej postaci wykorzystywane przez biblioteki amerykańskie i zagraniczne. Aby uniknąć przeredagowywania opisów bibliograficznych, należałoby ujednoclić w skali międzynarodowej zasady ich sporządzania; stąd szczególnie zainteresowanie BK tym zagadnieniem.

Katalogowanie kooperatywne jest organizowane na zasadzie wzajemności, tzn. biblioteki zagraniczne mogą korzystać z kart katalogowych BK. Jednakże sprawa ta nie została jeszcze rozwiązana w sposób zadowalający, gdyż biblioteki europejskie nie mają dostatecznych środków, aby użytkować efekty pracy BK.

W 1973 r. BK przejmowała opisy z 24 bieżących bibliografii narodowych, m.in. z Austrii, Bułgarii, Czechosłowacji, Francji, Japonii, Kanady, NRD, RFN, W. Brytanii, ZSRR; w Polsce katalogowanie kooperatywne jest też realizowane. W 18 krajach, które nie mają bibliografii narodowej lub gdzie wydawnictwa te są redagowane w sposób nieprzydatny dla BK, a więc przede wszystkim w krajach Trzeciego Świata, zostały zorganizowane regionalne biura zakupu, nabywające wartościowe pozycje z bieżącej produkcji wydawniczej danego kraju czy regionu, głównie wydawnictwa informacyjne³⁵.

Ujednoczenie zasad opisu bibliograficznego i katalogowego jest koniecznym warunkiem automatyzacji prac informacyjnych. I tu, niezależnie od narodowego programu gromadzenia i katalogowania zbiorów, inicjatywę podjęła Biblioteka Kongresu, w której opracowano w 1966 r. projekt katalogowania na taśmach magnetycznych (MACHINE READABLE Cataloging = MARC). MARC I był projektem eksperymentalnym,

³⁵ Ch. S. Spalding: *Sovremennaja rol' Biblioteki Kongressa v unversal' nom bibliografičeskom učete i predpolažajemaja rol' nacional'nych i naučnych bibliotek.* [Streszczenie referatu wygłoszonego na 39 sesji Rady Głównej IFLA w Grenoble 1973]. 1973 s. 4, powiel.

MARC II — projektem stosowanym w pracach katalogowych BK³⁶. MARC został podjęty przez różne kraje, które wprowadziły do stosowanych formatów pewne zmiany; stąd powstały na przykład projekty US MARC (Stany Zjednoczone), UK MARC (W. Brytania), BNB MARC (odmiana stosowana w British National Bibliography). Obecnie system MARC jest rozpowszechniony w wielu krajach różnych kontynentów. Jednakże istnienie takich odmian przekreślało możliwość międzynarodowego stosowania systemu MARC; powstał wobec tego około 1972 r. projekt opracowania formatu mniej szczegółowego, który mógłby być używany we wszystkich krajach, otrzymał on nazwę SUPERMARC³⁷. Obecnie jest w przygotowaniu projekt MARC International Format (MIF). Przewiduje on, że — wobec różnic w krajowych systemach MARC — każdy system narodowy będzie mógł zachować własny narodowy format do użytku wewnętrznego, jednakże dla celów międzynarodowej wymiany informacji bibliograficznych format ten będzie przekładany na format międzynarodowy; odwrotnie, otrzymawszy opis w formacie międzynarodowym, będzie można przełożyć go na format narodowy. Pociągnie to za sobą konieczność istnienia w każdym kraju ośrodka odpowiedzialnego za międzynarodową wymianę informacji bibliograficznych³⁸.

Zagadnieniem wprowadzenia do zautomatyzowanych systemów opisów publikacji z lat dawniejszych zajęła się również Biblioteka Kongresu opracowując projekt pilotowy Pilot Project RECON (REtrospective CONversion). Dotyczy on wprowadzenia na taśmy magnetyczne (konwersji) opisów bibliograficznych wydawnictw znajdujących się w BK, wydanych przed 1969 r. W sprawozdaniu Henrietty Avram zawarty jest opis wykonanych prac oraz wnioski stwierdzające, że taka konwersja jest możliwa, że jednak — wobec licznych trudności a zwłaszcza wysokości kosztów — projekt RECON nie nadaje się jeszcze do realizacji³⁹.

Dotychczas była mowa o rozmaitych inicjatywach, często wcześniejszych od wprowadzenia terminu UBC, które przygotowywały bądź przygotowują i umożliwiają jej realizację. Z kolei warto się przyjrzeć inicjatywom innego typu, raczej od UBC niezależnym, ale mającym z tym systemem pewne punkty styeczne. Do nich należy przede wszystkim program UNISIST, czyli światowy system informacji naukowej, zainicjowany w 1966 r. przez UNESCO i Międzynarodową Radę Unii Naukowych⁴⁰. Zakres działania UNISIST-u ogranicza się do nauk ścisłych i technicznych; na dalszym planie figurują nauki społeczne.

³⁶ H. Liebaers: *Le catalogage en coopération ...* s. 77. (Zob. przyp. 33).

³⁷ R.M. Duchesne: *MARC et SUPERMARC. Bulletin des Bibliothèques de France* 1972 Vol. 17 nr 4 s. 159-162.

³⁸ MARC International Format. *Provisional draft*, Paris 1975 s. III.

³⁹ H. Avram: *RECON pilot project*. Washington 1972.

⁴⁰ H. Chamberska: UNISIST — program światowego systemu informacyjnego. *Prz. bibliot.* 1975 R. 43 z. 2 s. 139-148; UNISIST. *Reference manual for machine-readable bibliographic descriptions*. Paris 1974; UNISIST. *Etude sur la réalisation d'un système mondial d'information scientifique*. Paris 1971; UNISIST. *Abrégé de l'Etude sur la réalisation d'un système mondial d'information scientifique*. Paris 1971.

Na Międzynarodowej konferencji w sprawie powołania światowego systemu informacji naukowej (UNISIST), zorganizowanej przez UNESCO w Paryżu w 1972 r., przyjęto długofalowy program prac UNISIST-u o następującej tematyce: „1) doskonalenie środków i narzędzi informacji służących powiązaniom między systemami [informacyjnymi dotyczącymi określonego narodu, dyscypliny itp.]; 2) doskonalenie form przepływu informacji [...]; 3) kształcenie zarówno pracowników, jak i użytkowników informacji; 4) polityka naukowa w zakresie informacji, tak od strony teorii, jak też praktycznej działalności w skali krajowej i międzynarodowej [...]; 5) rozwój służb informacyjnych w krajach rozwijających się”⁴¹. Program ten znajduje się w trakcie realizacji.

UNISIST wydaje biuletyn *UNISIST. Programme de Coopération Internationale dans le Domaine de l'Information Scientifique et Technique*. (Paris 1972-).

UNISIST ma pewne cechy wspólne z UBC: przedmiotem obu systemów są zagadnienia informacji, oba systemy mają charakter międzynarodowy, oba interesują się zarówno materiałami opublikowanymi, jak i nie opublikowanymi. Jednocześnie wykazują wyraźne różnice, przede wszystkim w zakresie prac informacyjnych: UNISIST interesuje się wyłącznie publikacjami z dziedziny nauk ścisłych i technicznych, UBC dąży do uchwycenia całości produkcji wydawniczej. Stąd różnica w charakterze użytkowników: z jednej strony — naukowcy i fachowcy, z drugiej — ogół społeczeństwa. UNISIST interesuje się raczej produkcją wydawniczą krajów rozwiniętych gospodarczo, podczas gdy UBC bierze pod uwagę wszystkie kraje.

Składnikiem UNISIST-u jest Międzynarodowy System Informacji o Wydawnictwach Ciągłych (International Serial Data System = ISDS), realizowany przez Międzynarodowy Ośrodek Rejestracji Wydawnictw Ciągłych (International Centre for the Registration of Serials) w Paryżu⁴². Zadaniem Ośrodka jest bieżąca rejestracja tytułów wydawnictw ciągłych a także opatrywanie ich międzynarodowym znormalizowanym numerem (ISSN). Ośrodek otrzymuje dane od ośrodków narodowych i regionalnych, które z kolei pośredniczą między Ośrodkiem paryskim a indywidualnymi użytkownikami. ISDS opiera się więc na sieci ośrodków narodowych działających zazwyczaj w ramach bibliotek narodowych, np. we Francji, Kanadzie, RFN, Stanach Zjednoczonych, W. Brytanii. W ten sposób ISDS jako składnik UNISIST-u staje się jednym ze składników UBC.

W Polsce sprawa utworzenia rządowego systemu informacji została podjęta przez powołaną w tym celu w 1972 r. Komisję do spraw opracowania koncepcji i programu realizacji Państwowego Systemu Infor-

⁴¹ H. Chamera: UNISIST ... s. 142-143. (Zob. przyp. 40).

⁴² C.J. Koster: LISDS et les fonctions et activités des centres nationaux. *Bulletin de l'UNESCO à l'intention des Bibliothèques* 1973 Vol. 27 nr 4 s. 216-222; D. Anderson: Universal bibliographic control ... s. 27. (Zob. przyp. 7).

matycznego Banków Wiedzy Zawodowej i Ogólnej w zakresie informacji naukowej, technicznej i organizacyjnej „Światowid” (nazwa tej komisji brzmiała początkowo nieco inaczej)⁴³. Komisja ta przedstawiła w styczniu 1974 r. raport ze swej działalności pt. *Koncepcja i program realizacji Państwowego Systemu Informacji Naukowej, Technicznej i Organizacyjnej SINTO*. Program ten ma na celu stworzenie „funkcjonalnie zintegrowanego systemu, który byłby w stanie zaspokajać potrzeby odbiorców tak w zakresie informacji odsyłającej (pochodnej), jak i źródłowej (pierwotnej) niezależnie od formalnej postaci dokumentów i ich tematycznego przyporządkowania określonej dziedzinie wiedzy, niezależnie od gestora i miejsca przechowywania dokumentu źródłowego”⁴⁴. SINTO wyklucza z zakresu swej działalności informację prasową, publicystyczną, beletrystyczną itp. ograniczając się do informacji naukowej, technicznej i organizacyjnej. W stosunku do informacji naukowo-technicznej i ekonomicznej obejmuje ona zakres szerszy, gdyż informacja naukowo-techniczna jest jednym ze składników informacji naukowej i technicznej, a informacja ekonomiczna wchodzi w skład informacji organizacyjnej rozumianej jako informacja niezbędna dla najszerszej pojętej ukierunkowanej działalności społecznej człowieka. Należy podkreślić, że termin „informacja organizacyjna” jest terminem w tym kontekście nowym, zarówno w skali narodowej, jak i międzynarodowej.

Podstawowymi elementami SINTO powinny być biblioteki, ośrodki informacyjne i archiwa; jeśli dana placówka zobowiąże się do świadczenia określonych usług na rzecz SINTO, staje się jego ogniwem funkcjonalnym. W strukturze funkcjonalnej SINTO przewidziane są ogniwa: układu centralnego, branżowo-zakładowego i terenowego. Pierwszy pełniłby rolę usługową w stosunku do dwóch następnych, które z kolei świadczyłyby usługi użytkownikom. Przewidziany też jest Naczelny Organ Koordynujący działalność SINTO (NOK SINTO).

W związku z ogólną sytuacją służb informacyjnych w Polsce program SINTO przewiduje stopniową automatyzację systemu rozłożoną na kilka etapów.

Projektowany system SINTO, zintegrowany funkcjonalnie, spójny w skali krajowej, dostosowany do odpowiednich systemów międzynarodowych — jest jednym z pierwszych tak pomyślanych systemów informacji.

Omówione systemy mają charakter ogólny: dotyczą wielu dziedzin wiedzy, są przeznaczone (z wyjątkiem SINTO) do realizacji w wielu krajach. Z kolei warto zapoznać się z inicjatywami ograniczającymi się do rejestracji bibliograficznej w zakresie jednej dziedziny wiedzy, jednego typu materiałów, w określonym rodzaju bibliotek — w skali kra-

⁴³ Informacja o SINTO według J.L. Kulikowskiego: *System Informacji Naukowej, Technicznej i Organizacyjnej SINTO. Zarys koncepcji i perspektywa realizacji. Prz. bibliot.* 1975 R. 44 z. 1 s. 3-18.

⁴⁴ J.L. Kulikowski: *System informacji ... s. 7. (Zob. przyp. 43).*

jowej bądź międzynarodowej, a czasem — jednego kraju lub regionu. Zagadnieniem tym była w dużej mierze poświęcona sesja IFLA w 1973 r. Ale na początku należy wspomnieć o inicjatywie czasopisma *Library Trends*, które w wol. 15 nr 3 i 4 z 1966/67 r.⁴⁵ zawierało przegląd stanu bibliografii ogólnej i specjalnej, w kraju i za granicą. W szczególności, po rozdziałach dotyczących bibliografii narodowej, bibliografii wydawnictw urzędowych, książek kieszonkowych (pocket-books), następuje część poświęcona bibliografii różnych rodzajów materiałów (np. czasopism, gazet, inkunabułów), a potem część dotycząca bibliografii specjalnych z zakresu 29 dziedzin wiedzy, mająca charakter przeglądów bibliograficznych (state-of-the-art-reports). We wstępie do powyższego przeglądu jego redaktorzy⁴⁶ rozważają zagadnienie rejestracji bibliograficznej (bibliographical control) stwierdzając, że niniejsza praca stanowi próbę kompletnego przeglądu stanu obecnego i rzutu oka na przyszłość bibliografii, zastrzegając się jednak, że nie wszystkie dziedziny są tu reprezentowane.

Przejdźmy do rozpatrzenia prac wykonanych lub projektowanych w zakresie rejestracji piśmiennictwa z poszczególnych dziedzin wiedzy. Do zagadnienia tego przywiązuje się wielką wagę w programie UNISIST-u, w którym podkreśla się szczególne znaczenie rejestracji piśmiennictwa z poszczególnych dziedzin, opartej na współpracy międzynarodowej. Narodowa Biblioteka Medycyny w Waszyngtonie wydawała do 1964 r. na kartach dziurkowanych miesięczny *Index Medicus* i roczny *Cumulative Index Medicus*, w których dążyła do uchwycenia całego wartościowego piśmiennictwa medycznego bieżącego w skali międzynarodowej. Wobec wciąż zwiększającej się liczby pozycji wydawnictwa te zostały w 1964 r. zastąpione przez Skomputeryzowany System Analizy i Wyszukiwania Piśmiennictwa Lekarskiego (MEDical Literature Analysis and Retrieval System = MEDLARS), który zapewnia szybszą publikację i dokładniejsze indeksowanie oraz pozwala na wydawanie m.in. stale aktualizowanych 50 bibliografii na różne tematy specjalne a także zestawień bibliograficznych w odpowiedzi na kwerendy⁴⁷. W 1971 r. na bazie tego systemu powstał system MEDLINE umożliwiający użytkownikom dostęp w trybie on-line do zasobów banku danych Narodowej Biblioteki Medycznej w Waszyngtonie. Do systemu tego ma również dostęp Polska (za pośrednictwem Szwecji).

Inną inicjatywą międzynarodową ograniczoną do jednej dziedziny jest Międzynarodowy System Informacji Nuklearnej (International Nuclear Information System = INIS) przy Międzynarodowej Agencji Energii Atomowej w Wiedniu. System ten został zapoczątkowany w drugiej połowie lat 60-tych, a zaczął działać we wczesnych latach 70-tych. Krótki

⁴⁵ *Library Trends* 1966/67 Vol. 15 nr 3-4: Bibliography. Current state and future trends. Pt 1-2.

⁴⁶ R.B. Downs, F.B. Jenkins: Introduction ... s. 337. (Zob. przyp. 20).

⁴⁷ The MEDLARS story at the National Library of Medicine. Washington 1963.

okres przygotowawczy zużyty na opracowanie szeregu instrukcji bibliograficznych tłumaczy się względami politycznymi.

Na wzór INIS organizuje się System Informacji Rolniczej (Agricultural Information System = AGRIS) przy Organizacji Wyżywienia i Rolnictwa w Rzymie.

W szczególnie interesującej nas dziedzinie bibliologii brak jeszcze kompletnej rejestracji bibliograficznej, ale są już do zanotowania pewne inicjatywy. W 1964 r. ukazało się sprawozdanie Pála Bódaya z konferencji dyrektorów krajowych ośrodków bibliotecznych, na której uchwalono zorganizowanie współpracy krajów socjalistycznych w zakresie gromadzenia i upowszechniania piśmiennictwa bibliologicznego⁴⁸. W parę lat później odbyła się w Albany, N.Y. konferencja z udziałem przedstawicieli Kanady, Stanów Zjednoczonych i W. Brytanii. Powzięto na niej szereg uchwał mających na celu udoskonalenie ewidencji literatury bibliologicznej, m.in. zorganizowanie centralnego ośrodka, do którego nadsyłano by publikacje z tego zakresu, wydawanie miesięcznych spisów bibliograficznych, publikowanie miesięcznika zawierającego recenzje prac z dziedziny bibliologii⁴⁹. W 1972 r. został zapoczątkowany z inicjatywy Sekretariatu UNESCO projekt ISORID (International Information System On Research In Documentation — Międzynarodowy system informacji o badaniach w zakresie dokumentacji)⁵⁰. Jego zadaniem jest gromadzenie, opracowywanie i upowszechnianie informacji o pracach badawczych (wykonanych, w toku opracowania, planowanych) w dziedzinie dokumentacji, bibliotek i archiwów. ISORID jest oparty na współpracy powołanych w tym celu ośrodków narodowych działających w ramach instytucji zajmujących się działalnością informacyjną, np. w Polsce — IINTE. Do współdziałania z ISORID-em zgłosiło się około 100 ośrodków.

Z innej strony odzywają się głosy postulujące rejestrację bibliograficzną określonych rodzajów dokumentów. W paru artykułach omawia się opisywanie w W. Brytanii materiałów nieksiążkowych, czyli audiowizualnych (nonbook materials), proponując między innymi komputeryzację ich katalogowania. W 1972 r. ukazało się w Stanach Zjednoczonych studium dotyczące problemu uchwycenia i opracowania wszystkich rodzajów mikroform, zarówno w skali krajowej, jak i międzynarodowej. Sporo uwagi poświęca się sprawom dokumentów patentowych, przede wszystkim ujednoczeniu ich opracowania bibliotecznego. Na sesji IFLA w 1973 r. padła propozycja, aby w każdym kraju jedna biblioteka była odpowiedzialna za kompletność dokumentów patentowych w swych zbiorach oraz za publikowanie ich spisów.

⁴⁸ P. Bóday: Die Zusammenarbeit der sozialistischen Ländern auf dem Gebiet der bibliothekswissenschaftlichen Dokumentation und Information. Budapest 1964.

⁴⁹ H.A. Whately: The bibliographical control of library science literature. *The Library World* 1968/69 Vol. 70 nr 817 s. 19-21.

⁵⁰ International Information System on Research in Documentation (ISORID). *Bibliography, Documentation, Terminology* 1973 Vol. 13 nr 3 s. 163-168.

Najbliższe realizacji wydaje się opracowanie światowego katalogu norm. W latach 1970-1973 INFCO (ośrodek informacji normalizacyjnej ISO w Genewie) opracował system, który pozwoli wydać pierwszy katalog zaleceń i norm ISO przygotowany za pomocą komputera. Z drugiej strony, utworzony w ISO program umożliwi ujednoczenie krajowych katalogów norm, co w konsekwencji doprowadzi do sporządzenia światowego katalogu norm, czyli do pełnej rejestracji bibliograficznej tego rodzaju dokumentów⁵¹.

Na wspomnianej już sesji IFLA w 1973 r. w pięciu referatach omawiano zagadnienie UBC w bibliotekach naukowych, w szczególności uniwersyteckich. Zwraca się uwagę na konieczność rejestracji w bibliotekach takich typów materiałów, które obecnie nie są uwzględniane w bibliografiach narodowych, gdyż nie ukazują się w handlu księgarskim (np. skrypty z wykładów, raporty techniczne); mówi się też o wspomnianym już opracowywaniu materiałów trudnych, np. publikowanych w mało znanych językach (afrykańskich, azjatyckich), możliwym dzięki zatrudnionym w bibliotekach naukowych specjalistom. Tak więc przypisuje się bibliotekom tego typu dość poważną rolę w realizacji UBC. Pewien wkład w tę dziedzinę wniosą również biblioteki specjalne, rejestrując materiały składająco trudno dostępne i przyczyniając się w ten sposób do uzupełnienia bibliografii narodowych, a tym samym do udoskonalenia UBC.

Na tę samą sesję IFLA zgłoszono aż 10 referatów dotyczących stanu rejestracji bibliograficznej w poszczególnych krajach, regionach a nawet na całych kontynentach. Była więc mowa o bibliografii narodowej w Chinach, Czechosłowacji, Finlandii, W. Brytanii, ZSRR, w Azji i Afryce, Ameryce Łacińskiej, a także referat omawiający stan bibliografii w krajach rozwijających się. Wcześniej ukazały się artykuły dotyczące krajów arabskich oraz Republiki Południowej Afryki (por. też s. 145-146). Każdy z tych krajów czy regionów ma własne problemy. Tak na przykład w krajach rozwijających się stan bibliografii narodowej pozostawia wiele do życzenia, m.in. na skutek złego stanu egzemplarza obowiązkowego, trudnego dostępu do ukazujących się publikacji, różnorodności pism wymagającej ustalenia zasad transliteracji. W niektórych regionach w ogóle brak należytej zorganizowanej rejestracji bibliograficznej; stąd propozycja utworzenia centralnych ośrodków bibliograficznych dla Afryki — w Etiopii, dla Ameryki Łacińskiej — Puerto Rico. W ostatnim przypadku za podstawę mogłaby służyć ukazująca się od 1951 r. *Current Caribbean Bibliography*, zautomatyzowana w 1968 r. na podstawie systemu MARC. Z krajów rozwiniętych kłopoty z bibliografią narodową ma Holandia, w której dotychczas brak narodowego ośrodka bibliograficznego, brak aktu prawnego regulującego sprawę egzemplarza obo-

⁵¹ B.E. Kuiper: Vers l'établissement d'un catalogue mondial des normes. *Bulletin de l'UNESCO à l'Intention des Bibliothèques* 1973 Vol. 27 nr 3 s. 167.

wiązkowego, brak więc bibliografii narodowej bieżącej; rejestracja bieżącej produkcji wydawniczej ma w tym kraju charakter księgarski. Oczywiście, są też kraje, w których bieżąca bibliografia narodowa stoi na wysokim poziomie. Niemal nigdzie jednak nie wprowadzono pełnej automatyzacji prac bibliograficznych i informacyjnych, toteż nic dziwnego, że postulat automatyzacji powtarza się niemal u wszystkich autorów wspomnianych artykułów.

Po przejrzaniu prac wykonanych lub wykonywanych należy na zakończenie zreferować program dalszych działań w zakresie UBC. Najobszerniej przedstawia je D. Anderson we wspomnianej już broszurze⁵²; jednakże, ponieważ zostały one już częściowo omówione w związku z warunkami realizacji UBC (por. s. 143—144), tu zostaną przytoczone tylko te punkty, które tam zostały pominięte.

I. W skali narodowej: 1) rejestrację bibliograficzną należy organizować w bibliotekach narodowych, a w ich obrębie — w narodowych ośrodkach bibliograficznych; 2) w każdym zeszyte bibliografii narodowej bieżącej należy wskazywać jej zasięg oraz rodzaje dokumentów nie uwzględnionych (postulat do realizacji natychmiastowej); 3) narodowe stowarzyszenia bibliotekarzy powinny brać udział w pracach dotyczących UBC — przez popieranie stosowania norm i zaleceń międzynarodowych, zwłaszcza ISBD(M) i ISBD(S).

II. W skali międzynarodowej: 1) międzyrządowe i pozarządowe organizacje powinny podjąć studia dotyczące struktury opisów stosowanych obecnie w bieżących bibliografiach narodowych oraz możliwości realizacji programu katalogowania w toku procesu publikacyjnego; 2) ważne są natychmiastowe dalsze prace nad normami: transliteracji alfabetów niełacińskich na alfabet łaćciński, szeregowania opisów itp.; 3) należałoby zbadać, czy anglo-amerykańskie przepisy katalogowania mogłyby stać się przepisami międzynarodowymi; 4) należy organizować permanentne konferencje narodowych ośrodków bibliograficznych, na których dyskutowano by nad problemami wspólnymi dla różnych bibliografii narodowych bieżących.

Jak wynika z przedstawionego skrótoowo programu działań w zakresie uniwersalnej rejestracji bibliograficznej, ale także i z samego pojęcia UBC, i z dotychczasowych osiągnięć w jej realizacji, uniwersalna rejestracja bibliograficzna nie będzie łatwa a może nawet niemożliwa do pełnego wprowadzenia w życie. Jednakże im bardziej się do niej zbliżymy, tym efektywniejsza będzie praca służb bibliotecznych i bibliograficzno-dokumentacyjnych, co w ostatecznym rachunku jest naszym najważniejszym celem.

⁵² D. Anderson: *Universal bibliographic control ... s. 44-46.* (Zob. przyp. 7).

JANINA PELCOWA

UNIVERSAL BIBLIOGRAPHIC CONTROL (UBC)

The author gives us a detailed characterization of the UBC system and specifies conditions which must be satisfied if the system is to be carried into effect. The system has been gradually implemented owing to the enterprises of the UNESCO and the IFLA, as well as of the Library of Congress. It is connected with the NATIS and UNISIST systems (SINTO in POLAND) and with many minor attempts of registration of published materials limited to one field of knowledge, one type of libraries, one country or region.

EDWARD DOMAŃSKI

DZIAŁALNOŚĆ I KIERUNKI ROZWOJU BIBLIOTEKI GŁÓWNEJ POLITECHNIKI WARSZAWSKIEJ W LATACH 1971-1975

Pięcioletni okres zamykający się w latach 1971-1975 jest ważnym etapem w rozwoju Biblioteki Głównej Politechniki Warszawskiej. Podejmowano w tym czasie energiczne wysiłki mające na celu wyjście z impasu i nadanie właściwej rangi tak ważnej placówce, jaką jest biblioteka główna każdej wyższej uczelni. W latach poprzednich działalność Biblioteki ograniczano wyłącznie do funkcji usługowych, były natomiast zaniedbane pozostałe odcinki jej działalności, szczególnie praca naukowo-badawcza, dydaktyczna i wychowawcza.

Należyta i harmonijna realizacja podstawowych funkcji biblioteki jest nierozdzielnie związana ze stworzeniem jej odpowiednich warunków, bez których nie można zorganizować właściwej, dobrze pojętej pracy. Dotyczy to przede wszystkim odpowiedniej pod względem liczby i kwalifikacji kadry, warunków lokalowych i finansowych oraz zrozumienia miejsca i roli biblioteki w życiu uczelni, nie tylko przez jej kierownictwo, ale również przez wszystkich użytkowników.

We wstępnych rozważaniach zatrzymajmy się nad ostatnim z wymienionych warunków — zrozumieniem miejsca i roli biblioteki przez kierownictwo uczelni, pracowników naukowych i studentów.

Słyszemy się powszechnie utyskiwanie bibliotekarzy na niedocenywanie roli i znaczenia bibliotek przez władze zwierzchnie, które nie otaczają bibliotek należyłą opieką i nie traktują bibliotekarza jako współpartnera pracownika naukowego. Niektórym bibliotekarzom wydaje się, że status i właściwa ranga winny być nadane bibliotece przez odpowiednie czynniki odgórnie, bez czynnego udziału samych bibliotekarzy. Powstaje w tym przypadku tzw. błędne koło: biblioteki nie mogą dobrze funkcjonować, ponieważ nie mają odpowiedniej pomocy od władz zwierzchnich; władze zwierzchnie i użytkownicy biblioteki widząc źle funkcjonującą bibliotekę, nie spełniają ich oczekiwań i potrzeb, nie doceniają jej roli i znaczenia, nie wierzą w możliwości bibliotekarzy. W tym stanie rzeczy biblioteka coraz bardziej podupada, a jej rola maleje.

Należy zdać sobie sprawę z tego, że miejsce i rolę biblioteki w ży-

ciu uczelni muszą wywalczyć sami bibliotekarze. Swoją wiedzą i działalnością muszą udowodnić, że są nie tylko „kelnerami”, ale i „lekarzami wiedzy”, że są godnymi współpartnerami pracownika naukowego. Dobrze funkcjonująca biblioteka, czynnie współuczestnicząca w procesie naukowo-badawczym i dydaktycznym z pewnością będzie odpowiednio doceniona przez kierownictwo uczelni.

Wydaje się, że w odniesieniu do Biblioteki Głównej Politechniki Warszawskiej zła passa została skutecznie, aczkolwiek z trudem, przerwana na przełomie lat 1971/72. Jednym z najtrudniejszych zadań, jakie stanęły wówczas przed Biblioteką Główną Politechniki Warszawskiej, było opracowanie takiej koncepcji rozwoju i takich planów pracy, które przekonałyby kierownictwo Uczelni o konieczności przydzielenia Bibliotece dodatkowych środków i nadania jej odpowiedniej rangi. Zadanie to zrealizowano stopniowo w ciągu omawianego okresu.

Wysiłki kierownictwa Biblioteki zmierzały przede wszystkim do uzyskania nowych, odpowiednich etatów, na których można by zatrudnić wysoko kwalifikowany personel. Była to sprawa niełatwa i dopiero po półtorarocznych zabiegach zostały osiągnięte pierwsze, aczkolwiek niewielkie rezultaty.

Liczbowy rozwój personelu Biblioteki Głównej Politechniki Warszawskiej przedstawia tabela 1.

Tabela 1. Liczbowy rozwój personelu sieci bibliotecznej PW

Rok	st. kust. dypl.	kustosz dypl.	adjukt bibliot.	kustosz bibliot.	inż. spec.	st. bibliot.	bibliot.	ml. bibliot. magaz.	prac. nauk. techn.	prac. admin.	Razem
1971	1	1	—	4	2	9	21	31	4	5	78
1972	2	4	—	5	3	11	23	33	5	6	92
1973	2	4	1	7	4	13	25	39	5	7	107
1974	2	4	1	9	7	15	32	45	5	7	127
1975	2	4	3	18	11	19	52	49	6	7	171

Po uzyskaniu dodatkowych etatów wyłoniła się niemała trudność zdobycia wysoko kwalifikowanych pracowników, zdolnych do realizacji postawionych przed nimi zadań. Szczególnie niełatwo było o pracowników, którzy łączyliby wyższe wykształcenie techniczne z wiedzą bibliotekarską — inżynierów, którzy poświęciliby się pracy bibliotekarskiej i nauczyli nowego zawodu.

W końcu 1975 r. cała sieć biblioteczna PW posiadała 158-osobową kadrę pracowników działalności podstawowej, przygotowaną zawodowo do realizacji prowadzonych prac, m.in. 9 bibliotekarzy dyplomowanych, 18 kustoszy bibliotecznych, 11 inżynierów specjalności technicznych.

Biblioteka Główna Politechniki Warszawskiej, podobnie zresztą jak wiele bibliotek w Polsce, nie ma jeszcze odpowiednich warunków lokalowych. Z trudnościami tymi boryka się od chwili swego powstania, tj. od 1915 r. Zdawały sobie z tego w pełni sprawę władze Uczelni już w okresie przedwojennym i czyniły energiczne starania o budowę samodzielnego gmachu bibliotecznego. Świadczą o tym chociażby przemówienia inauguracyjne rektorów.

Oto fragment przemówienia inauguracyjnego w 1936 r. ustępującego rektora prof. dra Edwarda Warchałowskiego: „Do szczególnych bolączek, o której już po raz trzeci mówię z tego miejsca, [...] należy sprawa lokalu głównej biblioteki Politechniki. Biblioteka nasza znajduje się w tak nienormalnych warunkach lokalowych, jak chyba żadna biblioteka na świecie [...] Budowa pomieszczenia na bibliotekę jest jedną z najpierwszych kolejnych potrzeb Politechniki. Niestety, wnioski w tej sprawie przedstawione w Ministerstwie WRiOP z powodu braku funduszy nie mogły dotąd uzyskać przychylnego załatwienia. Miejmy nadzieję, że w planie inwestycyjnym na najbliższe 4 lata znajdzie się miejsce i na tę niezbędną inwestycję”.

W tym samym dniu przejmujący funkcje rektora prof. dr Józef Zawadzki w swym przemówieniu inauguracyjnym powiedział: „Warunki w jakich pracuje biblioteka nasza, największa biblioteka techniczna kraju, są po prostu straszne; w tej chwili nie mamy gdzie składać nowych książek, a korzystanie z biblioteki staje się coraz trudniejsze; jeżeli w najbliższym czasie nie nastąpi radykalna zmiana, biblioteka nie będzie w ogóle mogła spełniać swego zadania”¹.

Niestety, do roku 1939 nie udało się wybudować gmachu bibliotecznego. W czasie powstania warszawskiego spłonął gmach główny a wraz z nim zbiory biblieczne. W 1945 r. w czasie odgruzowywania udało się ocalić ze zgliszcz z przeszło 70-tysięcznego księgozbioru tylko 3850 wol. W 1948 r. gmach główny został odbudowany, a w 1950 r. Biblioteka wróciła na swoje dawne, ciasne i niefunkcjonalne miejsce.

Do sprawy budowy gmachu dla Biblioteki Głównej powracano też niejednokrotnie w okresie powojennym. Pewną poprawę na tym odcinku przyniósł rok 1975, kiedy to Biblioteka otrzymała kilka pomieszczeń o powierzchni 200 m².

Gromadzenie zbiorów w utrudniały szczupłe pomieszczenia magazynowe i brak wykwalifikowanego personelu. Toteż w 1970 r. zaprzestano gromadzenia i opracowania wydawnictw ciągłych nieperiodycznych. W poważnym stopniu ograniczono również zakup wydawnictw zwartych. Decyzje te, aczkolwiek podyktowane koniecznością, zubożyły Bibliotekę i na dłuższą metę były nie do przyjęcia.

W 1972 r. dzięki przychylnemu ustosunkowaniu się do potrzeb Bi-

¹ Politechnika Warszawska. Kronika. Z. 1: Lata akademickie 1935/36 i 1936/37. Warszawa 1938 s. 8-9, 21-22.

blioteki zarówno przez kierownictwo Uczelni, jak i Ministerstwo Nauki, Szkolnictwa Wyższego i Techniki, Biblioteka otrzymała zwiększone fundusze i mogła w sposób rozsądny i racjonalny przystąpić do gromadzenia zbiorów. O wzroście ilościowym gromadzonych zbiorów świadczy tabela 2.

Tabela 2. Gromadzenie zbiorów w sieci biblioteczej PW

Rok	Druki zwarte (w wol.)					Czasopisma (w tytułach)				
	zakup krajowy	zakup zagr.	wymiana	dary	Razem	Polska	Zw. Radz.	KDL	Kraje kapitalist.	Razem
1971	25 321	593	316	432	26 662	1702	1527	718	867	7973 [?]
1972	30 751	2810	1099	448	35 108	1850	1507	858	605	4820
1973	32 794	2603	306	6101	41 804	2047	1543	917	1060	5567
1974	49 059	3236	1674	6423	60 392	2088	1576	1114	1091	5869
1975	72 304	3400	2106	6605	84 415	2190	1590	1195	1108	6083

Najwięcej materiałów wpływa z kupna, jako podstawowego źródła gromadzenia zbiorów. Pozostałe nabytki pochodzą z wymiany i darów. Dużo niekompletnych tytułów czasopism uzupełniono drogą wymiany.

Współpracując z ponad 200 krajowymi i zagranicznymi placówkami naukowymi Biblioteka zgromadziła bogaty zbiór wydawnictw ciągłych z dziedziny techniki oraz dysertacji doktorskich z nauk technicznych.

W trosce o zapewnienie swoim czytelnikom najbardziej aktualnych informacji o najnowszych osiągnięciach naukowych w skali krajowej i światowej Biblioteka abonuje wszystkie ukazujące się w kraju naukowe czasopisma techniczne oraz najpoważniejsze czasopisma zagraniczne z dziedziny techniki. Na około 4000 tytułów około 30% przypada na czasopisma importowane z krajów kapitalistycznych.

Systematyczny wzrost księgozbioru i brak dodatkowych pomieszczeń magazynowych postawiły przed Biblioteką problem s e l e k c j i zbiorów. Była ona zresztą pilną koniecznością również ze względu na to, że w przeładowanych magazynach Biblioteki znajdowało się dużo wydawnictw zniszczonych (zaczynanych), nieaktualnych skryptów, przestarzałych i w ogóle przypadkowo zgromadzonych broszur nie mających nic wspólnego z księgozbiorem biblioteki wyższej uczelni.

W celu przeprowadzenia szczegółowej i n w e n t a r y z a c j i zbiorów Biblioteki Głównej, dokonania selekcji oraz obliczenia majątku rektor Politechniki Warszawskiej powołał komisję inwentaryzacyjną Biblioteki Głównej Politechniki Warszawskiej. Długotrwała praca Komisji obciążająca bardzo personel prowadzona była z ogromną uwagą i ostrożnością mając na celu wyraźniejsze sprofilowanie księgozbioru. Została ukończona w 1975 roku.

Udostępnianie zbiorów jest utrudnione ze względu na ciasne pomieszczenie Czytelni. Kierując się dobrem czytelnika od początku r. ak. 1971/72 zwiększono liczbę wypożyczanych studentom książek z 3 do 5 na okres 2 miesięcy (zamiast jednego miesiąca).

Wypożyczanie większej liczby książek na dłuższy okres spotkało się z przychylną opinią czytelników. Trzeba jednak pamiętać, że system ten ogranicza szybkość obiegu książki. Jednakże w obecnych warunkach lokalowych Biblioteki stał się on nieodzowny, a jak wykazały doraźne opinie studentów rotacja książki odbywa się również poza Biblioteką, w grupach dziekańskich i domach studenckich.

W ciągu omawianego pięciolecia udostępnianie zbiorów wzrosło w sieci bibliotecznej PW z 472 656 wol. w r. 1971 do 726 675 wol. w 1975 r.

W 1970 r. niemal we wszystkich wyższych uczelniach w Polsce przeprowadzono reformę tworząc z katedr instytuty naukowo-badawcze. W Politechnice Warszawskiej z blisko 300 katedr utworzono 49 instytutów. W związku z tym przed Biblioteką Główną stało ważne zadanie zorganizowania bibliotek instytutowych w miejsce dawnych bibliotek katedralnych.

Do końca r. ak. 1970/71 w Politechnice Warszawskiej sieć biblioteczna faktycznie nie istniała. Brak było zorganizowanej działalności i kontroli oraz koncepcji dotyczącej roli i funkcji bibliotek zakładowych. Istniał wprawdzie jednoosobowy Referat Bibliotek Zakładowych, ale z konieczności ograniczał on swoją działalność do przyjmowania kart katalogowych i prowadzenia katalogu centralnego. W 5 bibliotekach wydziałowych były etaty biblioteczne, natomiast biblioteki instytutów, studiów i domów studenckich były obsługiwane doraźnie przez przypadkowy i na ogół niewykwalifikowany personel. W tym stanie rzeczy nie mogło być mowy o mechanicznym scalaniu byłych bibliotek katedralnych w jeden księgozbiór instytutowy.

W lutym 1972 r. rektor Politechniki Warszawskiej wydał zarządzenie dotyczące organizacji i uporządkowania bibliotek zakładowych, a mianowicie scalenia, selekcji i inwentaryzacji ich zbiorów. Biblioteka Główna opracowała szczegółową instrukcję dotyczącą przeprowadzenia tych prac i roztoczyła merytoryczną opiekę nad działalnością bibliotek zakładowych. W związku z tym Referat Bibliotek Zakładowych został przekształcony w Oddział Bibliotek Zakładowych z kilkuosobową, fachową obsadą i podzielony na 2 sekcje: Sekcję Instruktażu i Nadzoru oraz Sekcję Katalogu Centralnego.

Opracowano również koncepcję pracy oraz podziału funkcji i kompetencji pomiędzy poszczególne biblioteki sieci. Położono akcent na gromadzenie księgozbioru w bibliotekach sieci zgodnie z ich specjalizacją i zadaniami. Okazało się bowiem, że po scaleniu znajduje się w bibliotekach instytutowych dużo dubletów i pozycji przestarzałych, brak jest

natomiast najnowszej literatury, tak bardzo potrzebnej pracownikom naukowym i studentom.

Następnym krokiem w sprawie sieci bibliotecznej było zarządzenie rektora Politechniki Warszawskiej z 1973 r. Miało ono na celu całkowitą integrację sieci bibliotecznej, optymalne wykorzystanie ciasnych pomieszczeń bibliotecznych i personelu bibliotecznego oraz podporządkowanie bibliotek wydziałowych, instytutowych i domów studenckich bezpośrednio dyrekcji Biblioteki Głównej.

W dalszym ciągu artykułu zostaną omówione tylko te funkcje biblioteki i te metody działania, które były zaniedbane do roku 1971, oraz te, które realizują nowoczesne zasady pracy bibliotecznej.

Do 1971 r. Oddział Informacji Naukowej zatrudniał łącznie 3 pracowników (w tym 2 osoby z niepełnym wyższym wykształceniem i jedną ze średnim zawodowym). Szczupły i nie w pełni fachowy personel Oddziału nie mógł podjąć zasadniczych prac z zakresu informacji naukowej, toteż jego działalność ograniczała się głównie do udzielania bieżących informacji bibliograficznych. Nie były również należycie popularyzowane zbiory Biblioteki Głównej.

Wobec niemożności powiększenia w krótkim czasie personelu Oddziału, który mógłby należycie prowadzić informację naukową i popularyzację zbiorów, w końcu 1971 r. rozpoczęto popularyzację bogatego zbioru wydawnictw ciągłych przez wykonywanie w kilkunastu egzemplarzach odbitek fotograficznych ze spisów treści czasopism i wysyłanie ich do instytutów i wydziałów. Ta forma popularyzacji zdała w pełni egzamin i zadowalała pracowników naukowych.

W 1972 r. przystąpiono do powiększenia personelu Oddziału Informacji Naukowej, podwyższenia jego kwalifikacji oraz zmiany struktury Oddziału. W pierwszym półroczu 1972 r. przyjęto 5 nowych pracowników z wyższym wykształceniem (w tym 3 inżynierów — absolwentów Politechniki Warszawskiej) i jednego ze średnim zawodowym.

Oddział Informacji Naukowej został podzielony na 3 sekcje: Sekcję Dokumentacji Naukowej, Sekcję Informacji Naukowej, Sekcję Bibliograficzno-Wydawniczą.

Oprócz katalogu kart dokumentacyjnych opracowywanych przez IINTE Sekcja Dokumentacji Naukowej rozpoczęła prowadzenie kartotek tematycznych związanych z problematyką prac naukowo-badawczych podejmowanych przez Uczelnię. W kartotekach są gromadzone głównie własne prace dokumentacyjne oraz informacje interesujące pracowników naukowych.

Sekcja Informacji Naukowej, dzięki zatrudnieniu 3 inżynierów — specjalistów, oprócz informacji bibliograficznych, zaczęła udzielać informacji rzeczowych. Ta forma pomocy spotkała się z dużym uznaniem ze strony pracowników naukowych, szczególnie doktorantów i magistrantów.

W zakresie informacji o zbiorach Biblioteki Głównej przystąpiono do opracowania i wydawania następujących wydawnictw: *Tygodniowy Przegląd Nabytków*, *Biuletyn Informacyjny — Wydawnictwa zwarte* (półrocznik), *Biuletyn Informacyjny — Wydawnictwa ciągle* (rocznik).

W ramach informacji rzeczowej zaczęły się ukazywać *Biuletyny Tematyczne* w 3 seriach: Chemia (przestała się ukazywać w 1973 r.), Elektronika, Mechanika.

Ponadto przystąpiono do opracowywania i wydawania od 1973 r. w formie roczników *Bibliografii Adnotowanej Prac Habilitacyjnych i Doktorskich Pracowników Politechniki Warszawskiej*.

W 1972 r. podjęto decyzję opracowania i wydania drukiem pełnej osobowej *Bibliografii publikacji pracowników Politechniki Warszawskiej 1944-1974*.

W omawianym okresie nie zaniedbano również własnych opracowań i wydawania drukiem wydawnictw zwartych. Na szczególną uwagę zasługują:

1. Biblioteka Główna Politechniki Warszawskiej. *Informator dla studentów*. Warszawa 1972.
2. Biblioteka Główna Politechniki Warszawskiej. *Informator*. Warszawa 1973.
3. *Rola książki w studiach technicznych*. Referaty wygłoszone na sesji popularnonaukowej w Politechnice Warszawskiej 23.10.1972. Warszawa 1973.
4. *Bibliografia publikacji pracowników Politechniki Warszawskiej 1944-1974*. Cz. 1: Wydział Chemiczny. Cz. 2: Wydział Elektroniki. Wydział Elektryczny. Warszawa 1975.

Działalność popularyzacyjna Biblioteki Głównej została rozpoczęta — jak już wspomniano — od rozpowszechniania fotokopii spisów treści czasopism. Zorganizowano również stałe witryny wystawowe, w których są eksponowane nowości literatury naukowej.

Biblioteka organizuje też większe wystawy tematyczne, wiążące się z jej specjalizacją lub mające charakter ekspozycji okolicznościowych.

Pierwsza duża wystawa pt. „Polski ruch oporu w literaturze” była związana z 30 rocznicą wyruszenia do walki pierwszego oddziału Gwardii Ludowej pod dowództwem Franciszka Zubrzyckiego, studenta Politechniki Warszawskiej. Została otwarta dnia 15 maja 1972 r.

Do ciekawszych tematycznych wystaw organizowanych w latach 1972-1975 należą: Francuska książka naukowo-techniczna (organizowana wspólnie z Ambasadą Francji), XXVIII rocznica powstania warszawskiego, Wojna obronna narodu polskiego, 57 lat Politechniki Warszawskiej, Mikołaj Kopernik i jego dzieło, Kontynuatorzy dzieła Mikołaja Kopernika — w dwusetną rocznicę powstania Komisji Edukacji Narodowej, Angielska książka naukowo-techniczna, Dorobek naukowy pracowników Wydziału Mechanicznego Energetyki i Lotnictwa, Radziecka książka nau-

kowo-techniczna, 250 lat Akademii Nauk Związku Radzieckiego, 60 lat Politechniki Warszawskiej.

Wszystkie wystawy odegrały dużą rolę ideowo-wychowawczą i naukową. Przyczyniły się do kształtowania postaw studentów i popularyzacji wśród pracowników i studentów PW najnowszych osiągnięć światowej myśli naukowej. Stałe ekspozycje nowości przyczyniły się do propagandy książki i popularyzacji czytelnictwa oraz podniosły estetykę pomieszczeń bibliotecznych.

Do 1972 r. istniała w Politechnice Warszawskiej tzw. Biblioteka Beletrystyczna finansowana przez Radę Zakładową ZNP. Gromadziła ona w niewielkim zakresie literaturę beletrystyczną, głównie sensacyjną i kryminalną. W 1972 r. biblioteka ta została włączona do sieci bibliotecznej, podporządkowana Bibliotece Głównej i przekształcona w Bibliotekę Humanistyczną. Poza literaturą piękną rozpoczęła ona gromadzenie wydawnictw popularnonaukowych z takich dziedzin jak filozofia, psychologia, ekonomia, socjologia, pedagogika, pamiętnikarstwo i historia najnowsza. Księgozbiór Biblioteki Humanistycznej jest udostępniany zarówno pracownikom naukowym i administracyjnym, jak i studentom.

Biblioteka ta spełnia nie tylko funkcję rekreacyjno-rozrywkową, ale również, a raczej przede wszystkim, funkcję kształcącą i wychowawczą. Literatura humanistyczna dostarcza wiedzy o współczesnym tak bardzo złożonym świecie. Pozwala go poznać i dzięki temu znaleźć w nim dla siebie odpowiednie miejsce. Jest to ważne i istotne szczególnie w uczelni technicznej, gdzie na codzień zarówno pracownicy naukowcy, jak i studenci studiują tylko literaturę techniczną.

Do 1971 r. Biblioteka Główna Politechniki Warszawskiej nie prowadziła działalności dydaktycznej i szkoleniowej, toteż problem ten stał się jednym z najpilniejszych zadań wymagających szybkiego rozwiązania.

Rozpoczęto od zorganizowania zajęć dydaktycznych ze studentami I roku studiów dziennych z „Przysposobienia bibliotecznego”. Zgodnie z zarządzeniem rektora zajęcia te miały charakter obowiązkowy i podlegały zaliczeniom w indeksie. Początkowo składały się one z 1 godziny wykładu i 1 godziny ćwiczeń. Weszły na stałe do harmonogramu i programu zajęć na Uczelni. W roku 1972 bibliotekarze dyplomowani Biblioteki Głównej przeszkolili łącznie 5059 studentów. Opierając się na 2-letnim doświadczeniu w r. ak. 1974/75 rozszerzono program do 5 godzin (3 godziny wykładów i 2 godziny ćwiczeń) wzbogacając go podstawowymi zagadnieniami z zakresu informacji naukowej. Wobec tego cykl zajęć zmienił nazwę na „Przysposobienie biblioteczne i wprowadzenie do informacji naukowej”. W r. ak. 1975/76 realizuje się 6-godzinny program zajęć, obejmujący 2 godziny wykładów i 1 godzinę ćwiczeń z przy-

sposobienia bibliotecznego oraz 2 godziny wykładów i 1 godzinę ćwiczeń z zakresu informacji naukowej.

Ponadto w r. ak. 1974/75 podjęto próby zorganizowania zajęć z informacji naukowej o 16-godzinny programie dla studentów 8 semestru (4 roku) na Wydziale Mechaniki Precyzyjnej. Próba ta nie zdała egzaminu, m.in. ze względu na przeciążenie pracą studentów ostatnich lat studiów oraz na istnienie ogólnej tendencji do zmniejszania studentom obowiązkowych zajęć na rzecz pracy samodzielnej.

Mając na uwadze studentów studiów wieczorowych, którzy nie zostali objęci tego typu zajęciami, Biblioteka Główna wydała w 1972 r. *Informator* przeznaczony przede wszystkim dla studentów I roku studiów. *Informator* ten, zawierający podstawowe wiadomości niezbędne dla czytelnika korzystającego z sieci bibliotek Politechniki Warszawskiej, stał się uzupełnieniem prowadzonych zajęć dydaktycznych.

Ponadto w 1972 r. Biblioteka Główna wprowadziła stałe i obowiązkowe szkolenie dla pracowników sieci bibliotecznego Politechniki Warszawskiej. Pierwszy kurs trwał od 12 do 20 kwietnia 1972 r., składał się zarówno z wykładów, jak i ćwiczeń. W szkoleniu tym wzięli udział wszyscy bibliotekarze z bibliotek zakładowych. Niezależnie od tego wprowadzono systematyczne kształcenie personelu Biblioteki Główny i personelu kierowniczego bibliotek zakładowych. Główny akcent został położony na zapoznanie pracowników z małą mechanizacją i automatyzacją wprowadzoną w bibliotekach polskich i zagranicznych.

W 1973 r. zainicjowano nową formę szkolenia, tzw. szkolenie politechniczne. Jest ono przeznaczone dla personelu kierowniczego całej sieci bibliotecznego, Oddziału Informacji Naukowej oraz Oddziału Prac Naukowo-Badawczych i Dydaktycznych Biblioteki Główny. Ma ono na celu zapoznanie bibliotekarzy (w większości przypadków z humanistycznym wykształceniem) z aktualną problematyką naukowo-badawczą instytutów Politechniki Warszawskiej, z podstawowymi zadaniami oraz pracami naukowymi prowadzonymi przez te instytuty, kierunkami i perspektywami ich rozwoju. Wykłady, prowadzone przez dyrektorów poszczególnych instytutów, są niezwykle cenną informacją dla bibliotekarzy i konkretną pomocą w ich pracy.

Z działalnością dydaktyczną i szkoleniową wiążą się również praktyki bibliotecznego dla studentów bibliotekoznawstwa. Poczynając od r. ak. 1973/74 Biblioteka Główna Politechniki Warszawskiej przyjmuje na 2-tygodniowe i miesięczne praktyki bibliotecznego studentów bibliotekoznawstwa z Uniwersytetu Warszawskiego, Uniwersytetu Wrocławskiego, a ostatnio również z innych uczelni.

Dyrekcja Biblioteki Główny Politechniki Warszawskiej przywiązuje dużą wagę do podnoszenia kwalifikacji personelu poprzez kończenie studiów wyższych. W związku z tym liczni pracownicy biblioteki są kierowani na studia zaoczne i fachowe studia podyplomowe.

Działalność naukowa Biblioteki Głównej Politechniki Warszawskiej została zapoczątkowana w 1972 r.

W związku z uchwałą XVI Konferencji Generalnej UNESCO i z ogłoszeniem roku 1972 Międzynarodowym Rokiem Książki, Biblioteka Główna wraz z Zakładem Pedagogiki Politechniki Warszawskiej zorganizowała w październiku 1972 r. sesję naukową na temat „Rola książki w studiach technicznych”. W czasie sesji wygłoszono 8 referatów, które w następnym roku zostały wydane drukiem przez Wydawnictwo Politechniki Warszawskiej.

Ponadto w 1972 r. po zorganizowaniu Oddziału Prac Naukowo-Badawczych i Dydaktycznych rozpoczęto gromadzenie dokumentacji dźwiękowej. Pracownia fonograficzna, dysponująca magnetofonami, została włączona do tego Oddziału, który zajął się organizacją i planowaniem nagrań. Dokumentacja dźwiękowa dzieli się na: a) wspomnienia zasłużonych profesorów i działaczy (emerytów) ze szczególnym zaakcentowaniem okresu wojny i okupacji; b) ważniejsze wydarzenia bieżące w życiu Uczelni (inauguracje roku akademickiego, uroczystę promocje doktorskie, spotkania z przedstawicielami władz, konferencje itp.). Zarówno wspomnienia profesorów i działaczy, jak i ważniejsze wydarzenia w życiu Uczelni po nagraniu na taśmę są opracowywane pod względem formalnym i magazynowane. Ta forma dokumentu spotkała się z dużym zainteresowaniem ze strony pracowników naukowych. Taśmy są już obecnie często wykorzystywane, ich wartość ma jednak przede wszystkim charakter historyczny i będzie zwiększać się wraz z upływem czasu.

Ponadto Oddział Prac Naukowo-Badawczych i Dydaktycznych zajął się gromadzeniem i opracowaniem dokumentów o charakterze archiwalnym dotyczącym życia Uczelni. Składają się na nie dokumenty życia społecznego i materiały archiwalne głównie z 1915 roku — okresu narodzin Uczelni — oraz lat 1939-1947 — okresu okupacji i trudnych lat organizacji szkolnictwa wyższego po wyzwoleniu.

Dalszy rozwój prac naukowo-badawczych nastąpił w 1975 r., gdy Bibliotece Głównej została podporządkowana pracownia historyczna zorganizowana początkowo przy Instytucie Nauk Społecznych Politechniki Warszawskiej. W związku z tym pod koniec omawianego okresu Oddział Prac Naukowo-Badawczych i Dydaktycznych został powiększony i zreorganizowany. W jego skład weszły 3 sekcje: 1) Sekcja Historyczna, 2) Sekcja Dokumentacji, 3) Sekcja Dydaktyczna.

Do zadań Sekcji Historycznej należy prowadzenie prac związanych z historią techniki w ogóle, a z historią Politechniki Warszawskiej w szczególności oraz opieka nad archiwum naukowym Uczelni. Ponadto sekcja ta podjęła pracę nad „Słownikiem biograficznym” profesorów Politechniki Warszawskiej.

Do ciekawszych prac Sekcji Dokumentacji należy zaliczyć gromadze-

nie dokumentacji dźwiękowej i fotograficznej życia Uczelni oraz prowadzenie szczegółowej „Kroniki Politechniki Warszawskiej”.

Działalność Sekcji Dydaktycznej została omówiona wyżej.

Rozwój Oddziału Prac Naukowo-Badawczych i Dydaktycznych świadczy o odejściu od tradycyjnych poglądów na rolę i funkcję biblioteki w uczelni technicznej oraz o humanizacji jej działalności.

W początkach 1973 r. zostały rozpoczęte prace przygotowawcze nad wprowadzeniem automatyzacji procesów bibliotecznych. Wysiłki w tym zakresie poszły w dwóch kierunkach: prace nad zastosowaniem tzw. małej automatyzacji oraz nad wprowadzeniem systemów komputerowych, czyli pełnej automatyzacji.

W zakresie małej automatyzacji przeprowadzono badania dotyczące możliwości i celowości zastosowania kart przeziernych oraz kart obrzeżnie perforowanych. Na podstawie doświadczeń polskich i węgierskich zrezygnowano z kart przeziernych i ograniczono się do zaprenumerowania i wykorzystania gotowych kart obrzeżnie perforowanych Laser Abstracts wydawanych przez Lowry-Cocroft Abstracts. System ten dzięki posiadaniu przejrzystego klucza jest prosty w użytkowaniu i z miejsca został zaakceptowany przez użytkowników.

W zakresie pełnej automatyzacji uwzględniono trzy kierunki prac: 1) Ogólnokrajowy system informacji chemicznej, 2) Komputerowy system wyszukiwania informacji „Kartoteka konferencji”, 3) Indywidualny dorobek naukowy pracowników Politechniki Warszawskiej.

Najszybciej, gdyż jeszcze w końcu 1974 r. został zrealizowany ogólnokrajowy system informacji chemicznej, który wszedł do pełnej eksploatacji na początku 1975 r. System ten jest realizowany na mocy porozumienia podpisanego przez ministra nauki, szkolnictwa wyższego i techniki, ministra przemysłu chemicznego oraz sekretarza Polskiej Akademii Nauk². Do realizacji tego systemu w strukturze Biblioteki Głównej został powołany Ośrodek Informacji Chemicznej. Po otrzymaniu próbnych taśm, program (software) został opracowany przez pracowników Zakładu Elektronicznej Techniki Obliczeniowej. System jest realizowany na maszynie cyfrowej typu IBM 360/50 tego Zakładu. Następnie zostały podjęte wysiłki dotyczące rozszerzenia tego systemu na strukturalne (tzn. według struktur chemicznych) oraz retrospektywne wyszukiwanie informacji.

Prace nad systemem „Kartoteka konferencji” zostały rozpoczęte w 1974 r. w ramach współpracy Biblioteki Głównej z Instytutem Informatyki PW. Wybór „Kartoteki konferencji” jako pierwszego tematu prac nad procesem automatyzacji systemów bibliotecznych był podyktowany dwoma względami, a mianowicie: a) kartoteka konferencji, zawierająca ok. 6000 kart, jest zbiorem stosunkowo niewielkim i na początek

² Zob. *Prz. bibliot.* 1975 R. 43 z. 4 s. 327.

łatwiejszym do skomputeryzowania; b) w kartotece konferencji ze względu na skąpe i fragmentaryczne wiadomości o poszukiwanych materiałach bardzo trudne a czasem prawie niemożliwe jest znalezienie potrzebnych materiałów systemem tradycyjnym.

Ponadto w 1975 r. rozpoczęto prace nad systemem „Indywidualny dorobek naukowy pracowników Politechniki Warszawskiej”. Przewiduje się, że pełna realizacja tego systemu nastąpi w 1976 r. Indywidualny dorobek pracowników naukowych PW, zapisany w pamięci magnetycznej, będzie kontynuacją opracowanej i obecnie wydawanej drukiem *Bibliografii publikacji pracowników Politechniki Warszawskiej 1944-1974*.

Ponadto w omawianym okresie Biblioteka Główna Politechniki Warszawskiej aktywnie uczestniczyła w systemie mikrofizowym uruchomionym przez Ośrodek Informacji Naukowej PAN. System ten zapewnia pracownikom Politechniki Warszawskiej informację o artykułach zamieszczonych w wybranych czasopismach wraz z możliwością otrzymywania odbitek. Warto nadmienić, że na 500 tytułów czasopism objętych systemem mikrofizowym 138 dostarcza do mikrofizowania Biblioteka Główna Politechniki Warszawskiej.

W związku z wprowadzeniem do Biblioteki Głównej nowego sprzętu oraz podejmowaniem nietypowych, odbiegających od tradycji prac, wyłoniła się potrzeba powołania Oddziału Nowych Techniki Bibliotecznych, w którego skład weszły: Pracownia Foto-techniczna, Pracownia Kserograficzna i Mała Poligrafia. Nowo utworzony Oddział został wyposażony w kserografy produkcji krajowej i zagranicznej, kamery mikrofilmowe, automatyczne powiększalniki, powielacz offsetowy, termofotokopiarki itp. Głównym zadaniem Oddziału jest produkcja i dystrybucja dokumentów wtórnych. Obsługuje on nie tylko Politechnikę Warszawską, ale wysyła swoje reprodukcje również niemal do wszystkich instytucji naukowych w kraju zajmujących się techniką oraz do zakładów przemysłowych.

Działalność Oddziału została przedstawiona w tabeli 3.

Tabela 3. Działalność reprodukcyjna Oddziału Nowych Techniki Bibliotecznych

Rok	mikrofilmy	fotokopie	kserokopie	matryce offsetowe	odbitki offsetowe (stron)	termokopie
1971	16 897	8 043				
1972	29 787	13 945	9 011			
1973	43 355	9 449	18 778			509
1974	23 579	8 465	14 832	311	74 553	1997
1975	27 812	7 181	28 000	440	165 000	

Oprócz dotychczas wykonywanych dokumentów wtórnych planuje się wprowadzenie produkcji mikrofilmów. W związku ze światowymi tendencjami do wykorzystywania w pracy dokumentów wtórnych i mikroform, działalność tego Oddziału z każdym rokiem będzie nabierała coraz większego znaczenia.

Współpraca z zagranicą i placówkami naukowymi w kraju jest prowadzona w Bibliotece Głównej Politechniki Warszawskiej na szeroką skalę. Dotyczy wymiany informacji i doświadczeń oraz wydawnictw z ponad 200 instytucjami naukowymi. Uzyskiwane publikacje mają często charakter unikalny. Szczególnie owocna współpraca rozwija się z Biblioteką Politechniki w Mińskolcu na Węgrzech i Biblioteką Instytutu Politechnicznego im. Baumana w Moskwie.

Jeśli chodzi o placówki zagraniczne akredytowane w Warszawie, należy odnotować owocną i dla obydwu stron korzystną współpracę z Domem Kultury Radzieckiej, Ambasadą Francji, British Council oraz Ośrodkiem Kultury i Informacji Niemieckiej Republiki Demokratycznej.

W niniejszym artykule starano się wskazać nowe kierunki działalności Biblioteki Głównej PW oraz te formy pracy, które dotychczas nie były stosowane i odbiegają od tradycji. Systematyczne i konsekwentne wysiłki pracowników Biblioteki wyprowadziły ją z impasu, podniosły jej rangę i ukształtowały właściwą opinię o jej roli w działalności dydaktycznej i naukowej Uczelni. Przedstawione prace i osiągnięcia Biblioteki są pierwszym krokiem do jej dalszego rozwoju i należytego spełnienia przez nią zadań naukowych, dydaktycznych, ideowo-wychowawczych i usługowych.

EDWARD DOMAŃSKI

THE MAIN LIBRARY OF WARSAW TECHNICAL UNIVERSITY IN 1971-1975

The period from 1971 to 1975 was very important for the development of the Library. The author acquaints us with the problems of the accommodation, staff and holdings of the Main Library as well as with the problems of the net of the institute libraries within the Warsaw Technical University. In 1973 the automation of library processes was inaugurated. Two systems have been introduced: the system of chemical information and the system of information on scientific conferences. Great importance has been also attached to the use of microforms.

MARIA LENARTOWICZ

ISBD(M) A POLSKIE PRZEPISY KATALOGOWANIA

W 1974 r., po pięć lat trwających pracach, została opublikowana ostateczna wersja przygotowanego przez Komitet Katalogowania IFLA zalecenia znanego pod akronimem ISBD(M)¹, dotyczącego zasad sporządzania opisu bibliograficznego wydawnictw zwartych. Zalecenie to zostało wykorzystane w różnych państwach jako podstawa przy opracowywaniu narodowych przepisów katalogowania. W celu uwzględnienia zawartych w nim postanowień dokonano już nowelizacji odpowiedniego rozdziału anglo-amerykańskiej instrukcji katalogowania². We Francji, w której przepisy katalogowania mają charakter norm państwowych, opublikowano w 1975 r. znowelizowaną normę NF Z 44-050 *Catalogues alphabétiques d'auteurs et d'anonymes. Rédaction de la notice bibliographique*, w pełni dostosowaną do wymagań ISBD(M). W Polsce także podjęto prace nad odpowiednią częścią polskich przepisów katalogowania. Celowe więc wydaje się przedstawienie pewnych problemów i trudności związanych z przeniesieniem postanowień ISBD(M) do tych przepisów.

Zasady ustalone w ISBD(M) są już stosowane w *Przewodniku Bibliograficznym* począwszy od zeszytu 1 za 1976 r. Podobnie w innych państwach zaczyna się sporządzać w bieżących bibliografiach narodowych opisy zgodnie z ISBD(M), jeszcze przed przygotowaniem krajowych instrukcji katalogowania. Ten tryb wprowadzania międzynarodowego zalecenia pozwala na wypróbowanie pewnych rozwiązań i pomaga w ustaleniu najważniejszych przepisów zanim zostaną one ujęte w obowiązującej instrukcji.

Na początek parę podstawowych wyjaśnień i przypomnień. Prace nad ISBD(M) zostały podjęte przez Komitet Katalogowania IFLA w 1969 r. w celu ułatwienia międzynarodowej wymiany informacji bibliograficznych przez ujednoczenie metody sporządzania opisu bibliograficznego. Użyty w tytule ISBD(M) termin „monographic publications” ozna-

¹ ISBD(M) — International standard bibliographic description for monographic publications. 1 standard ed. London 1974; tł. na jęz. pol. *Prz. bibliot.* 1975 R. 43 z. 1 s. 29-31. — Prace nad tym zaleceniem i jego znaczenie zostały omówione w publikacji M. Lenartowicz: Aktualne problemy międzynarodowego ujednoczenia zasad katalogowania. Warszawa 1974.

² Anglo-American cataloguing rules. British text. Chapter 6 revised. London 1974; Anglo-American cataloguing rules. North American text. Chapter 6: Separately published monographs. Chicago 1974.

cza wydawnictwa zwarte. Natomiast przez „bibliographic description” rozumie się wszelki opis publikacji, a więc według naszej dotychczasowej terminologii zarówno katalogowy jak i bibliograficzny; równocześnie jednak określeniem tym nie obejmuje się hasła. Tym samym ISBD(M) nie zajmuje się zupełnie problemami wyboru i formy hasła, traktując je jako czynnik szeregowania pozycji dodawany w zależności od potrzeb konkretnego katalogu czy bibliografii. ISBD(M) ustala, jakie elementy i w jakiej kolejności powinny być w opisie wymienione, grupując je w 7 strefach: 1) tytułu i oznaczenia autorstwa, 2) wydania, 3) adresu wydawniczego, 4) opisu zewnętrznego, 5) serii wydawniczej, 6) uwag, 7) ISBN, oprawy i ceny. Kolejne strefy oddzielone są w opisie w ustalony sposób, w obrębie stref poszczególne elementy poprzedzone są określonymi znakami przestankowymi, ułatwiającymi zrozumienie ich charakteru nawet przez osoby nie znające języka, w którym opis został sporządzony.

Należy jeszcze wyjaśnić, dlaczego nie można potraktować ISBD(M) jako krajowej instrukcji katalogowania a tylko jako podstawę do jej opracowania. Pytanie takie może się zrodzić przy lekturze zalecenia IFLA chociażby dlatego, że wydaje się ono obszerne i drobiazgowie w porównaniu z odpowiednią częścią *Skróconych przepisów katalogowania alfabetycznego* J. Grycza i W. Borkowskiej, która w 6 wydaniu³ zajmuje zaledwie 20 stron. ISBD(M) przewiduje opis szczegółowy, uwzględniający dużą liczbę elementów, jednocześnie jednak zaznaczono, że niektóre z nich mogą być pominięte w zależności od potrzeb. Także w poszczególnych rozdziałach podano szereg rozwiązań fakultatywnych, zostawiając do uznania krajowych środków bibliograficznych wybór rozwiązania najbardziej im odpowiadającego. Narodowe przepisy katalogowania muszą w tych wszystkich wypadkach zająć stanowisko możliwie jednoznaczne, wskazując niezbędne elementy opisu i obowiązujący sposób ich podawania. Ponadto przepisy te muszą uwzględnić problemy specyficzne dla wydawnictw publikowanych w danym kraju. U nas będą to przede wszystkim zagadnienia związane z obyczajami przyjętymi przez polskie instytucje wydawnicze, jak również wynikające ze szczególnych cech języka polskiego.

Wszyscy bibliografowie dobrze znają trudności, jakie sprawiają rozbudowane i nieprawidłowo skomponowane tytułatury publikacji wydawanych w Polsce. Obecnie Instytut Bibliograficzny przygotowuje nowelizację norm dotyczących kompozycji wydawniczej książek. Było to okazją do przedstawienia wymagań, które powinny być spełnione, aby umożliwić sporządzenie opisu identyfikującego daną publikację. Nie wiadomo jednak, czy i w jakiej mierze instytucje wydawnicze zechcą się dostosować do tych wymagań. Dotychczasowe doświadczenia nastroją raczej pesymistycznie, jako że poprzednie normy nie były respektowane. Po-

³ Warszawa 1975 s. 33-40, 63-74.

nadto wiele publikacji pochodzi z różnych instytucji i organizacji nie zajmujących się profesjonalnie działalnością wydawniczą, do których wiadomość o istnieniu odpowiednich Polskich Norm może nawet nie dotrzeć. Tak więc w dalszym ciągu trzeba się liczyć z pewnymi trudnościami i w stosunku do najbardziej typowych przewidzieć w polskich przepisach odpowiedni sposób postępowania.

Przechodząc do przedstawienia zagadnień związanych z przejęciem ustaleń ISBD(M) do polskich przepisów katalogowania na pierwszym miejscu można wymienić kłopoty terminologiczne. Dały one o sobie znać już przy tłumaczeniu na język polski tekstu ISBD(M) wobec braku polskich odpowiedników dla szeregu terminów angielskich występujących w oryginale. Zdecydowano się wtedy na możliwie wierne oddanie tych terminów zastrzegając się jednak, że nie przesądza się przez to, jakie określenia będą stosowane w polskiej instrukcji katalogowania. Teraz nie można już odkładać na dalszy termin rewizji dotychczasowej terminologii i uzupełnienia występujących w niej luk. Jako przykład trudności można chociażby wymienić kłopoty związane z ustaleniem określeń dotyczących całości opisu i jego dwóch podstawowych części. Z trzech stosowanych tu terminów angielskich („heading” + „bibliographic description” = „record” lub „entry”⁴) mamy w tej chwili wyraźny odpowiednik tylko dla pierwszego („hasło”). Jeżeli termin „bibliographic description” zechcemy oddać przez „opis bibliograficzny” (tym samym zmieniając dotychczasowe znaczenie tego określenia w polskiej terminologii), trzeba jeszcze znaleźć jakiś odpowiednik dla trzeciego terminu — wydaje się, że najbardziej pasowałaby tu „pozycja”. Podobnie ustalenia wymagają nazwy różnych rodzajów tytułów (np. „proper title” to „tytuł główny” czy „tytuł właściwy”?). W stosunku do adresu wydawniczego trzeba ostatecznie zdecydować, które z określeń będzie się stosowało: „nakładca” (zgodnie ze *Skróconymi przepisami katalogowania alfabetycznego*), „instytucja wydawnicza” (zgodnie z terminologią przyjętą w normach bibliograficznych) czy może „wydawca” — termin najbardziej odpowiadający angielskiemu „publisher” i francuskiemu „éditeur”. Ten ostatni przykład skłania dodatkowo do dwóch refleksji. Pierwsza z nich dotyczy różnic występujących w słownictwie dotychczasowej polskiej instrukcji katalogowania i norm bibliograficznych. Sprawa ta będzie jeszcze poruszona w dalszych rozważaniach, tu wypada jednak zauważyć, że różnice te zawsze budziły u bibliotekarzy wiele niepokojów i wątpliwości. Druga uwaga odnosi się do konieczności zachowania zgodności z terminologią przyjętą na terenie międzynarodowym. Nie znaczy to, że mamy przejmować żywcem obce terminy (choć czasem w praktyce tak się właśnie dzieje, ostatnio np. zaczyna się spotykać w naszym piśmiennictwie „monografie” zamiast „wydawnictwo zwarte”), ale trzeba dbać

⁴ Określenie „entry” jest używane w terminologii amerykańskiej także w innych znaczeniach: jako synonim terminu „heading” oraz dla oznaczenia aspektów katalogowania związanych z wyborem haseł.

o porównywalność naszych określeń z używanymi na terenie międzynarodowym. Jako negatywne pod tym względem przykłady można wymienić terminy: „opis dokumentacyjny” (nie miał odpowiedników w terminologii zagranicznej i przez to był niezrozumiały poza Polską) i „opis analityczny” (nadano mu u nas inne znaczenie od powszechnie na świecie przyjętego).

Do spraw równie ogólnych jak terminologia należy też kompozycja części polskich przepisów katalogowania odpowiadającej ISBD(M). Autorzy dwóch wspomnianych wyżej przeróbek ISBD(M) wybrali różne drogi postępowania. W adaptacji angielskiej zachowano dotychczasową kompozycję odpowiedniego rozdziału instrukcji anglo-amerykańskiej⁵ dostosowując tylko jego postanowienia do wymagań ISBD(M). Natomiast w normie francuskiej przejęto wiernie układ i sformułowania ISBD(M) wprowadzając w tym zakresie stosunkowo niewielkie zmiany. Ta linia postępowania wydaje się także właściwa w naszych warunkach, zwłaszcza gdy weźmie się pod uwagę, że inne ISBD opracowywane obecnie dla różnych typów wydawnictw będą miały tę samą strukturę ogólną⁶. Zachowanie jej w odpowiednich rozdziałach polskiej instrukcji katalogowania poświęconych różnym rodzajom dokumentów uprości prace redakcyjne, ułatwi posługiwanie się przepisami, a także będzie najpraktyczniejsze przy uwzględnianiu zmian wprowadzanych w przyszłości do zaleceń międzynarodowych.

Przedstawiając wybrane zagadnienia związane z interpretacją ISBD(M) w polskich przepisach katalogowania należy zwrócić przede wszystkim uwagę na pierwszą strefę opisu, zawierającą tytuł i oznaczenie autorstwa.

Wszyscy bibliotekarze i bibliografowie znają dobrze trudności, jakie nastęrcza wybór tytułu głównego spośród kilku tytułów podanych w publikacji. ISBD(M) zawiera dla takich przypadków pewne rozstrzygnięcia, jednak nie są one ujęte na tyle jednoznacznie, by nie budziły wątpliwości. Mianowicie odmiennie uszeregowano kryteria wyboru tytułu głównego spośród kilku tytułów podanych na jednej stronie tytułowej (kolejność, wyróżnienie graficzne, zgodność języka lub pisma tytułu z tekstem głównej części wydawnictwa) i takiegoż wyboru, gdy tytuły są umiejscowione na paru stronach tytułowych (pierwszeństwo dla tytułu ze strony w języku lub piśmie głównej części wydawnictwa, a gdy nie da się tego kryterium zastosować — z pierwszej strony tytułowej recto). W polskich przepisach katalogowania sprawy te będą musiały być potraktowane bardziej jednolicie i szczegółowo z wyraźnym rozróżnieniem rozwiązań w zależności od tego, czy są to tytuły w jednym czy w kilku językach. W pierwszym wypadku o wyborze głównego tytułu decydować musi wyróżnienie graficzne lub pierwszeństwo tytułu (a więc inne kry-

⁵ Anglo-American cataloguing rules. British text. London 1967 (s. 161-182; Separately published monographs and other non-serial publications).

⁶ Por. s. 188.

terium niż to przewidywały *Skrócone przepisy*, które zalecały wybór tytułu najpełniejszego).

W ISBD(M) nie ma żadnych ustaleń dotyczących wyjaśniania tytułu niezrozumiałego, dodawania do niego jakichkolwiek uzupełnień, rozwiązywania zawartych w tytule skrótów i oddawania słownie liczebników wyrażonych cyframi. Nie przewidziano także możliwości fingowania tytułu, gdy brak go w opisywanej publikacji. Trudniejsze od wypełnienia tych luk będzie jednak dla nas niewątpliwie sformułowanie przepisów regulujących sposób podawania nazwy autora lub wydawcy związanej składniowo z tytułem (np. *M. Arcta słownik ...*). ISBD(M) postanawia, że nazwę tę należy traktować jako część tytułu; ponieważ jednak okazało się, że nie da się ustalić szczegółowszych zaleceń, które nadawałyby się do przyjęcia we wszystkich państwach, zadanie to przekazano ośrodkom krajowym. Uwzględnienie wymienionego wyżej ogólnego wymagania ISBD(M) grozi rewolucją w naszych dotychczasowych obyczajach.

Rozważania poświęcone oznaczeniu autorstwa należy rozpocząć od trzech wyjaśnień. Pierwsze z nich dotyczy terminu „autorstwo”, którym obejmuje się zarówno osoby indywidualne, jak i ciała zbiorowe, zarówno autorów w ścisłym tego słowa znaczeniu, jak i wszelkich innych współtwórców (tłumaczy, redaktorów, ilustratorów itp.). Dalej konieczne jest przypomnienie, że podstawowym źródłem informacji dla oznaczenia autorstwa jest wyłącznie strona tytułowa opisywanej publikacji, tak więc nazwy autorów przejęte z jakiegokolwiek innego miejsca w wydawnictwie muszą być ujęte w opisie w nawiasy kwadratowe. Natomiast wszelkie informacje pochodzące spoza wydawnictwa (np. ustalona przez katalogującego nazwa autora dokumentu anonimowego) w ogóle nie mogą być podane w oznaczeniu autorstwa, a jedynie w strefie uwag. Wreszcie należy zwrócić uwagę na stosunek oznaczenia autorstwa do hasła autorskiego. Opis bibliograficzny sporządzony zgodnie z ISBD(M) powinien zawierać wszystkie dane potrzebne do identyfikacji wydawnictwa, dlatego właśnie występuje w nim oznaczenie autorstwa. Tym samym brzmienie hasła, którym w zależności od potrzeb poprzedza się opis, nie ma wpływu na sposób jego zredagowania: nawet jeżeli hasłem jest nazwa autora, musi być ona także podana w oznaczeniu autorstwa. Co więcej — to właśnie informacje zawarte w opisie mają wyraźnie wskazać, czy i jakim hasłem powinien on być poprzedzony. Spełnienie tego wymagania pociąga za sobą pewne konsekwencje, które zostaną dalej przedstawione.

Sformułowanie w polskiej instrukcji szczegółowych przepisów dotyczących oznaczenia autorstwa wymaga szeregu rozstrzygnięć. Przede wszystkim w ISBD(M) nie sprecyzowano, jakie kategorie współtwórców powinny być w opisie uwzględnione ani ilu ich należy wymienić, gdy tę samą funkcję spełnia większy zespół. Sprawy te zostały zostawione do decyzji ośrodków katalogujących. Analiza opisów w obcych bibliogra-

fiach narodowych wskazuje, że pod względem doboru rodzajów współpracowników wymienianych w opisie są one bardzo oszczędne. Lakoniczne sformułowania odpowiednich przepisów w zagranicznych instrukcjach katalogowania nie pozwalają się jednak zorientować, w jakiej mierze ta oszczędność wynika z odmiennych obyczajów wydawniczych. Katalogujący i bibliografowie z codziennych obserwacji wiedzą, że tytulatury publikacji zagranicznych, zwłaszcza wydawanych w krajach zachodnich, są dużo prostsze. W naszych książkach przyjęto wymieniać rozliczne kategorie współtwórców, włącznie z pracownikami redakcyjnymi instytucji wydawniczych, konsultantami, recenzentami itp. *Skrócone przepisy katalogowania alfabetycznego* nie zajmowały się zagadnieniem kategorii współpracowników uwzględnianych w opisie. Wobec tego biblioteki wprowadzały we własnym zakresie pewne ograniczenia, oparte na zróżnicowanych kryteriach wyboru (np. podaje się tylko tłumaczy na język polski lub z języka polskiego, ilustratorów — w zależności od liczby i wartości ilustracji itp.). Po raz pierwszy problem ten został poruszony w normie PN-73/N-01152 *Opis bibliograficzny*, gdzie jednak odpowiedni przepis brzmi bardzo liberalnie: wybór kategorii uwzględnianych w opisie współpracowników należy uzależnić od rodzaju opisywanego dokumentu i potrzeb użytkowników opisu. W nowej instrukcji katalogowania sprawy te chyba muszą być potraktowane bardziej szczegółowo i rygorystycznie. Nie wydaje się jednak osiągalne przewidzenie wszystkich możliwych rodzajów współpracowników, które mogą być ujawnione w tytulaturach. Z drugiej strony trzeba także wziąć pod uwagę odmienne potrzeby użytkowników bibliotek różnych typów. Tak więc przy najbardziej szczegółowej instrukcji musi być zostawiona danej bibliotece pewna swoboda decyzji.

Sprawa ustalenia liczby uwzględnianych w opisie współpracowników tej samej kategorii wygląda chyba prościej. Należy jednak i tu zastanowić się, czy w stosunku do wszystkich rodzajów współtwórców przyjmie się tę samą zasadę. Zgodnie z tym, co powiedziano wyżej, oznaczenie autorstwa musi zawierać informacje niezbędne do ustalenia hasła i to zarówno na karcie głównej, jak i na kartach dodatkowych. Według *Zasad katalogowania*⁷ hasło pozycji głównej może zawierać zawsze tylko nazwę jednego autora: głównego (niezależnie od liczby autorów) lub w braku takiego — wymienionego w wydawnictwie na pierwszym miejscu (jeżeli autorów jest nie więcej niż trzech). W tym drugim przypadku nazwy drugiego i trzeciego autora stanowią hasła kart dodatkowych. Wobec tego wydaje się, że w stosunku do autorów w ścisłym tego słowa znaczeniu należy przyjąć zasadę podawania w oznaczeniu autorstwa wszystkich nazw, jeżeli liczba autorów nie przekracza trzech. Przy większych zespołach autorskich i dla innych rodzajów współpracowni-

⁷ Międzynarodowa konferencja IFLA na temat zasad katalogowania. *Prz. bibliot.* 1962 R. 20 s. 81-94.

ków można byłoby zachować dotychczas u nas obowiązującą według *Skróconych przepisów* zasadę podawania tylko nazwy pierwszego z autorów i współpracowników danej kategorii. Warto jednak pomyśleć, czy nie lepiej byłoby przyjąć jednolite rozwiązanie: jeżeli liczba autorów lub współpracowników danej kategorii nie przekracza trzech, wymieniać ich wszystkich w oznaczeniu autorstwa, jeżeli jest ich więcej — podawać tylko pierwszego; pominięcie dalszych musi być zaznaczone skrótem „et al.” (=et alii) ujętym w nawiasy kwadratowe. Właśnie takie postanowienie zawiera angielska wersja AACR, norma francuską jest pod tym względem hojniejsza: z poszczególnych zespołów współtwórców nakazuje uwzględniać pierwszych czterech, jeżeli jednak w danej grupie jest ich pięciu — można wymienić ich wszystkich.

Nazwy współpracowników mogą nam sprawiać kłopoty jeszcze z innego względu. Zgodnie z ISBD(M) oznaczenia autorstwa występują w dwóch strefach: w strefie tytułu i oznaczenia autorstwa oraz w strefie wydania. W tym drugim miejscu podaje się informacje o osobach i ciałach zbiorowych biorących udział w opracowaniu jednego lub niektórych wydań dzieła, ale nie wszystkich. Tytułatury polskich publikacji bardzo rzadko pozwalają na takie rozróżnienie, konieczne więc byłoby przeprowadzanie przez opisującego dodatkowych poszukiwań bibliograficznych. Wydaje się, że w naszych warunkach konieczna będzie interpretacja tego zalecenia zwalniająca od takich poszukiwań i pozwalająca we wszystkich wypadkach, gdy tytułatura nie wskazuje wyraźnie współpracowników związanych tylko z danym wydaniem, cytować ich nazwy w pierwszej strefie opisu.

Do spraw najtrudniejszych będzie należało ustalenie metody postępowania wobec ciała zbiorowego (instytucji lub organizacji) patronującego danej publikacji. To ciało zbiorowe było różnie nazywane w naszych przepisach katalogowych i bibliograficznych. W *Skróconych przepisach* nazywa się je „instytucją lub towarzystwem” bądź „wydawcą zbiorowym”. Normy bibliograficzne od 1957 r. zaczęły stosować termin „instytucja sprawcza” określając, że jest to instytucja odpowiedzialna za opracowanie, inicjująca lub zlecająca publikację wydawnictwa, zwykle umieszczona u góry strony tytułowej.

Przy katalogowaniu wydawnictw zwartych przyjęło się podawać w zasadzie nazwę takiego ciała zbiorowego w uwagach, przed nazwą serii wydawniczej. Tytułatury polskich wydawnictw coraz częściej zawierają nazwy organizacji lub instytucji, są to przy tym niejednokrotnie nazwy bardzo długie i skomplikowane, wskazujące na wielostopniowość hierarchii organizacyjnej danego ciała. Wiadomo, że ciało to może spełniać różne funkcje w stosunku do danej publikacji (np. tylko finansować jej wydanie bądź zapewniać jej także opracowanie redakcyjne itp.), ale funkcje te nie są wyraźnie w publikacji określane. Równocześnie obserwuje się pomijanie w tytułaturach wydawnictw nazwy na-

kładcy jako składnika adresu wydawniczego. Wobec tego opisy bibliograficzne coraz częściej zawierają adres wydawniczy niekompletny, występuje w nich natomiast masowo nazwa ciała zbiorowego, którego rola nie jest sprecyzowana. Jest to obecnie jedyny składnik tytułatury, o którego zakwalifikowaniu w opisie decyduje wyłącznie jego umiejscowienie u góry strony tytułowej; o potraktowaniu innych składników jako odpowiednich elementów opisu (nazwa autora, tytuł, miejsce wydania itp.) decyduje ich znaczenie, niezależnie od miejsca ich występowania w tytułaturze.

Według ISBD(M) ta nazwa ciała zbiorowego powinna być potraktowana zgodnie z funkcją danego ciała w stosunku do opisywanej publikacji. Wobec tego może się ona znaleźć w opisie w jednym z trzech miejsc: 1) w strefie tytułu i oznaczenia autorstwa — jako nazwa autora korporatywnego, 2) w strefie adresu wydawniczego — jako nazwa nakładcy, 3) w strefie uwag poprzedzona formułą „u góry strony tytułowej” — gdy rola danego ciała zbiorowego nie została ustalona. Przy przedstawianych wyżej polskich obyczajach wydawniczych najczęściej występowałyby w opisach rozwiązania ostatnie — najmniej pożądane — przy czym przeważnie w adresie wydawniczym musiałyby figurować skrót „s.n.” (= sine nomine) oznaczający brak nakładcy. Wobec takich perspektyw warto chyba rozważyć możliwość stosowania rozwiązania przedstawionego w punkcie 2) we wszystkich wypadkach, gdy w publikacji brak wyraźnie wskazanego nakładcy: umieszczoną u góry strony tytułowej nazwę ciała zbiorowego traktować wtedy jako nazwę nakładcy i podawać w opisie w strefie adresu wydawniczego. Natomiast jeżeli nakładca jest znany, możliwe do przyjęcia są rozwiązania wymienione wyżej jako pierwsze i trzecie. Należy także przewidzieć podawanie nazwy ciała zbiorowego obok tytułu serii, zwłaszcza gdy jest nim nazwa rodzajowa, np. „biuletyn”.

W stosunku do strefy adresu wydawniczego konieczna będzie decyzja co do liczby miejsc wydania i nakładców uwzględnianych w opisie. ISBD(M) wymaga jedynie podawania nazwy jednej miejscowości i jednego nakładcy — mają to być przy tym nazwy wyróżnione w tytułaturze jako najważniejsze bądź — w braku wyróżnienia — umieszczone jako pierwsze. Jednocześnie jednak zezwala się na cytowanie w opisie dalszych nazw nie precyzując ich liczby. Zagraniczne instrukcje katalogowania przyjmują różne rozwiązania: AACR zadowolona się tym, co w ISBD(M) uznano za konieczne, norma francuska przewiduje dosyć skomplikowane i zróżnicowane postępowanie uzależnione np. od tego, czy są to miejsca wydania w jednym czy w kilku krajach. Obie instrukcje zawierają jednak przepis dotyczący obowiązku włączania do adresu wydawniczego nazw rodzimych miejsc wydania i krajowych nakładców, choćby w publikacji byli wymienieni w dalszej kolejności.

Dla nas określenie liczby uwzględnianych w opisie miejsc wydania

jest istotne jeszcze z innych względów. Chodzi tu o sposób potraktowania filii instytucji wydawniczych. Fakt wydania danej publikacji przez filię jest ujawniany w tytułaturach w różny sposób, ale najczęściej dopiero na odwrotnej stronie karty tytułowej, podczas gdy na stronie tytułowej figuruje centralna siedziba instytucji wydawniczej. Zgodnie z ISBD(M) pierwszym źródłem informacji jest strona tytułowa, która jednak we wspomnianych przypadkach zawiera dane nieprawdziwe. Konieczne jest więc w polskich przepisach postanowienie dotyczące wskazywania faktycznego miejsca wydania.

Przeniesienie do polskiej instrukcji tego, co jest w ISBD(M) największą nowością, a mianowicie specjalnej interpunkcji, nie nastęca żadnych trudności. Wydaje się, że i w praktyce nie powinny one wystąpić, konieczna będzie tylko zwiększona początkowo uwaga opisujących. Znaki przestankowe spełniają w ISBD(M) funkcje symboli określających charakter poprzedzonych przez nie elementów, dlatego ważne jest dawanie przed i po każdym znaku (z wyjątkiem kropki i przecinka) spacji w celu odróżnienia go od odpowiedniego znaku interpunkcyjnego występującego w tradycyjnej roli. Będą natomiast kłopoty — nie tyle przy formułowaniu odpowiedniego przepisu, co przy jego realizowaniu — ze stosowaniem wielkich liter. ISBD(M) zaleca bowiem w tym zakresie przestrzeganie (w strefach 1, 2, 3 i 5) zwyczajów języka, w którym podana jest informacja. A wiadomo, że zwyczaje te, zwłaszcza gdy chodzi o nazwy własne, są bardzo różne. Ze względu na specjalną interpunkcję w obrębie poszczególnych stref wydaje się także właściwe wprowadzenie pewnych zmian w naszej dotychczasowej praktyce, np. zaczynanie innych tytułów (następujących po dwukropku) i oznaczenia autorstwa (wprowadzanego kreską ukośną /) od małej litery.

Powyższe uwagi dotyczą tylko wybranych problemów związanych z przeniesieniem na grunt polskich przepisów katalogowania zaleceń zawartych w ISBD(M). W rzeczywistości problemów tych jest dużo więcej i wszystkie one muszą być starannie rozważone w toku dyskusji nad projektem instrukcji.

MARIA LENARTOWICZ

ISBD(M) AND POLISH CATALOGUING RULES

The author presents the problems concerned with application of ISBD(M) to Polish cataloguing rules. The changes and supplements in Polish terminology are recommended. According to the author the composition of ISBD(M) should be maintained in Polish rules. The following elements of bibliographic description are discussed in details: title (the choice of title proper, the name of author included in the title), statement of authorship (kind and number of collaborators, name of sponsor), imprint (number of publishers and places of publication).

41 SESJA RADY GŁÓWNEJ IFLA

(Oslo 10-16 sierpnia 1975)

41 Sesja Rady Głównej IFLA odbyła się w dniach 10-16 sierpnia 1975 r. w Oslo. Polskie środowisko bibliotekarskie reprezentowali przewodniczący ZG SBP Witold Stankiewicz, wicedyrektor Departamentu Domów Kultury, Bibliotek i Stowarzyszeń Regionalnych Edward Paliński, kierowniczka Działu Dokumentacji Parlamentarnej Biblioteki Sejmowej Maria Majewska, Irena Morsztynkiewiczowa i niżej podpisana.

Zgodnie z wcześniejszymi postanowieniami, głównym tematem Sesji była przyszłość międzynarodowej współpracy bibliotecznej. Wybór tego zagadnienia wiązał się ściśle z podjętymi dwa lata temu projektami reorganizacji IFLA. Efektem prowadzonych na ten temat prac było kilka podstawowych dokumentów, które otrzymali wszyscy uczestnicy Sesji i wokół których skupiła się dyskusja. Pierwszym i głównym dokumentem był projekt nowego statutu IFLA (Draft statutes) i towarzyszący mu komentarz (Comments on draft statutes). Drugim dokumentem był projekt regulaminu statutowego (Draft rules of procedure) i trzecim — kierunkowy program prac IFLA na lata 1975-1980 (Draft medium-term programme 1975-1980). Zawartość wymienionych dokumentów oraz wielość wyrażonych w czasie obrad opinii upoważniają do wyodrębnienia kilku głównych problemów, które wynikają z podjętych prac nad reorganizacją IFLA i które powinny być również przedyskutowane w Stowarzyszeniu Bibliotekarzy Polskich.

Na pierwszym miejscu jawi się liczebny wzrost federacji. 50 lat temu, kiedy IFLA została powołana do życia, liczyła 15 członków reprezentujących tyleż krajów. W 1975 r. liczba członków reprezentujących 100 krajów przekroczyła 600. Wśród członków znajdują się nie tylko stowarzyszenia, ale również wielkie biblioteki, szkoły bibliotekarskie, instytucje zarządzające bibliotekami. W praktyce więc dotychczasowa nazwa Międzynarodowa Federacja Stowarzyszeń Bibliotekarzy przestała odpowiadać rzeczywistości i w związku z tym zaproponowano zmianę jej na Międzynarodową Federację Bibliotekarską (International Library Federation) z zachowaniem dotychczasowego skrótu IFLA. Federacja ma w dalszym ciągu pozostać niezależną organizacją międzynarodową (pozarządową) o charakterze naukowym, której działania powinno się skupiać wokół inicjowania współpracy międzynarodowej w dziedzinie bibliotekarstwa, bibliografii i służby informacyjnej.

Jeżeli chodzi o nowe zasady członkostwa w IFLA, to proponuje się sześć następujących kategorii członków: 1) członkowie reprezentujący poszczególne kraje, uprawnieni do głosowania (wedle zasady 1 kraj — 1 członek głosujący); 2) członkowie reprezentujący stowarzyszenia międzynarodowe; 3) zwyczajni członkowie reprezentujący poszczególne krajowe stowarzyszenia bibliotekarskie; 4) członkowie reprezentujący różne instytucje: biblioteki, szkoły bibliotekarskie, instytuty bibliograficzne i centra informacyjne; 5) członkowie wspierający, czyli przedstawiciele instytucji, które są zainteresowane działalnością IFLA i wspierają ją materialnie; 6) członkowie honorowi, szczególnie zasłużeń dla IFLA.

W dyskusji, jaka się wywiązała wokół członkostwa IFLA, najwięcej uwag

krytycznych zgłoszono pod adresem pierwszej kategorii członków. W bardzo wielu wypowiedziach formułowano obawy, że tego typu reprezentacja krajowa naruszy dotychczasowy, niezależny, zawodowy i naukowy charakter organizacji, że ułatwi przenikanie akcentów politycznych, chociażby dlatego, że delegat uprawniony do reprezentowania kraju będzie się kierował w większym stopniu zaleceniami własnych instancji rządowych niż zasadą reprezentowania środowiska bibliotekarskiego. Przedstawiciele krajów, w których działa kilka stowarzyszeń bibliotekarskich (Stany Zjednoczone, Republika Federalna Niemiec, Norwegia, Holandia), dowodzą ponadto, iż nie istnieje praktyczna możliwość, by jeden delegat reprezentujący kraj mógł jednocześnie reprezentować stanowiska poszczególnych stowarzyszeń bibliotekarskich oraz bibliotek i instytucji (będących członkami IFLA), które w różnych kwestiach zawodowych mogą mieć zupełnie odmienne stanowiska. Mimo iż w komentarzu do projektu statutu określono zasadnicze warunki, którym delegat reprezentujący kraj powinien odpowiadać (doskonała znajomość bibliotekarstwa światowego, języka dominującego w IFLA, upoważnienie na piśmie, zgłaszane każdorazowo na trzy miesiące przed kolejną sesją do sekretariatu IFLA), opozycja w stosunku do tego punktu projektu statutu była bardzo silna i w świetle wyników wstępnego głosowania nie uzyskała aprobaty.

Z nieco innej natury zastrzeżeniami spotkał się projekt utworzenia Akademii IFLA, która stanowiłaby naukowy zespół doradczy i do której członków powoływałaby Rada Główna tej organizacji. Ponieważ jednocześnie nowy statut przewiduje powołanie Zarządu Naukowego i Zawodowego (Scientific and Professional Board), w którego skład miałby wchodzić przedstawiciele Zarządu Wykonawczego (Executive Board), przewodniczący głównych działów merytorycznych (Divisions) oraz 4 innych członków wybranych przez Radę Główną (General Council), większość dyskutantów miała wątpliwość, czy powołanie osobnej Akademii jest celowe.

Oprócz spraw związanych z członkostwem i zasadami reprezentacji środowisk krajowych i zawodowych, najwięcej uwagi skupiono wokół wewnętrznej struktury organizacyjnej IFLA. Według propozycji zawartych w projekcie statutu, zmierza ona do centralizacji bardzo licznych sekcji, komisji i podkomisji, które przy zachowaniu swojej autonomii łączyłyby się w cztery wielkie działy (Divisions): 1) ogólne biblioteki naukowe (general research libraries), 2) biblioteki specjalne (specialised libraries), 3) biblioteki obsługujące szerokie kręgi publiczności (libraries serving the general public), 4) szkoły bibliotekarskie, bibliografia i instytuty badawcze (library schools, bibliography and research institutes).

Każdy z tych działów miałby swój osobny zarząd składający się z przewodniczącego, sekretarza oraz członków zarządu wykonawczego, do którego wchodziłoby przedstawiciele dotychczasowych sekcji, komisji i podkomisji.

Dotychczasowe sekcje i komisje uzyskały w projekcie statutu nazwę grup technicznych (technical groups), choć oczywiście zachowają one w przyszłości swoje pełne dotychczasowe nazwy.

Zastrzeżenia, jakie zgłosili dyskutanci co do nowej struktury organizacyjnej IFLA, dadzą się ująć w kilka punktów:

1. Zakresy społecznego działania bibliotek różnych typów krzyżują się często w sposób tak skomplikowany, że przeprowadzenie ścisłych rozgraniczeń między nimi jest zabiegiem przestarzałym i nie odpowiadającym rzeczywistości rozwojowi współczesnego bibliotekarstwa. Kierunki tego rozwoju można określić według problemów, które muszą być rozwiązane (obieg informacji, mechanizacja i automatyzacja procesów bibliotecznych itp.), a nie według specyfiki poszczególnych typów bibliotek. Dowodzi tego między innymi próba sformułowania nazwy czwartego działu, w którym obok instytucji znalazła się dość niefortunnie bibliografia.
2. Stworzenie dodatkowego ogniwa w postaci zarządów wykonawczych wymienionych czterech działów może okazać się jedynie zabiegiem formalnym a nawet

komplikującym pracę poszczególnych sekcji i komisji. W propozycjach zgłoszonych na pierwszym posiedzeniu czwartego działu jednogłośnie domagano się wyłączenia z niego bibliografii. O ile bowiem związki między szkolnictwem bibliotekarskim a instytucjami bibliotekoznawczymi są oczywiste, to bibliografia jest dziedziną odrębną i dotyczy wszystkich typów bibliotek.

3. Projektantom utworzenia czterech wielkich działów przyswiecała intencja zdecentralizowania w czasie dorocznych sesji Rady Głównej IFLA zebrań sekcji i komisji oraz zespołów doradczych. Nie wydaje się jednak realne organizowanie tych spotkań w poszczególnych krajach, ze względu na brak środków finansowych. Mimo mankamentów skupienie ich w jednym miejscu jest ze względów organizacyjnych i finansowych bardziej racjonalne. Ponieważ sesje Rady Głównej IFLA będą zwoływane co dwa lata, a nie jak dotychczas co roku, wydaje się, że i tak większość spotkań sekcji i komisji będzie się odbywała przy tej okazji w tym samym miejscu.

Projekt statutu przewiduje powołanie grup regionalnych (regional groups) w sensie geograficznym, które podejmowałyby problematykę specyficzną dla określonych krajów lub części świata. Jest rzeczą zrozumiałą, że w pewnych przypadkach wyodrębnienie takiej grupy jest konieczne. W ramach IFLA działa już od szeregu lat zespół przedstawicieli krajów rozwijających się (Afryki i Azji), który odbywa systematyczne spotkania. Mimo to wydaje się, że IFLA powinna zachować dotychczasowy charakter międzynarodowego forum, na którym wybitni specjaliści w dziedzinie bibliotekoznawstwa mogą dokonywać wymiany myśli, poglądów, prezentować wyniki badań w interesujących ich dziedzinach. Byłoby na przykład bardzo niekorzystne dla wielu krajów wyodrębnienie grupy regionalnej krajów anglosaskich albo krajów skandynawskich, gdyż wiedzy siłą rzeczy wymiana informacji o postępie w bibliotekarstwie zostałaby ograniczona.

Pod względem językowym IFLA staje się z roku na rok coraz bardziej angielska. Na ostatniej Sesji ze względów oszczędnościowych zrezygnowano z usług zawodowych tłumaczy na język rosyjski i niemiecki. W 5-osobowym składzie delegacji radzieckiej wszyscy władali biegle językiem angielskim. Podobnie wśród przedstawicieli obu państw niemieckich. Angielski staje się pierwszym językiem kongresowym również w innych dziedzinach nauki. Prof. Janusz Tazbir w swoim artykule o Międzynarodowym kongresie nauk historycznych w San Francisco (*Kultura* 1975 nr 38) zaznacza, że obrady kongresowe toczyły się głównie po angielsku.

W czasie 41 Sesji IFLA Komisja Teorii i Badań Bibliotekoznawczych odbyła dwa posiedzenia. Pod nieobecność przewodniczącego Komisji O.S. Czubarjana dwa zebrania prowadziła niżej podpisana, która też pełni z upoważnienia przewodniczącego IFLA P. Kirkegarda funkcje przewodniczącej aż do formalnych wyborów na następnej Sesji w Lozannie. Na przysłego sekretarza Komisji zgłoszono kandydaturę pani E.M. Tammekann (Finlandia), która propozycję tę przyjęła. W czasie zebrania otwartego omówiono i przedyskutowano następujące problemy: 1) dotychczasowe kierunki działania Komisji, 2) dalsze jej prace w nowej strukturze organizacyjnej IFLA, 3) propozycje tematyczne do programu prac na lata 1975-1980.

Uczestnicy zebrania aprobowali projekt ścisłego współdziałania Komisji z Sekcją Szkół Bibliotekarskich. Układa się ona zresztą od kilku lat bardzo dobrze. Niżej podpisana jako członek-łącznik uczestniczy we wszystkich spotkaniach Komitetu Doradczego tej Sekcji, a jej przewodniczący Lew Władimirow na tych samych zasadach bierze udział w posiedzeniach Komitetu Doradczego Komisji Teorii i Badań Bibliotekoznawczych.

Dokonano również wyboru problematyki, którą zajmie się Komisja na przysłej Sesji IFLA. Będzie ona dotyczyła głównych kierunków badań bibliotekoznawczych w kilkunastu krajach reprezentujących różne rejony świata. Komitet Doradczy

Komisji przyjął do swojego grona panią Jean Hagger (Australia) oraz aprobował propozycję przewodniczącej włączenia do programu prac Komisji propozycji przedstawicieli bibliotecznych biur usługowych, którzy chcą utworzyć osobną grupę okrągłego stołu (round table).

Przyszła 42 Sesja IFLA odbędzie się w Lozannie i będzie poświęcona dyskusji nad planem pracy tej organizacji na lata 1976-1980.

Jadwiga Kołodziejska

MIĘDZYNARODOWA KONFERENCJA IFLA
W SPRAWIE OPISU WYDAWNICTW CIĄGLYCH
[SBD(S) REVISION MEETING

(Paryż 21-22 października 1975)

W dniach 21 i 22 października 1975 r. odbyło się w Paryżu międzynarodowe spotkanie przedstawicieli ośrodków zajmujących się opisem bibliograficznym i katalogowym wydawnictw ciągłych, poświęcone przedyskutowaniu projektu zalecenia IFLA „Międzynarodowy znormalizowany opis bibliograficzny wydawnictw ciągłych” (ISBD(S) — International Standard Bibliographic Description for Serials)¹ i ustaleniu jego ostatecznej wersji. Prace nad tym dokumentem przebiegają w taki sam sposób jak nad poprzednio przygotowanym zaleceniem dotyczącym metody opisu wydawnictw zwartych ISBD(M)².

Organizatorami konferencji były: Międzynarodowe Biuro Uniwersalnej Rejestracji Bibliograficznej (International Office for UBC) oraz Grupa Robocza ds. opisu wydawnictw ciągłych (ISBD(S) Joint Working Group).

W konferencji, odbywającej się w gmachu Biblioteki Muzeum Historii Naturalnej, uczestniczyło trzydzieści osób reprezentujących dwadzieścia państw; byli też obecni przedstawiciele Międzynarodowego Centrum Rejestracji Wydawnictw Ciągłych (International Centre for the Registration of Serials) w Paryżu z jego dyrektorem panią M. Rosenbaum, Departamentu Bibliotek, Informacji i Archiwów UNESCO oraz 5 obserwatorów z innych zainteresowanych instytucji.

Obrotom przewodniczyła pani D. Anderson, dyrektor Międzynarodowego Biura UBC.

Poddany pod dyskusję tekst ISBD(S) — rezultat trzyletniej pracy wspomnianej Grupy Roboczej (w skład której wchodzi przedstawiciele Komitetów IFLA: Katalogowania i Wydawnictw Ciągłych) — jest trzecią wersją projektu. Poprzednia z tych wersji, wydana w 1972 r., była omawiana już w polskim piśmiennictwie³. Wydaje się jednak, że warto krótko przypomnieć główne cechy tego zalecenia.

Jego przedmiotem jest opis bibliograficzny wszelkich rodzajów wydawnictw ciągłych. Podobnie jak w ISBD(M), zagadnienia hasła nie zostały w nim uwzględnione. Opis bibliograficzny wydawnictwa ciągłego podzielony został na sześć stref: 1) tytułu i oznaczenia autorstwa, 2) adresu wydawniczego, 3) opisu zewnętrznego, 4) serii wydawniczej, 5) uwag, 6) międzynarodowego znormalizowanego numeru wydawnictwa ciągłego i ceny. W porównaniu z ISBD(M) pominięto tu strefę wydania. Każda strefa zawiera określone elementy opisu w ustalonej kolejności. Zarówno strefy, poza pierwszą, jak i poszczególne elementy opisu są poprzedzone identyfikującymi je znakami interpunkcyjnymi. Zalecenie ustala też szczegółowo

¹ London 1974; wersja w jęz. francuskim została opublikowana w *Bulletin des Bibliothèques de France* 1975 Vol. 19 nr 3 s. 101-146.

² *Por. Prz. bibliot.* 1974 R. 42 z. 1 s. 69-72, 1975 R. 43 z. 1 s. 29-81.

³ *Por. M. Lenartowicz: Aktualne problemy międzynarodowego ujednoczenia zasad katalogowania. Warszawa 1974 s. 41-45.*

podstawę opisu wskazując określone miejsca wydawnictwa jako źródła, z których należy przejmować poszczególne elementy.

W stosunku do wersji ISBD(S) z 1972 r. następna z 1974 r. uległa znacznym zmianom. Przeredagowano całość uściślając wiele postanowień i dostosowując sformułowania do przyjętych w ISBD(M). Jako pierwszy element opisu przewidziano tytuł wyróżniający zamiast poprzednio wysuwanego na początek opisu tytułu kluczowego — sprawa ta zostanie dalej szerzej omówiona.

Tak zmieniona wersja ISBD(S) spotkała się znow z wieloma zarzutami. Na konferencję przygotowano dokument zawierający tekst ISBD(S) oraz uwagi i propozycje zmian zgłoszone przez wszystkie uczestniczące w tych pracach kraje⁴. Obok tego dokumentu, rozesłanego do uczestników konferencji na 3 miesiące przed jej terminem, dodatkowymi materiałami pomocniczymi do dyskusji były później sporządzone obszernie opracowania z Austrii, Węgier i Związku Radzieckiego oraz dwudziestostronicowy referat bibliotekarzy Stanów Zjednoczonych i Kanady. Ustosunkowano się w nim do materiałów przygotowanych na konferencję, dokładnie wyjaśniając zajmowane stanowisko.

U podstaw zastrzeżeń do tekstu ISBD(S) leżały z jednej strony dążenia do jeszcze większego ujednoclenia z ISBD(M), co dotyczyło zarówno sformułowań poszczególnych paragrafów, jak i ogólnej struktury zalecenia, a z drugiej strony dążenia do ujednoclenia z wytycznymi Międzynarodowego Systemu Informacji o Wydawnictwach Ciągłych⁵. Wystąpiono z propozycjami wprowadzenia do ISBD(S) nowych stref opisu: strefy wydania, analogicznej do istniejącej w ISBD(M), oraz strefy numeracji i zasięgu chronologicznego opisywanych jednostek wydawnictw ciągłych. Sugerowano też zmiany w redakcji strefy serii wydawniczej. Zasygnalizowano potrzebę jednoznacznego rozstrzygnięcia sprawy uwzględniania lub pomijania rodzajników w tytułach, zwłaszcza na ich początku, oraz rodzajników występujących w nazwach ciał zbiorowych. Najpoważniejsze zastrzeżenia wzbudziło jednak wysunięcie na początek opisu tytułu wyróżniającego wydawnictwo (distinctive title). Jak już wspomniano, w poprzedniej wersji projektu ISBD(S) przewidywano zaczynanie opisu od tytułu kluczowego (key title). Według ISBD(M) natomiast pierwszym elementem opisu wydawnictwa zwartego jest tytuł właściwy (title proper). Należałoby wyjaśnić, na czym polega różnica pomiędzy tymi tytułami. Niestety definicje podane w zaleceniach IFLA są zbyt ogólne i nie ujawniają wyraźnie tej różnicy. Według ISBD(M) tytuł właściwy to główny tytuł wydawnictwa wraz z tytułami obocznymi, ale z wyłączeniem tytułów równoległych i innych tytułów. Tytuł właściwy przejmuje się do opisu bibliograficznego ze strony tytułowej z zachowaniem sformułowań tam występujących. Zgodnie z definicją w ISBD(S), tytuł wyróżniający to „główny tytuł identyfikujący wydawnictwo ciągłe z wyłączeniem tytułu równoległego, podtytułu i każdego innego tytułu”. Z dalszych ustaleń wynika, że w skład tytułu wyróżniającego musi wchodzić także nazwa instytucji sprawczej jako uzupełnienie nazwy rodzajowej (np. biuletyn) oraz nazwa sekcji, serii, mutacji — jako uzupełnienie wspólnego tytułu całości wydawnictwa ciągłego, które obejmuje publikowane samoistnie sekcje, serie, mutacje itp. Można więc powiedzieć, że tytuł wyróżniający to tytuł właściwy uzupełniony w razie potrzeby nazwą ciała zbiorowego lub nazwą sekcji (serii, mutacji) — w celu zapewnienia identyfikacji wydawnictwa ciągłego. Natomiast tytuł kluczowy związany jest ściśle z międzynarodowym znormalizowanym numerem wydawnictwa ciągłego (ISSN). Zgodnie z wytycznymi ISDS, tytuł kluczowy tworzy się według tych samych zasad co tytuł wyróżniający. Jedynie w razie potrzeby rozróżnienia wydawnictw o takim samym tytule, włącza się do niego rok lub miejsce wydania.

W kolejnych projektach ISBD(S) brano pod uwagę różne rodzaje tytułów jako

⁴ ISBD(S) Revision Meeting. Ref. nr 5: Suggested amendments to ISBD(S). 1975.

⁵ Guidelines for ISDS. Paris 1973.

elementy stanowiące początek opisu wydawnictw ciągłych. Początkowo pierwszym elementem miał być tytuł właściwy. Później zwyciężył pogląd, że tytuł kluczowy lepiej identyfikuje wydawnictwo ciągłe. Dodatkowym argumentem była przy tym zgodność z ISDS: dzięki temu opisy wykonane według ISBD(S) byłyby co do tego elementu zgodne z opisami sporządzanymi dla Międzynarodowego Ośrodka Rejestracji Wydawnictw Ciągłych. I ten tytuł jednak został odrzucony z uwagi na to, że przez włączanie do niego uzupełnień staje się rodzajem tytułu sztucznego, nie opartego wyłącznie na wydawnictwie. Przyjęcie tytułu wyróżniającego wydawało się najsluszniejsze, gdyż jest on tym samym co tytuł kluczowy bez uzupełnień, a więc jednocześnie dostosowanie się do ISBD(S) i *Guidelines for ISDS* nie powodowałyby dodatkowej pracy w ośrodkach bibliografii wydawnictw ciągłych.

Na obrady omawianej konferencji duży wpływ wywarło przedstawienie nowego programu prac IFLA nad normalizacją opisu bibliograficznego różnych rodzajów dokumentów. Na czoło tego programu wybija się powołanie nowej grupy roboczej ds. zagadnień ogólnych IFLA Working Group on ISBD(G), której zadaniem jest ustalanie jednolitego schematu opisu dla wszelkich rodzajów dokumentów. Projekt takiego schematu został już opracowany, przewidziano w nim osiem stref opisu: 1) tytułu i oznaczenia odpowiedzialności, 2) wydania, 3) formy (medium) lub rodzaju wydawnictwa, 4) adresu wydawniczego, 5) opisu zewnętrznego, 6) serii wydawniczej, 7) uwag, 8) międzynarodowego znormalizowanego numeru wydawnictwa, określenia dostępności i ceny. Zawartość tych stref jest na ogół zgodna z ustaleniami ISBD(M). Wyjątek stanowi nowo dodana strefa trzecia, której zawartości dokładnie nie określono, pozostawiając to kompetencjom poszczególnych grup roboczych. Nowością jest zaprojektowanie dwóch nowych elementów opisu związanych z oznaczeniem formy dokumentu (w strefie pierwszej „general medium designation” i na początku opisu zewnętrznego „specific medium designation”). Grupa robocza ds. ogólnych ma przygotować szczegółowy projekt schematu opisu wraz z odpowiednimi wyjaśnieniami, a grupy robocze ds. opisu poszczególnych rodzajów wydawnictw ustalą dokładnie zawartość poszczególnych stref.

W czasie konferencji poświęconej ISBD(S) zgodzono się, że wszystkie osiem stref wzorcowego opisu mają zastosowanie w opisie wydawnictw ciągłych. Tym samym zdecydowano się na wprowadzenie strefy wydania i strefy oznaczenia formy. Pomimo wyrażonych zastrzeżeń ze względu na różnicowanie znaczeń określenia „wydanie” w zastosowaniu do wydawnictw ciągłych (określenie „wydanie” może oznaczać: równoległe wersje w innym języku lub w innym alfabecie, wersje różniące się tekstem; stan informacji zawartych w danym tomie lub roczniku na określony dzień) uznano jednak, że wszystkie te znaczenia dadzą się ująć w jednej strefie opisu. Co do strefy oznaczenia formy zgodzono się, aby zawierała ona numerację i zasięg chronologiczny wydawnictwa. Będzie się tu podawać numerację zeszytu stanowiącego podstawę opisu (może nim być pierwszy zeszyt wydawnictwa lub zeszyt, w którym nastąpiła zmiana tytułu), ewentualnie także ostatniego zeszytu, wraz z ich zasięgiem chronologicznym. Konsekwencją takiej decyzji jest umieszczenie w adresie wydawniczym wyłącznie właściwej daty wydania.

Najbardziej kontrowersyjną kwestią był powrót do tytułu właściwego, postulowanego przez ISBD(G). Nowa zmiana grozi komplikacjami i spowoduje dodatkową pracę ośrodków sporządzających równocześnie opisy wydawnictw ciągłych do bibliografii i dla Międzynarodowego Centrum Rejestracji Wydawnictw Ciągłych, ponieważ opisy będą musiały być wykonywane w dwóch odmiennych wersjach. Dla uzyskania porównywalności opisów wykonanych według ISBD(S) i według *Guidelines for ISDS* postulowano dodanie — w ostatniej strefie opisu — tytułu kluczowego wydawnictwa, łącznie z międzynarodowym znormalizowanym numerem wydawnictwa ciągłego (ISSN), z którym jest on ściśle związany.

W toku szczegółowej dyskusji nad propozycjami zmian w poszczególnych pa-

ragrafach ISBD(S) zaakceptowano większość zgłoszonych poprawek zmierzających do uściślenia i rozszerzenia tekstu, przyjęto też wiele sformułowań zgodnych z ISBD(M). Dość szeroko była poruszana sprawa sposobu oznaczania serii wydawniczej. Postanowiono szczegółowiej przedstawić w ISBD(S) tę strefę opisu. Przy tej okazji wysuwano sugestie, aby według wzoru przyjętego w ISBD(S) opracować nową redakcję tej strefy w przyszłych, poprawionych wydaniach ISBD(M).

Szczegółowym opracowaniem redakcyjnym ustalonych zmian tekstu normy zajmie się Grupa Robocza ISBD(S). Nowa wersja ISBD(S) będzie prawdopodobnie gotowa wiosną 1976 r. i wtedy zostanie rozesłana do poszczególnych krajów w celu ponownego zaopiniowania. Jak wynika z przedstawienia przebiegu konferencji na temat ISBD(S), omawiano przede wszystkim zagadnienia podstawowe. Powzięte decyzje o dostosowaniu ISBD(S) do jednolitego, wzorcowego schematu, przyjętego dla wszystkich zaleceń zarówno już opracowanych, jak i będących w trakcie opracowania, dotyczących różnego rodzaju dokumentów, są bardzo ważne. Komitet Katalogowania IFLA zrobił tym samym duży krok w kierunku ujednoczenia elementów opisu i interpunkcji w opisach różnych dokumentów. Pozostaje więc stonkowo niewielki margines różnic, nieunikniony przy szczególnych właściwościach opisywanych rodzajów wydawnictw. Takie ujednoczenie ułatwi niewątpliwie zamieszczanie opisów różnorodnych wydawnictw we wspólnych wykazach.

Są to na pewno decyzje słuszne, szkoda tylko, że nie podjęto ich wcześniej, a nie po paru latach pracy, kiedy ISBD(S) zaczęto już stosować w wielu ośrodkach. Świadczy to o trudnościach normalizacji na terenie międzynarodowym, gdzie ścierają się różnorodne tradycje opisu bibliograficznego i katalogowego. Dodatkową trudność stanowi również materiał będący przedmiotem zalecenia. Występująca wśród wydawnictw ciągłych duża różnorodność gatunków i wariantów form wydawniczych nie łatwo daje się wtłoczyć w jednolity model opisu, a tym bardziej model adekwatny do opisu innych rodzajów publikacji. Zaawansowanie prac nad międzynarodową normalizacją opisów bibliograficznych pozwala jednak żywić nadzieję, że z czasem dojdzie do pomyślnego ich ukończenia.

Obecnie jednak, wobec przyjęcia tak wielu zasadniczych zmian w ISBD(S), należy poczekać na jego nową redakcję. Dopiero bowiem po jej ostatecznej akceptacji będzie można podjąć prace nad wprowadzeniem na naszym terenie zasad międzynarodowego znormalizowanego opisu wydawnictw ciągłych. Niestety więc, prowadzone u nas prace nad tymi zagadnieniami muszą ulec dalszej zwłoce.

Krystyna Pieńkowska

BIBLIOTEKA A SPOŁECZEŃSTWO

James Thompson: *Library power. A new philosophy of librarianship*. London: Bingley 1974, 111 s.

James Thompson, bibliotekarz angielski, autor kilku prac poświęconych zagadnieniom bibliotekoznawstwa, w ostatnio wydanej książce *Library power* podejmuje problematykę filozofii bibliotekarstwa i zawodu bibliotekarza oraz stara się określić możliwości oddziaływania bibliotek na współczesne społeczeństwo. Problematyka ta jest stosunkowo rzadko podejmowana w literaturze polskiej, natomiast w Wielkiej Brytanii temat ten był już poruszany znacznie wcześniej, czego dowodem jest między innymi wydana w 1949 r. praca A. Broadfielda *A philosophy of librarianship*.

W omawianej pracy J. Thompson przytacza szereg poglądów cytując najnowszą literaturę, podając różne, czasami sprzeczne opinie na temat funkcji i pozycji bibliotekarza, co w dużej mierze wzbogaca książkę. Otrzymujemy przegląd sytuacji bibliotekarstwa przede wszystkim w Wielkiej Brytanii i Stanach Zjednoczonych, ale wiele spraw jest aktualnych również na gruncie polskim.

Podstawowym celem autora jest udowodnienie i podkreślenie znaczenia bibliotek i bibliotekarzy we współczesnym świecie, w obliczu dokonujących się przemian społecznych i politycznych. W poszczególnych rozdziałach przedstawia on ogólną sytuację bibliotekarstwa, strukturę zatrudnienia „elitę” zawodu, omawia podstawowe czynności biblioteczne, rolę bibliotek w oświacie i kulturze.

Znaczenie bibliotek, ich siła wywodzi się przede wszystkim z faktu, że są one od wieków skarbnicami wiedzy. Przechowują zapisane na kartach książek świadectwa cywilizacji, osiągnięcia i odkrycia ludzkości oraz odgrywają zasadniczą rolę w ich rozpowszechnianiu. Biblioteki stają się coraz bardziej istotnym czynnikiem społecznych i politycznych przemian, ale bibliotekarze zbyt rzadko sobie to uświadamiają. Zdaniem autora, bibliotekarstwo uznawane jest powszechnie za działalność bierną, spokojną, biurokratyczną, a bibliotekarze widziani są często jedynie jako strażnicy magazynów książek. Co więcej, nie tylko ludzie z zewnątrz mają taki pogląd na nasz zawód; sami bibliotekarze często nie doceniają swojej pracy, nie mają poczucia jej rangi i znaczenia, nie „reklamują” siebie dostatecznie. Przyczyną tego stanu może być wielowiekowa tradycja biblioteki jako instytucji spełniającej przede wszystkim funkcje magazynu, a nie placówki naukowej czy kulturalno-oświatowej.

Wynika to również z historycznych przesłanek kształtowania się naszego zawodu. W okresie powstawania bibliotek naukowych w Stanach Zjednoczonych ludzie w nich pracujący zajmowali się głównie porządkowaniem zbiorów, ich magazynowaniem, katalogowaniem i klasyfikacją. Funkcje informacyjne dostrzeżone zostały dopiero na początku XX wieku. Niewiele mówiono wówczas również o wychowawczej roli bibliotek. Wszystkie prace, jakie były wykonywane w bibliotece, określono jako bibliotekarstwo nie rozróżniając czynności administracyjnych od

działalności ściśle zawodowej. Miało to, jak twierdzi autor, poważne następstwa. Jednym z nich były niskie uposażenia, bardzo szkodliwe dla zawodu, oraz dominacja w bibliotekach kobiet, które godziły się pracować za małe pensje.

Kontynuując te rozważania autor stwierdza, że sami bibliotekarze podważają swoją opinię i swój status, godząc się na wykonywanie prac zrutynizowanych i przejmując wzory biurokratyczne, co jest szczególnie przykre w przypadku bibliotekarzy akademickich. Tak np. z badań przeprowadzonych w środowisku bibliotekarzy amerykańskich wynika, że bibliotekarze ci utożsamiają siebie, swoje aspiracje i zaangażowanie zawodowe bardziej z grupą urzędników aniżeli pracowników naukowych, co nie wpływa na pozytywny stosunek do nich ze strony naukowców.

W rozdziale zatytułowanym „Elita” J. Thompson omawia cechy, jakie powinni posiadać bibliotekarze zatrudnieni na szczególnie ważnych stanowiskach, zajmujący się pracami kierowniczymi, szkoleniowymi, informacyjnymi. Cechy te to: 1) wyższe wykształcenie, 2) praktyka zawodowa, 3) zaangażowanie w pracy i traktowanie bibliotekarstwa jako drogi do kariery życiowej, 4) skłonność do zmiany miejsca pracy w celu lepszego poznania różnych typów bibliotek i zdobycia wszechstronnego doświadczenia zawodowego, 5) częste ogłaszanie prac naukowych lub publicznych w myśl zasady, że bibliotekarz nie może pozostawać milczący.

Zarówno J. Thompson, jak i cytowani przez niego autorzy zwracają uwagę na aspekty jakościowe a nie ilościowe w tym zawodzie. Zbyt wielu jest bibliotekarzy przeciętnych, bibliotekarzy-urzędników, zbyt mało ludzi zdolnych, wyróżniających się, którzy przyciągaliby swoją osobowością innych do tego zawodu i przyczyniali się do uczynienia go bardziej atrakcyjnym. Podkreśla się przy tym nie tylko potrzebę kwalifikacji specjalistycznych, profesjonalnych, lecz również konieczność wykształcenia ogólnego, czytania, zaangażowania w działalność kulturalnej i społecznej. Ocena biblioteki przez społeczeństwo jest po prostu uzależniona od postaw samych bibliotekarzy i od ich autorytetu w środowisku.

W rozdziale „Struktura” autor zwraca uwagę na konieczność wielostopniowego zróżnicowania personelu we wszystkich typach bibliotek oraz demokratycznie systemu zarządzania. W organizacji pracy w bibliotece ważne jest rozgraniczenie zadań typowo bibliotekarskich od prac biurowych, mechanicznych, które mogą być wykonywane przez techników bibliotecznych czy urzędników. Przyjmuje on, że w dużej bibliotece naukowej czy publicznej na 100 osób personelu nie więcej niż 20 powinni stanowić bibliotekarze, przy czym praca administracyjna nie może przysłonić zadań czysto bibliotecznych.

Jedną z ciekawszych spraw poruszonych przez autora (w rozdziale „Działanie”) jest przedstawienie tradycyjnych zadań bibliotecznych i określenie ich miejsca w nowoczesnej strukturze organizacyjnej biblioteki. Omawia on poszczególne zadania występujące w różnego typu bibliotekach oraz określa wymagania stawiane osobom zatrudnionym na odpowiednich stanowiskach. Z wykazu przedstawionego przez J. Thompsona wynika, jakie prace powinny być powierzone bibliotekarzom, a które powinni wykonywać technicy czy urzędnicy. Przedstawiona struktura zadań i związany z tym system zatrudnienia jest niezwykle interesujący i ma wiele powiązań ze strukturą zawodową w bibliotekach polskich. Warto wspomnieć, że temat ten był częściowo podjęty u nas przez Ryszarda Przelaskowskiego w artykule *O zawodzie bibliotekarskim i jego jedności* (Prz. bibliot. 1962 R. 30 z. 1 s. 15-31).

W rozdziale „Społeczeństwo” autor zwraca przede wszystkim uwagę na fakt, że bibliotekarze są kształtowani przez układ stosunków społecznych, że biblioteka, zwłaszcza publiczna, działa w określonych warunkach, w określonym środowisku i w kręgu określonej ideologii. Podkreśla również autor rolę bibliotek w krzewieniu czytelnictwa, zwraca uwagę na potrzebną bibliotekarzowi umiejętność pozyskiwania czytelników. Chodzi o to, aby biblioteka nie onieśmiała ludzi, lecz była instytucją powszechnie dostępną.

Interesująco przedstawiony został w rozdziale „Oświata” udział bibliotek w pracy oświatowej, systemach kształcenia oraz procesie samokształcenia. W związku z tym, że nowoczesny system kształcenia zwraca coraz większą uwagę na indywidualne, nieschematyczne formy zdobywania i poszerzania wiedzy, kładąc szczególny nacisk na pracę własną, uczyć się muszą częściej korzystać z bibliotek i ośrodków informacji, przy czym bibliotekarze powinni tutaj pełnić szczególną rolę doradców i nauczycieli.

W kolejnych rozdziałach autor poświęca wiele miejsca sprawie udziału bibliotek i bibliotekarzy w działalności kulturalnej, ich oddziaływaniu na społeczeństwo oraz zaangażowaniu w sprawy przemian współczesnego świata, zwracając przede wszystkim uwagę na biblioteki publiczne. Podejmuje również problematykę dotyczącą zadań zawodowych stowarzyszeń bibliotekarskich i ich roli w oddziaływaniu na politykę naukową i kulturalną rządów, współpracy z wydawnictwami i księgarzami oraz instytucjami oświatowymi i kulturalnymi.

W konsekwencji autor dochodzi do wniosku, że bibliotekarstwo nie może być zawodem spokojnym, urzędniczym, zamkniętym na zmieniający się świat. Nie może nadal pokutować mit, że idealnym bibliotekarzem jest osoba spokojna, dokładna, skromna, bez wyobraźni, „mały, szary człowiek”. Dotychczasowy stan rzeczy nie sprzyjał pozyskiwaniu dla zawodu ludzi twórczych, energicznych, śmiałych, obdarzonych fantazją, ludzi, którzy mogliby być godnymi przywódcami humanistycznej instytucji, jaką jest biblioteka. Nie sprzyjała temu również zbiurokratyzowana administracja i uśpiona atmosfera bibliotek. W filozofii bibliotekarstwa musi istnieć uznanie potrzeby działania i zaangażowania społecznego. Głoszona przez J. Thompsona idea biblioteki społecznie zaangażowanej jest niezwykle aktualna także i u nas.

Thompson podkreśla, że bibliotekarze powinni zmienić swój konserwatywny stosunek do zawodu i nie traktować bibliotekarstwa jako sztuki samej w sobie. Należy zwrócić większą uwagę na problemy naukowe tej dyscypliny, co powinno przejawiać się między innymi w odpowiednim przygotowaniu kandydatów do zawodu i zwiększeniu grona naukowców zajmujących się tą problematyką; jest to również aktualne w naszym kraju.

Książka J. Thompsona jest napisana pięknie i żywo. Z wielką pasją przedstawia autor żywotne problemy bibliotek i naszego zawodu, ważne dla całego świata bibliotekarskiego. Godny podkreślenia jest fakt, że wiele spraw zostało omówionych z historycznego punktu widzenia oraz podano liczne przykłady i wyniki badań potwierdzające tezy autora. Niektóre zdania jego pracy można traktować jako hasła wyznaczające kierunek dyskusji i zmian, jakie powinny nastąpić w świadomości bibliotekarzy oraz poglądach na sprawy bibliotek.

Podobnej pracy nie ma w literaturze polskiej, co z pewnością jest dużą stratą dla środowiska bibliotekarskiego w naszym kraju. Problematykę tę częściowo podejmowali u nas Adam Łysakowski, Ryszard Przelaskowski, Władysław Piasecki, Karol Głombiowski, Józef Korpała i inni. W niewielkim stopniu wypełnia lukę praca Jadwigi Kołodziejkiej *Biblioteka a świat współczesny* (Wrocław 1973). Brakuje jednak podstawowego, obszernego studium ukazującego nie tylko rangę zawodu bibliotekarza, lecz również podejmującego próbę określenia współczesnej funkcji bibliotek. Praca taka byłaby szczególnie potrzebna i przydatna młodym bibliotekarzom czy studentom bibliotekoznawstwa, którzy powinni uświadomić sobie, że zawód nasz ma witalną i konstruktywną przyszłość w gwałtownie zmieniającym się świecie, a bibliotekarz powinien mieć głębokie zrozumienie swego aktywnego, twórczego i zaangażowanego współdziałania w rozwoju i upowszechnieniu wiedzy i kultury.

WYDAWNICTWA KSIĘGOZNAWCZE OSSOLINEUM

Książki o Książce. [Seria wydawnicza]. Wrocław: Ossolineum 1960-1975.

Truizmem jest już dziś stwierdzenie, że pęd do wiedzy we wszystkich dziedzinach jest ogromny, że nieznanne dotąd kierunki nauki stają się nam coraz bliższe. Poza udostępnianiem specjalistom nauki „czyste” w publikacjach naukowych istnieje jak nigdy dotychczas potrzeba dostarczenia informacji o innych dziedzinach wiedzy w formie dostępnej i ułatwionej. Cel taki mogą spełniać publikacje popularnonaukowe przeznaczone dla niespecjalistów, rozwijające u czytelnika zainteresowania pozazawodowe, rozszerzające jego horyzonty myślowe.

Ogromny rozwój literatury popularnonaukowej w Polsce Ludowej wykazuje publikacja Instytutu Bibliograficznego *Ruch wydawniczy w liczbach 1944-1973*. Okazuje się, że w latach 1961-1973 wydano 6278 tytułów książek popularnonaukowych¹.

Wydawnictwa seryjne, ze względu na swój ciągły charakter, szczególnie nadają się do publikacji piśmiennictwa popularnonaukowego. Do 1918 r. wydano w Polsce 150 serii, w latach 1918-1939 było ich już 500², a najnowszy okres 1945-1970 wykazuje 1500 serii różnego rodzaju — od literatury pięknej do naukowej i popularnonaukowej³.

Tadeusz Kosmala występując na seminarium zorganizowanym przez PWN w październiku 1970 r. podkreśla, że przy wzrastającej liczbie książek naukowych i popularnonaukowych niezwykle cenne mogą okazać się serie wydawnicze „pod warunkiem, że będą one seriami prawdziwymi, tj. skonkretyzowanymi co do treści i formy”⁴.

Stosunkowo młoda, bo licząca 15 lat, jest zainicjowana przez Redakcję Bibliologii Wydawnictwa Ossolineum seria *Książki o Książce*. Z końcem 1975 roku objęła ona 23 tytuły, w tym trzy pozycje doczekały się już drugiego wydania. Poszczególne jej tomiki mają format 16°, oprawione są w półpłótno i celofanową obwolutę. Zdobi je wyróżnik graficzny w formie otwartej książki. Przeciętna objętość każdego tomu wynosi około 10 arkuszy wydawniczych, nakład od 3 do 7 tysięcy egzemplarzy, cena — około 30 zł. Niemal każda pozycja jest zaopatrzona w bibliografię załącznikową (od kilkunastu do ponad 100 pozycji), każda jest ilustrowana.

Warto może zatrzymać się nad cyklem redakcyjnym tej serii. Otóż konspekt przygotowanej przez autora książki zostaje rozesłany trzem redaktorom Kolegium Redakcyjnego. Każdy z nich opiniuje pozycję; ostatecznie sprecyzowany konspekt jest przedstawiany Radzie Programowej Wydawnictwa. Jeden z trzech redaktorów zmieniającego się Kolegium zostaje zwykle redaktorem danego tomiku. Są to między innymi tacy znawcy przedmiotu jak Jan Trzynadłowski, Alodia Kawecka-Gryczowa, Bronisław Kocowski, Aleksander Birkenmajer, Juliusz W. Gomulicki i Mateusz Siuchniński.

W ten sposób przeciętnie dwie pozycje rocznie trafiają do rąk czytelników. W jakim stopniu te niewielkie prace spełniają funkcję przekazywania wiedzy o roli słowa drukowanego i pisanego od czasów najdawniejszych do dziś, o ewolucji formy książki, o twórcach książki w przeszłości i współcześnie — edytorach, drukarzach, księgarzach, bibliotekarzach? Odpowiedź na te pytania jest zadaniem niniejszej recenzji.

Różnorodność treściowa tomików pozwala na podział ich według zasadniczych tematów. Grupa największa obejmuje tematykę historii książki (8 pozycji), następnie idą: monografie sławnych wydawców, drukarzy, księgarzy, bibliotekarzy (6 pozycji), księgarstwo (2 pozycje), poligrafia książki (2 pozycje), ilustracja książkowa

¹ Ruch wydawniczy w liczbach. 1944-1973. Zestawienie retrospektywne. Warszawa 1974 s. 18.

² A. Morawska: Serie wydawnicze w Polsce Ludowej. Warszawa 1971 s. XXII.

³ A. Morawska: Serie ... s. XXIII. (Zob. przyp. 2).

⁴ T. Kosmala: Znaczenie serii wydawniczych i ich funkcja. W: Problemy edytorstwa. Warszawa 1971 s. 79.

(2 pozycje), bibliotekarstwo współczesne (2 pozycje) oraz jedna pozycja traktująca o bibliografii.

Historia książki. Anna Świderkówna i Maria Nowicka w wydanej w 1970 r. pracy *Książka się rozwija* [12] omawiają ewolucję wyglądu zewnętrznego oraz ukształtowania treści książki w dziejach. Różne materiały piśmienne od płyt kamiennych do papirusu starożytnej książki, sławne odkrycia zwojów papirusowych w 1752 r. pod lawą Wezuwiusza czy w Egipcie, trudności „odczytywaczy” papirusów na świecie i w Polsce, przejście od formy zwoju do kodeksu, wydawcy, czytelnicy i biblioteki starożytności — oto jak szeroki wachlarz problemów przedstawiają autorki.

Bronisław Kocowski poświęca swą niewielką, bo liczącą 120 stron książeczkę *Drzeworytowe książki średniowiecza* [19] 500-leciu drukarstwa polskiego. Zajmuje się w niej okresem, w którym obok już zanikającej książki rękopiśmiennej istnieje książka drzeworytowa (ksylograficzna) oraz typograficzna. Sztuka robienia ornamentów w drzewie i odbijania form na tkaninie a potem na papierze przedostała się do Europy ze Wschodu dopiero w XV wieku. Autor przedstawia genezę drzeworytu, sposoby i ośrodki jego wytwarzania. Dwoma głównymi ośrodkami produkcji ksiąg ksylograficznych były Niderlandy i Niemcy. Autor dzieli książki blokowe na dzieła religijne i świeckie. Omawia następnie poszczególne, najślawniejsze pozycje. Niestety reprodukcje nie oddają piękna ilustracji *Apokalipsy św. Jana Ew.*, *Biblii ubogich*, *Księgi o Antychryście* i wielu innych. Obok wymienionych przykładowo książek religijnych o proweniencji biblijnej autor wyróżnia książki do użytku raczej okolicznościowego, głównie w zakresie kultu religijnego; najślawniejsze z nich to *Ars bene moriendi*, *Der Totentanz*. Drobiazgowo omawia zawartość książek, technikę produkcji oraz miejsce przechowywania zachowanych dzieł, które stanowią także świadectwa kultury materialnej XV wieku.

Zbysław Arct to potomek rodu księgarzy i wydawców warszawskich, wnuk Michała Arcta, właściciela księgarni na Nowym Świecie w Warszawie i wydawnictwa specjalizującego się w literaturze dla dzieci i młodzieży, podręcznikach, wydawnictwach pedagogicznych i nutowych (1887-1950), inicjatora serii *Książki dla Wszystkich*, w której wydano ponad 600 tytułów. Następca Michała — Zygmunt rozwinął firmę do tego stopnia, że była ona organizatorem hurtowni dla księgarzy i wydawców. Trzecie pokolenie — Michał, Stanisław, Zbysław i Jerzy — doprowadzili do rozkwitu firmy, która oprócz działów wydawniczych przejęła przez swoje filie kolportaż wydawanych prac. To krótkie wprowadzenie do dziejów rodziny Arctów pozwoli nam wnikać w treść pasjonującej lektury, jaką są Zbysława Arcta *Dziewne historie książki* [8]. Autor nazwał ją gawędą i jest to istotnie gawęda o książce — współczesnej, o książce przyszłości, o rozmówianych w niej ludziach — bibliofilach i bibliomanach, o nas czytelnikach „pożeraczach książek” i tych żądnych wiedzy książkowej, jak Thomas Alva Edison, który przychodząc do biblioteki prosił o książkę pierwszą z brzegu, potem następną ... Są tu zanotowane fakty zabawne, jak historie o księgołapach. Dzieli ich autor na zasłużonych dla nauki i kultury, jakimi byli Józef Andrzej Załuski, Tadeusz Czacki czy Józef Maksymilian Ossoliński oraz na pospolitych księgołapów. Mnożyć by tu można anegdoty przytoczone przez autora o dziwnych historiach książki.

I znów pozycja, w której na pierwsze miejsce wybija się anegdota historyczna: Ludwika Gocla *Przypadki Jej Królewskiej Mości Książki* [4]. Znany zbieracz i bibliofil przedstawia książkę i jej dzieje od czasów Gutenberga i słynnych drukarzy, Fusta, Schöffera, Kobergera, Fiodorowa, Hallera, do czasów obecnych. Podobnie jak Z. Arct, opowiada autor w formie gawędy o książce arcyciekawe rzeczy. Czytamy o dziejach cenzury książki od czasów Aten i starożytnego Rzymu, o kartach tytułowych, o dedykacjach na książkach, o błędach, jakie można w nich

napotkać, o słynnych korektorach, o dobrych i złych losach bibliotek, o ciekawych aukcjach książki.

Stanisław Strumph-Wojtkiewicz w pracy *Książka szła za emigrantem* [5] daje obraz książki emigracyjnej od czasów polskich arian i ich rakowskiego ośrodka, przez czasy Wielkiej Emigracji, powstań — kościuszkowskiego, listopadowego, styczniowego — aż po emigrację po II wojnie światowej. Książka odgrywała podstawową rolę w propagowaniu idei zwycięstwa i przetrwania, była nośnikiem ideałów społecznych i narodowych. Ilustracje zawarte w opracowaniu Strumph-Wojtkiewicza ukazują m.in. karty tytułowe *Katechizmu rakowskiego*, *Podstaw ideowych Biblioteki Polskiej w Paryżu*, fragment *Biblii Targowickiej*, przykłady ogłoszeń lektury w pismach emigracyjnych.

Józef Bielawski w tomiku *Książka w świecie islamu* [3] wprowadza w dzieje dawnej książki orientalnej, m.in. arabskiej, perskiej, tureckiej, indyjskiej. „W kolejnych rozdziałach przedstawiłem kaligrafię arabską i muzułmańską, miniaturę, papiernictwo, introligatorstwo, oprawy artystyczne, biblioteki, a w końcu pojawienie się litografii i druku na wschodzie muzułmańskim” pisze autor we wstępie (s. 5-6). Omówienie roli książki i biblioteki w tym kręgu kulturowym może być interesujące dla każdego czytelnika. Praca jest zaopatrzona w 41 ilustracji (jaka szkoda, że tylko 4 barwne!)

Historia papiernictwa jest nierozdzielnie związana z historią książki. Znakoμίta zawnazchni przedmiotu Kazimiera Maleczyńska omawia w swej popularnej pracy: *Dzieje starego papieru* [20] historię wynalezienia papieru, technikę produkcji, papiernictwo w Polsce. Niemało miejsca zajmuje przedstawienie znaków wodnych. Dzięki nim historyk książki może określić czas i miejsce powstania papieru a wraz z nim — danej książki oraz jej oprawy. Na polu naukowym w dziedzinie odkrywania znaków wodnych zasłużył się przede wszystkim Charles Moise Briquet, którego katalog zawierający 44 tysiące znaków wodnych z okresu średniowiecza i XVI wieku stanowi do dziś (w skróconych wydaniach; 3 wyd. 1968) ogromną pomoc w pracach badawczych. Na końcu książki autorka przedstawia polskich papirologów: Bandtkiego, Leleweła, Estreichera, Piekosińskiego, Budkę, Siniarską-Czaplicką, Żurowskiego. Pracę uzupełnia słowniczek terminów fachowych oraz wykaz ważniejszej literatury.

Andrzej Wyczański w pracy *Mikrofilm, nowa postać książki* [2] przedstawia w popularny sposób problem fotografii w reprodukcji tekstu. Dotychczas temat ten był znany tylko z artykułów. W 12 lat od pierwszego wydania tej książki (1960) wiele tendencji w zakresie reprografii tekstu uległo modyfikacjom. Zastosowanie mikrofilmu w bibliotekach, szczególnie w zbiorach specjalnych, archiwach i instytucjach naukowych jest nadal aktualne. Autor wprowadza nas w historię mikrografii tekstu, zapoznaje nas z jej rodzajami (mikrofilm, mikro-karta, mikrofiszka, minikarta), omawia kserografię — jedną z technik fotograficznych nie stosującą znacznego zmniejszenia tekstu — oraz dość schematycznie — w formie katalogu technicznego — przedstawia aparaturę mikrofilmową.

Wydawcy, drukarze, księgarze, bibliotekarze. Radosław Cybulski poświęca swą interesującą pracę założycielowi wileńskiej firmy księgarsko-wydawniczej — Józefowi Zawadzkiemu [15]. Zdaniem autora, należałoby mu nadać miano wydawcy naukowego, gdyż w stopniu nie spotykanym do jego czasów rozwinął działalność księgarską i wydawniczą. Księgarz, wydawca, członek Towarzystwa Szubrawców i Towarzystwa Typograficznego prezentował typ nowoczesnego edytora i księgarza. Nie każdy wie na przykład, że to on właśnie pracując w Drukarni Uniwersyteckiej w Wilnie jako pierwszy wypłacał honoraria autorom. Cybulski szczegółowo opisuje pracowite życie Józefa Zawadzkiego, jego współpracę z autorami, pracę nad rękopisami i korektą, projekty czasopiśm. W 1809 r. księ-

garnia uniwersytecka w Wilnie dysponowała najpełniejszym w Polsce asortymentem wydawnictw. Poza Wilnem założył też Zawadzki w spółce z Józefem Weckim filię w Warszawie. Spotykamy do dziś druki z tego okresu, gdzie w miejscu nakładcy widnieje napis: W Wilnie i Warszawie Nakładem i drukami Józefa Zawadzkiego Imperator. Wilen.Uniwer. Typografa. Praca Cybulskiego o Józefie Zawadzkiem to cenna pozycja z dziejów księgarstwa i edytorstwa polskiego, godna obszerniejszego omówienia.

- *Ambasadorem książki polskiej w Paryżu* nazywa Andrzej Kłossowski w pracy pod tym tytułem syna Adama Mickiewicza — Władysława [13]. Przebywający w czasach Wielkiej Emigracji we Francji Władysław Mickiewicz (1838-1926) położył wielkie zasługi na polu wydawniczym i księgarskim. Przedstawione są związki Władysława z Armandem Lévy — sekretarzem ojca, dzieje Księgarni Luksemburskiej, działalność W. Mickiewicza na stanowisku dyrektora Biblioteki Polskiej w Paryżu.

Andrzej Skrzypczak przedstawia w pracy *Sennewaldowie, księgarze i wydawcy warszawscy* [10] zasłużony ród, którego firma istniała w Warszawie 73 lata — od czasów po powstaniu listopadowym do 1905 roku. Na podstawie zachowanych dokumentów, katalogów księgarskich, korespondencji, reklam w prasie snuje autor opowieść o Gustawie Adolfie, Gustawie Karolu, Władysławie Gustawie Sennewaldach. Efektem ich pracy było wydanych 310 pozycji. Bodaj czy nie ważniejsze od produkcji książkowej były wydawnictwa muzyczne Sennewaldów: arie operowe, opery, muzyka rozrywkowa, utwory na orkiestrę, podręczniki do gry.

Marianna Mlekicka zajmuje się w pracy *Jakub Mortkowicz, księgarz i wydawca* [21] postacią już nam bliższą, gdyż działającą w pierwszej połowie XX wieku (1903-1950). Właśnie Mortkowicz obok Gebethnera i Wolffa oraz Arcta zasłużył się ogromnie dla rozwoju kultury polskiej tego okresu. Jego firma wydała łącznie 897 tytułów. Wychodziły tu poezje Staffa, skamandrytów, powieści Żeromskiego. Mortkowicz działał również w różnorodnych spółkach księgarskich i wydawniczych, w organizacjach zawodowych, urządził wystawy książki polskiej w kraju i za granicą. Gdy na wystawie zorganizowanej w 1936 r. z okazji IV Zjazdu Bibliotekarzy Polskich Towarzystwo Bibliofilów Polskich w Warszawie urządziło wystawę Pięknej Książki Polskiej, na około 500 druków wydanych od XVI do XX wieku znalazło się 50 pozycji Mortkowicza.

Następna książka omawianej serii to Wiesławy Kocyby-Kamińskiej *Oficina Ossolińska w latach 1920-1939* [16]. Narzuca się tutaj pytanie, dlaczego autorka nie pokusiła się o pełną monografię Ossolineum, począwszy od 1817 r. a kończąc na działalności powojennej. Historia instytucji byłaby wtedy kompletna. Dużo miejsca zajmują w tomiku wykazy pozycji wydanych w tym okresie, głównie z zakresu klasyki, wydawnictw naukowych i popularnonaukowych oraz podręczników.

Ostatnio wydana praca z serii *Książki o Książce* (druk ukończono we wrześniu 1975 r.) — Oleny Błażejewicz *Samuel Bogumił Linde, bibliotekarz i bibliograf* [23] — przedstawia postać Lindego, znanego przede wszystkim jako językoznawca, w szczególności leksykograf, autor *Słownika języka polskiego*; tu poznajemy go w pracy bibliotecznej i bibliograficznej jako organizatora szkolnictwa (Liceum Warszawskie), działacza we władzach oświatowych, wykładowcę w Uniwersytecie Królewskim w Warszawie, wreszcie jako założyciela Biblioteki Publicznej (1818-1831). „Dyrektorem Generalnym wspomnianej Biblioteki i przyłączonych do niej gabinetów mianujemy zaleconego nam z wielu dzieł uczonych, niezmordowanej gorliwości w zawodzie nauczycielskim, biegłości w bibliografii i związków literackich w Europie Pana Bogumiła Samuela Lindego” (s. 152). Na uwagę zasługuje działalność bibliograficzna Lindego — równoległe ze *Słownikiem języka polskiego* opracował 22 tomiki notatek do dzieła *Bibliotheca Polona*, mającego być katalogiem poloników od końca XV w. do 1801 r., znajdujących się w Bibliotece Ossolińskiego.

Księgarstwo. W tym dziale dadzą się wyodrębnić dwie pozycje traktujące o zawodzie księgarza: Radosława Cybulskiego *Księgarstwo w społeczeństwie współczesnym* [11] oraz Zbysława Arcta *Gawędy o księgarzach* [14]. Cybulski nazywa swoją książkę „wprowadzeniem do księgarstwa”. Autor omawia obszernie czynniki wpływające na popyt książki, na zainteresowanie się nią przez czytelników i na zadania księgarń w zaspokajaniu potrzeb klientów. Rozdział VI podaje, jakie rodzaje informacji o książce może uzyskać czytelnik poczynając od obwoluty i okładki książki a skończywszy na bibliografii. Autor podkreśla ogromną rolę księgarza, który — mimo rosnącej liczby księgarń samoobsługowych — musi być najlepszym i najbardziej kompetentnym doradcą czytelnika, podobnie jak bibliotekarz w bibliotece.

Na ten sam aspekt zwraca uwagę Arct, kronikarz wspominający w swej książce dawne księgarnie i księgarzy. Poznajemy pracowników dawnych księgarń: sprzedawców, woźnych, uczniów, antykwariuszy. Autor przekazuje młodym adeptom zawodu szereg cennych rad i wskazówek, którymi winni kierować się w pracy; podkreśla, że księgarz to nie kupiec handlujący książką, ale pracownik w służbie kultury i oświaty.

Poligrafia książki. W książce pod tytułem wymienionym w nagłówku tego rodzaju [6] Jan Kuglin omawia sztukę drukarską jako dziedzinę pracy artystycznej. Dziełko to traktujące o całokształcie technik druku i ilustracji jest chyba pierwszą książką popularyzującą temat produkcji wydawniczej. O tym, że problem ten czekał od dawna na opracowanie świadczą dwa wydania tej książki (1964, 1968). W kolejnych rozdziałach omawia autor zagadnienia dotyczące wynalazku druku, pisma, typografii, papieru, ilustracji i zdobnictwa książki, oprawy. Poszczególne rozdziały otwiera część historyczna, bez której nie byłoby zrozumiałe to, co obecnie dzieje się w dziedzinie poligrafii. Dla bibliotekarzy, edytorów jest to pozycja cenna, mimo że autor stwierdza we wstępie: „Książka niniejsza nie zamierza uczyć technik druku, nie chce także wyczerpać zagadnień nauki o książce. Garścią wiadomości z historii technik drukarskich oraz pobieżnym opisem tych technik chce ona czytelnikowi interesującemu się życiem książki odpowiedzieć na pytanie, jak powstaje książka” (wyd. 2 s. 6). Książka Kuglina ilustrowana jest m.in. fotografiami najnowocześniejszych linotypów, maszyn do składania i odlewania, pras drukarskich, reprodukcjami drzeworytów, wzorami czcionek, godłami sławnych drukarzy — jest ich w 2 wydaniu 186.

Adam Wysocki w książce *Mała poligrafia* [7] omawia wielką szansę jaka stoi przed produkcją książki — technikę małej poligrafii, czyli stosowanie w procesie składu — składopisów (zastępujących częściowo tradycyjne maszyny do składu zerskiego) a w procesie druku — offsetów. Wiadomo, że przy wzrastającej liczbie książek naukowych typografia nie stwarza możliwości ich szybkiego wytwarzania (cykl produkcyjny wynosi u nas przeciętnie około 1 1/2 roku); dodajmy, że są to zazwyczaj niskie, a więc mało opłacalne nakłady. Wysocki wprowadza nas w przyszłość książki, kiedy klasyczne metody jej produkcji: skład ręczny i maszynowy ustąpią nowej technice.

Ilustracja książkowa. Pierwszym elementem książki przyciągającym czytelnika, szczególnie w literaturze dziecięcej i młodzieżowej, jest okładka i szata graficzna książki. Elżbieta Skierkowska opublikowała w omawianej serii dwie interesujące pozycje: *Współczesna ilustracja książki* [9] oraz *Wyspiański artysta książki* [1]. W naszej literaturze bibliologicznej brak było tego rodzaju publikacji. W pierwszej książce autorka przedstawia na ponad dwustu stronach stan ilustracji książkowej w Polsce i na świecie w XIX i XX wieku. W sposób encyklopedyczny

omawia twórców polskich — 55 ilustratorów, grafików. Tomik jest dopełniony wyborem pięknych ilustracji.

Mniej znaną ogółowi jest działalność Stanisława Wyspiańskiego w zakresie artystycznego ukształtowania książki: niepowtarzalnych wnień kwiatowych, przerywników, ilustracji do własnych dzieł (*Achilleis, Wesele, Legenda, Bolesław Śmiały*). Kierownictwo artystyczne dwutygodnika *Życie*, redagowanego przez Stanisława Przybyszewskiego, pozwoliło Wyspiańskiemu na stworzenie specjalnego układu graficznego i zdobnictwa czasopisma. W 1905 r. Towarzystwo Sztuki Stosowanej ogłasza konkurs i przyznaje Wyspiańskiemu srebrny medal za zasługi jako artyście „który drukarstwo współczesne polskie pchnął na tory prawdziwej sztuki” (wyd. 2 s. 177).

Bibliotekarstwo współczesne. Twórcy nowoczesnego bibliotekarstwa polskiego [22] to jedyna praca zbiorowa w omawianej serii. Recenzję tego tomiku w *Nowych Książkach* (1975 nr 8) J. Kołodziejska zacytowała: *Ciekawi ludzie w bibliotekach*. W 18 szkicach omówione są zasługi wybitnych bibliotekarzy, których działalność przypada na okres międzywojenny oraz pierwsze dziesięciolecie Polski Ludowej. W wielu biogramach podkreśla się dużą rolę Państwowego Instytutu Książki w prowadzeniu badań naukowych w naszej dziedzinie. Zyciorysy przedstawionych osób i ich trudna praca na polu naukowym i zawodowym skłaniają do refleksji nad ogromną ewolucją w bibliotekarstwie polskim.

Jadwiga Kołodziejska w pracy *Biblioteka a świat współczesny* [17] przedstawia wnikliwie funkcję biblioteki naszej doby, zawód bibliotekarza i stan współczesnego czytelnictwa. Oto jak według autorki należy rozumieć zadania dzisiejszej biblioteki: „Głównym celem działania każdej biblioteki było i jest upowszechnienie utrwalonego w postaci zapisu dorobku naukowego, kulturalnego i artystycznego wśród różnych grup i środowisk społecznych w ramach określonego kraju i w skali międzynarodowej” (s. 5-6). Kołodziejska poświęca wiele miejsca bibliotekarstwu publicznemu i jego historii w Polsce, W. Brytanii, Stanach Zjednoczonych, Danii, Norwegii, Finlandii, Rosji i Związku Radzieckim, Niemczech, Czechosłowacji. Nowoczesna biblioteka to ta, w której króluje mechanizacja w rozwiniętej służbie informacyjnej. Trzeba jednak pamiętać o „specjalnych potrzebach czytelniczych” — ludzi starych, chorych, niewidomych. Ogromny to temat, który trudno wyczerpać w jednym tomiku. Wydaje się celowe kontynuowanie podobnych pozycji z zakresu bibliotekarstwa.

Bibliografia. Helena Hleb-Koszańska w sposób popularny wprowadza czytelnika w tę trudną dziedzinę w książce pt. *O bibliografii dla niewtajemniczonych* [18]. Lektura tej pracy uświadamia czytelnikowi rolę i wagę bibliografii we wszystkich gałęziach nauki i praktyki. Autorka omawia rodzaje bibliografii, metodykę sporządzania spisów bibliograficznych, zagadnienie automatyzacji bibliografii, organizację prac w tej dziedzinie w naszym kraju, współpracę międzynarodową na tym polu. Czytelnik poznaje też nazwiska zasłużonych teoretyków bibliografii, takich jak: Debure, Denis, Peignot, Ebert, a w Polsce Jarkowski, Bandtkie, Leleweł, Bohatkiewicz, Estreicher.

Pobieżne omówienie 23 wydanych dotychczas tomików serii *Książki o Książce* pozwala na ocenę przydatności tej serii, na zorientowanie się, o ile jej tematyka wyczerpuje kompleks zagadnień wiedzy o książce, jakie tematy oczekują jeszcze na opracowanie. Wydaje się, że zbyt rzadko ukazują się w tej serii prace traktu-

jące o współczesnym księgoznawstwie. Na cztery planowane w najbliższym czasie książki (J. Czerniatowicz: Książka grecka średniowieczna i renesansowa, J. Michalski: 55 lat wśród książek (2 wyd.), M. Wojciechowski: Ekslibris — artystyczne godło bibliofila, B. Bieńkowska: Książki w dawnej Polsce) żadna nie dotyczy tematyki współczesnej.

Seria *Książki o Książce* zdała, moim zdaniem, egzamin na rynku czytelnicy. Przeznaczona dla czytelnika ze średnim wykształceniem, realizuje z powodzeniem funkcję zaspokajania i rozbudzania u czytelnika wiedzy bibliotekoznawczej i księgoznawczej. Sięgają po nią nie tylko przeciętni czytelnicy, niespecjaliści, którzy chcą poznać dzieje książki i bibliotek, lecz korzystają z niej również często studenci bibliotekoznawstwa i bibliotekarze. 12 tytułów serii zakwalifikowanych jest do działów nauczycielskich bibliotek szkół licealnych, zakładów kształcenia nauczycieli i techników.

Na koniec pozwolę sobie na jeszcze jedną uwagę. Warto byłoby chyba zaopatrzyć tomiki we wstępy przedstawiające autorów danej pracy. W przeważającej liczbie są to nazwiska znakomite, byłoby więc dobrze zapoznać z nimi czytelników.

WYKAZ POZYCJI SERII KSIĄŻKI O KSIĄŻCE

1960

1. Elżbieta Skierkowska: Wypiański, artysta książki. (Wyd. 2, 1970).
2. Andrzej Wyczański: Mikrofilm, nowa postać książki. (Wyd. 2, 1972).

1961

3. Józef Bielański: Książka w świecie islamu.

1963

4. Ludwik Gocel: Przypadki Jej Królewskiej Mości Książki.
5. Stanisław Strumph-Wojtkiewicz: Książka szła za emigrantem.

1964

6. Jan Kuglin: Poligrafia książki. (Wyd. 2 popr. i rozsz. 1968).

1965

7. Adam Wysocki: Mała poligrafia.

1969

8. Zbysław Arct: Dziwne historie książki.
9. Elżbieta Skierkowska: Współczesna ilustracja książki.
10. Andrzej Skrzypczak: Sennewaldowie, księgarze i wydawcy warszawscy.

1970

11. Radosław Cybulski: Księgarstwo w społeczeństwie współczesnym.
12. Anna Świderkówna, Maria Nowicka: Książka się rozwija.

1971

13. Andrzej Kłossowski: Ambasador książki polskiej w Paryżu Władysław Mickiewicz.

1972

14. Zbysław Arct: Gawędy o księgarzach.
15. Radosław Cybulski: Józef Zawadzki — księgarz, drukarz, wydawca.

1973

16. Wiesława Kocyba-Kamińska: Oficyna Ossolińska w latach 1920-1939.
17. Jadwiga Kołodziejska: Biblioteka a świat współczesny.

1974

18. Helena Hleb-Koszańska: O bibliografii dla niewtajemniczonych.
19. Bronisław Kocowski: Drzeworytowe książki średniowiecza.
20. Kazimiera Maleczyńska: Dzieje starego papieru.
21. Marianna Mlekicka: Jakub Mortkowicz, księgarz i wydawca.

22. Twórcy nowoczesnego bibliotekarstwa polskiego. Red. nauk. H. Więckowska.
1975
23. Olena Błażejewicz: Samuel Bogumił Linde, bibliotekarz i bibliograf.

Joanna Grabowska

BIBLIOGRAFIA POLONIKÓW ZAGRANICZNYCH

Janina W. Hoskins: Early and rare Polonica of the 15th-17th centuries in American libraries. Boston: G.K. Hall 1973, 193 s.

Bostońska firma wydawnicza zaprezentowała interesującą bibliografię rejestrującą wczesne polskie stare druki w bibliotekach Stanów Zjednoczonych. Jej autorka, Janina W. Hoskins, Polka z pochodzenia, jest pracownikiem Działu Sławistyki Biblioteki Kongresu w Waszyngtonie. Doktoryzowała się w Uniwersytecie Jagiellońskim, gdzie też zrodziła się koncepcja przygotowania omawianej bibliografii. Dzieło to jest efektem czterech lat pracy J. Hoskins; świadczy o dużej znajomości polskich zbiorów Biblioteki Kongresu oraz wielu naukowych i publicznych bibliotek amerykańskich.

Pewnych informacji o wczesnych polonikach w bibliotekach Stanów Zjednoczonych dostarczył już katalog inkunabułów Margaret Stilwell *Incunabula in American libraries*, wydany w Nowym Jorku w 1940 r. i wznowiony w 1963 r. Jednakże praca J. Hoskins, traktująca wprawdzie wyłącznie o polonikach, ale obejmująca szerszy zasięg chronologiczny, jest przedsięwzięciem pionierskim. Zawiera 1231 pozycji pochodzących ze zbiorów aż 172 księżnic amerykańskich.

Bibliografia obejmuje druki wydane w latach 1475-1700. Jej zasięg terytorialny wyznacza obszar dawnych ziem Korony, Wielkiego Księstwa Litewskiego i Ukrainy. Nie spotykamy w tym spisie druków śląskich, znajdujemy natomiast liczne wydawnictwa oficyn zachodnio-europejskich dotyczące Polski lub dedykowane znakomitym Polakom.

Bibliografia rejestruje druki łacińskie, przeważające w bibliografii, polskie (10% całości), francuskie, niemieckie, włoskie, angielskie, hebrajskie, holenderskie, czeskie a także druki stosujące alfabety cyryliczne.

Bibliografia obejmuje wyłącznie rzadkie w bibliotekach Stanów Zjednoczonych stare druki polskie, pomija zaś te prace nawet wielkich polskich uczonych (Kopernika, Mateusza z Krakowa, Wojciecha z Brudzewa), które często występują w publikowanych katalogach i bibliografiach specjalnych. Znajdujemy też w bibliografii utwory będące polonikami zamieszczane w pracach zbiorowych, które w całości nie są poświęcone Polsce. Np. Gwagnin A. *La descrizione della Sarmatia Europea ...* In: Ramusio G.B. *Navigazioni et viaggi ... Venetia 1563-83 v.2 (1583) [supp.] 1. 1-72.*

Najwięcej opisanych druków, bo aż 833, pochodzi z XVII w., stulecie XVI reprezentuje 391 pozycji. Znajdujemy też 2 druki nie datowane i tylko 5 inkunabułów. Jedno polonicum z XVII w. zarejestrowano mylnie podając datę 1714 zamiast 1614 (poz. 990).

Podkreślić należy, że autorka zebrała aż 428 druków nie znanych Estreicherom (w tym 168 poloników XVI w.) Prawdziwą rzadkość stanowią również hebraica w liczbie 155, i to w ogromnej większości nie notowane przez Estreicherów. Są to wytwory hebrajskich oficyn typograficznych Krakowa i Lublina. Najwięcej (100 pozycji) pochodzi z XVI stulecia.

Przy sporządzaniu spisu oraz identyfikacji druków autorka oparła się na *Bibliografii polskiej* Estreicherów, Narodowym Katalogu Centralnym (*National Union*

Catalog), centralnym katalogu druków cyrylickich (*Cyrillic Union Catalog*), centralnym katalogu hebraików (*National Union Catalog of Hebraica*) oraz innych katalogach prowadzonych przez biblioteki amerykańskie. Opisy druków sporządzono zgodnie z anglo-amerykańską instrukcją katalogowania (AACR)¹. Elementami opisu są więc: nazwa autora wraz z datami jego życia, tytuł, miejsce druku, drukarz, rok wydania, paginacja i format, cytata bibliograficzna oraz sigła bibliotek posiadających daną pozycję. Przy niektórych drukach autorka stosuje adnotację treściową. Nazwy autorów podano w formie oryginalnej. Całość materiału uszeregowano w porządku alfabetycznym, a w obrębie hasła według chronologii dat wydania.

Wszelkie druki urzędowe, a więc wydania konstytucji, dekretów, ustaw itd. umieszcza J. Hoskins zgodnie z AACR pod hasłem „Poland” z określnikiem „konstytucja”, „sejm” itp. Druki urzędowe nawet o znanym autorstwie figurują pod hasłem geograficznym; nazwa autora lub tłumacza jest podawana po tytule bądź w adnotacji, a także w odsyłaczu.

Tę samą zasadę stosuje autorka i do poszczególnych miejscowości, jak w przypadku druku dotyczącego wizyty biskupa płockiego Stanisława Dąbskiego w Kolegium Jezuickim w Połtawie. Druk ten figuruje pod hasłem „Połtawa” z odsyłaczem od „Dąbski”. Akty prawne Kościoła umieszczono pod hasłem „Canons Regular of the Holy Sepulcher” z odsyłaczem od „Constitutiones”. Mszały występujące pod hasłem „Catholic Church”, bez odsyłacza od „Missale”, jak to jest praktykowane w wielu polskich bibliografiach. Znajdujemy tu nie znany Estreicherowi rzadki druk *Missale Cracoviense* tłoczony przez Petera Schoeffera w Moguncji w 1484 r.

Uzupełnieniem zrębu głównego bibliografii jest wykaz 112 dzieł, z których korzystała autorka, jak również spis sigłów bibliotek amerykańskich stosowanych w *National Union Catalog*.

W tej bardzo cennej bibliografii można już dziś wprowadzić pewne poprawki. Wśród pięciu zarejestrowanych inkunabułów dla dwóch autorów podała mylnie nazwisko typografa, a mianowicie przypisała tłoczone w Krakowie w 1475 r. druki (Augustinus Aurelius *Opuscula* i Franciscus de Platea *Opus restitutionum*), Kasprovi Hoffederowi, w pierwszym przypadku podając nadto „Printer of Turrecremata”; w obu przypadkach opatrzone jednak nazwą drukarza znakiem zapytania (poz. 30, 777). Najnowsze badania Alodii Kaweckiej-Gryczowej i Bronisława Kocowskiego dowodzą, że chodzi tu o typografa tłoczącego m. in. w Krakowie, którym był Bawar z pochodzenia, również Kasper, nazwiskiem Straube.

Usterką bibliografii jest fakt powoływania się w cytacie bibliograficznej tylko na *Bibliografię polską*, co sugeruje, że autorka zarejestrowała nie opatrzone cytata publikacje po raz pierwszy na podstawie zbiorów bibliotek amerykańskich. Tymczasem sporo druków nie znanych Estreicherom a opisanych przez J. Hoskins odnotowują inne bibliografie i publikowane katalogi bibliotek polskich, z których autorka korzystała przy identyfikacji druków. Na przykład tłoczony w Gdańsku XVII-wieczny druczek: Władysław IV, King of Poland. *Epistola ad sanctissimum Dominum nostrum Urbanum Papam VIII* (poz. 1183) wymieniony jest w katalogu Jędrzejowskiej, Pelczarowej i Siemiginowskiej².

Na uwagę zasługuje staranna szata graficzna uzupełniona fototypicznymi reprodukcjami stron tytułowych, m. in. z *Herbarza polskiego* Marcina z Urzędowa, *Biblii ostrogskiej* oraz jednej ze stron dzieła Michała z Wrocławia *Expositio hymnorumque interpretatio*. Jako wyklejka okładki posłużyła reprodukcja mapy Królestwa Polskiego z dzieła Kromera *Polonia sive De origine et rebus gestis Polonorum libri XXX*, wydane go w Kolonii w 1589 r.

¹ Anglo-American cataloging rules. Chicago 1967.

² A. Jędrzejowska, M. Pelczarowa, A. Siemiginowska: *Polonica XVI do XVIII w. nie znane Bibliografii Estreichera ze zbiorów Biblioteki Gdańskiej*. Z. 2 Gdańsk 1969 s. 128 poz. 181.

Bibliografią swą Janina Hoskins dobrze zasłużyła się slawistycie. Udowodniła, że najstarsze polonica reprezentowane są dość licznie w bogatych zbiorach amerykańskich bibliotek. Stanowi to cenny dowód związków kulturalnych Polski i Stanów Zjednoczonych.

Barbara Gerlich

PRZEGLĄD PIŚMIENICTWA I WYDAWNICTW INFORMACYJNYCH KRAJOWYCH

Historia książki to nauka, w której wciąż jeszcze istnieje wiele białych plam. Jeden z kierunków prac prowadzonych w celu ich wypełnienia dotyczy rekonstrukcji dawnych księgozbiorów poprzez badania proveniencyjne oraz monograficzne opracowania niejednokrotnie nie istniejących już bibliotek i księgozbiorów prywatnych. Tymi problemami zajmuje się Zespół Badań nad Rolą Książki w Kulturze Polskiej utworzony w 1970 r. przy Instytucie Bibliotekoznawstwa i Informacji Naukowej Uniwersytetu Warszawskiego. Rezultaty działalności tego ośrodka przedstawia pierwszy zeszyt wydawnictwa *Z badań nad polskimi księgozbiorami historycznymi* [1]. Zawiera on 6 rozpraw rozszerzających wiedzę o książce i wnoszących nowe treści do tej dziedziny. Otwiera go praca Marii Sipayło na temat zadań i metod badań proveniencyjnych. Rozważania te poparte są doświadczeniami Biblioteki Uniwersyteckiej w Warszawie. M. Sipayło postuluje opracowanie szczegółowej instrukcji i skoordynowanie prac nad ustalaniem proveniencji starych druków. Zastosowanie metody badań proveniencyjnych pozwoliło Halinie Juszcakowskiej — autorce kolejnego artykułu w omawianym zbiorze — ocenić poczytność *Nowej Heloizy* J.J. Rousseau w Polsce wieku XVIII. Historia biblioteki bernardyńskich w Kalwarii Zebrzydowskiej i analiza inwentarza tego księgozbioru są przedmiotem pracy Władysława Pabina. Omawiając inwentarz Pabina kładzie nacisk nie na zawartość księgozbioru, lecz na sposób rejestracji, co daje możliwość zapoznania się z poziomem bibliotekarstwa w XVII w. Przyczynkiem do historii bibliotek jest też rozprawa Hanny Domańskiej przedstawiająca dzieje sapieżyńskiego księgozbioru z Kodnia, ofiarowanego przez Aleksandra Sapiechę Towarzystwu Przyjaciół Nauk w Warszawie, a około 1832 r. wywiezionego do Petersburga. Z nielicznymi książkami z tego zasobu autorka zetknęła się w Bibliotece Uniwersyteckiej w Warszawie. Sylwetkę Aleksandra Benedykta Batowskiego — polityka, dyplomata, miłośnika kultury i literatury francuskiej — i jego charakterystyczne dla oświecenia bibliofilskie zainteresowania omawia Maria Brzdękiewicz. Natomiast Halina Chober zajmuje się w swoim artykule księgozbiorem Wacława Aleksandra Maciejewskiego a ściślej tą jego częścią, która stanowiła warsztat pracy znakomitego historyka. Omówiony wyżej zeszyt dopełniają indeksy: osobowy i nazw geograficznych. Należy przypuszczać, że następne zeszyty tej wartościowej publikacji będą równie interesujące.

Kolejną pozycją serii *Książki o Książce* — to monografia Oleny Błażejewicz [2] poświęcona Samuelowi Bogumiłowi Lindemu. Linde, znany głównie jako autor *Słownika języka polskiego*, był też twórcą podstaw nowoczesnej organizacji bibliotekarstwa w Polsce, przygotował materiały do nie opublikowanej bibliografii *Bibliotheca Polona* będącej drugą (po *Bibliotheca Polona magna universalis* J.A. Załuskiego) próbą opracowania polskiej bibliografii narodowej, badaczem dziejów książki, organizatorem oświaty, pedagogiem i politykiem. O. Błażejewicz przedstawia osiągnięcia i zamierzenia Lindego we wszystkich wymienionych dziedzinach ukazując je na tle życia naukowego i zmiennych warunków politycznych.

Biblioteczka Bibliotekarza Wojskowego to nazwa serii wydawanej przez Centralną Bibliotekę Wojskową. Dotychczas ukazało się dziewięć tomów. Są one poświęcone współczesnym zagadnieniom bibliotekoznawstwa i informacji naukowej, ze szczególnym uwzględnieniem bibliotekarstwa wojskowego, ale mogą również służyć pracownikom innych bibliotek jako podręczniki czy poradniki. Ostatnio ukazała się w tej serii praca Mirosławy Kocięckiej i Edwarda Pigiona [3] na temat bibliotecznej służby informacyjnej w Polsce. Autorzy dają zarys rozwoju działalności informacyjnej bibliotek, przedstawiają rodzaje, metody i organizację pracy w tym zakresie, charakteryzują użytkowników informacji i ich potrzeby, omawiają formy współpracy bibliotek w dziedzinie informacji. Zgodnie z założeniami serii, dominują problemy bibliotek wojskowych. Inny tom tej samej serii — opracowany przez Lucjana Bilińskiego [4] — przedstawia działalność firm wydawniczych i księgarskich. Zadaniem pracy, jak pisze Biliński we wstępie, jest „ułatwić kontakt z instytucjami wydawniczymi i placówkami księgarskimi przez umożliwienie bliższego poznania ich dorobku oraz aktualnej działalności”. Książka składa się z dwóch części. W pierwszej autor ukazuje aktualne założenia polityki wydawniczej w Polsce, rozwój produkcji wydawniczej i przemysłu poligraficznego oraz omawia poszczególne instytucje wydawnicze, dzieląc je według profilu działalności i podając informacje o ważniejszych seriach wydawniczych publikowanych przez te placówki. Część druga dotyczy dystrybucji książki i zawiera wiadomości o organizacji sieci księgarskiej „Domu Książki”, o innych instytucjach zajmujących się sprzedażą i rozpowszechnianiem druków oraz o formach reklamy i informacji o książkach. Tom zaopatrzone w skorowidz nazw instytucji wydawniczych i serii wydawniczych.

Katalogi wydawnicze i księgarskie prócz funkcji reklamowej czy informacyjnej mogą stanowić cenny materiał do badań nad historią książki i historią kultury. Ich wartość, rosnąca dla historyka z upływem czasu, jest tym większa, że z najstarszych zachowały się tylko nieliczne egzemplarze. Spisy te, wydawane w celach handlowych, po spełnieniu swych czysto użytkowych zadań ulegały w większości zniszczeniu. Bibliografia opracowana przez Jadwigę Rudnicką [5] wykazuje 980 katalogów aukcyjnych, nakładowych i sortymentowych z terenu Polski, z lat 1672-1800. 80% opisów sporządzono z autopsji, resztę zaczerpnięto z wydawnictw bibliograficznych. Przy opisach z autopsji podane są sygnatury bibliotek, ułatwiające dotarcie do tych często marginesowo traktowanych źródeł do historii drukarstwa i handlu książką. Spis obejmuje nie tylko publikacje wydawniczo samostne, ale też reklamy umieszczane w książkach i czasopismach. Zgrupowano je w układzie alfabetycznym według nazw nakładców i firm księgarskich. Bibliografia posiada indeksy: chronologiczny i topograficzny.

Dokumentacją działalności wydawniczej ośrodka łódzkiego jest retrospektywna bibliografia regionalna opracowana przez Janinę Jaworską [6]. Rejstruje publikacje wydane lub tylko drukowane w Łodzi w latach 1868-1918. Zawiera dane o 1911 drukach: książkach, broszurach, dokumentach życia społecznego, mapach i nutach. Materiał ułożono według kryteriów formalnych, np. wydawnictwa naukowe i popularne, teksty literackie, kalendarze, mapy. Publikację zaopatrzone w trzy indeksy: 1) autorów, redaktorów, tłumaczy, ilustratorów, tytułów prac anonimowych i wydawnictw seryjnych; 2) przedmiotowy osób, nazw geograficznych, instytucji; 3) drukarzy, nakładców, firm wydawniczych. Szkoda, że nie dodano jeszcze zestawienia chronologicznego, które umożliwiłoby obserwację rozwoju ruchu wydawniczego.

Z wydawnictw informacyjnych należy również odnotować kolejne, piąte wydanie bibliografii polskich bibliografii nie opublikowanych, zestawionej przez Lidję Lechową [7]. Podstawą wykazu jest kartoteka Instytutu Bibliograficznego Biblioteki Narodowej i wyniki ankiety przeprowadzonej przez Instytut w 1973 r. Obok

właściwych spisów bibliograficznych zestawienie uwzględnia katalogi centralne i kartoteki tematyczne. Materiał podzielono na sześć działów podstawowych odpowiadających rodzajom bibliografii. Wykaz uzupełniają indeksy: przedmiotowy, autorów i redaktorów, instytucji. Oprócz funkcji informacyjnej publikacja może spełniać pomocniczą rolę w koordynowaniu prac bibliograficznych.

Ukazał się także długo oczekiwany informator o bibliotekach warszawskich opracowany przez Zofię Kolanowską [8]. Zawiera on dane dotyczące zakresu zbiorów, katalogów centralnych, usług reprograficznych, godzin pracy czytelnii, wypożyczalni i oddziałów (zakładów) informacji 78 większych bibliotek i ośrodków informacji. Ponadto podaje adresy i numery telefonów 133 placówek o wąskiej specjalizacji zbiorów. Korzystanie z przewodnika ułatwiają skorowidz przedmiotowy i indeks instytucji.

Osiemnasty tom *Roczników Bibliotecznych* [9] prezentuje, jak i tomy poprzednie, bogatą i różnorodną tematykę. Zeszyt 1/2 poświęcony jest w dużej części Helenie Radlińskiej, w związku z 20 rocznicą jej śmierci przypadającą na 1974 r. Biografię H. Radlińskiej w formie kalendarium opracowały Irena Lepalczyk i Władysław Skibińska, a bibliografię jej prac zestawiła Lucyna Wojtczak. Poszczególne aspekty działalności H. Radlińskiej omawiają: Anna Jaworska, Aleksander Kamiński, Tadeusz Gołaszewski, Bogusław Sułkowski i Tadeusz Kalicki. Jan Hulewicz publikuje listy pisane do niego przez H. Radlińską w latach 1945-1954. Wiele także miejsca w ostatnim tomie *Roczników* zajmują prace poświęcone innym ludziom, którzy trwale zapisali się w dziejach polskiego księgoznawstwa. Anna Lewicka-Kamińska pisze o piętnastowiecznym intraligatorze i bibliofilu — Walentym z Pilzna, Danuta Trawińska-Słabęcka — o naukowej i praktycznej działalności Jerzego Samuela Bandtkiego, Olena Błażejewicz — o koncepcji Samuela Bogumiła Lindego stworzenia biblioteki narodowej. Andrzej Kłosowski przedstawia biografię Władysława Mickiewicza, a Danuta Tomczyk — Karola Hoffmana, organizatora bezpłatnej czytelnii w Radomiu. Zofia Gaca-Dąbrowska w dalszym ciągu zajmuje się działalnością Teodora Wierzbowskiego. Ponadto tom zawiera szereg artykułów z zakresu historii książki. Kazimierz Sarnecki omawia książkę *De subtilitate Cardana* pochodzącą z biblioteki Anny Jagiellonki. Jadwiga Siniarska-Czaplika analizuje papier używany przez typografów Gdańska i Torunia w XVI i XVII wieku. Krystyna Zawadzka omawia biblioteki dominikańskie na Śląsku, a Kazimiera Malcezyńska — osiemnastowieczną bibliotekę publiczną w Lubaniu. Hanna Tadeusiewicz przedstawia *Przegląd Drukarski* — miesięcznik wydawany przez Seweryna Baylego. Janusz Albin pisze o działalności Towarzystwa Przyjaciół Ossolineum. Zagadnienia współczesne poruszają prace: Tadeusza Cieślaka, Danuty Wasilewskiej i Adeli Kuczaj (czytelnictwo studentów WSR w Szczecinie i Olsztynie), Izabelli Dowgiałło (wypożyczenia międzybiblioteczne w bibliotekach Szczecina), Anny Guzowskiej i Elżbiety Marczewskiej-Stafidowej (użytkownicy bibliotek wrocławskich), Henryka Sawoniaka (wolny dostęp do półek), Jiřego Cejпка (o roli informacji), Marii Michałowskiej (informacja naukowa w szkołach wyższych NRD). Dzieje włoskiej bibliografii narodowej i prace nad centralnym katalogiem bibliotek włoskich przedstawia Celina Zawodzińska. Sympozjum w Martinie na temat archiwów literackich inspirowało Franciszkę Sawicką do zajęcia się zagadnieniem rękopisów literackich w Polsce. Adam Wróblewski opracował dane statystyczne za rok 1972 dotyczące bibliotek wyższych uczelni. W tomie znajdują się również liczne recenzje, bibliografia prac doktorskich i magisterskich wykonanych w instytutach bibliotekoznawstwa w 1973 r., a także sprawozdania: z Międzynarodowej Konferencji Katedr i Instytutów Bibliotekoznawstwa Polski i Czechosłowacji, z działalności Komisji Bibliografii i Bibliotekoznawstwa Wrocławskiego Towarzystwa Naukowego w latach 1970-1974 oraz z działalności naukowej i dydaktycznej bibliotek akademickich szkół technicznych w Polsce w latach 1968-1973.

WYKAZ OMÓWIONYCH PUBLIKACJI

1. Z badań nad polskimi księgozbiorami historycznymi. Z. 1. Praca zbiorowa pod red. Barbary Bieńkowskiej. [Warszawa]: Wydaw. UW 1975, 219 s. Uniwersytet Warszawski. Instytut Bibliotekoznawstwa i Informatyki Naukowej.

2. Olena Błażejewicz: Samuel Bogumił Linde, bibliotekarz i bibliograf. Wrocław: Ossolineum 1975, 238 s. Książki o Książce.

3. Mirosława Kocięcka, Edward Pigoń: Działalność informacyjna bibliotek. Warszawa: Centralna Biblioteka Wojskowa 1975, 99 s. Biblioteczka Bibliotekarza Wojskowego t. 16.

4. Lucjan Biliński: Instytucje wydawnicze i dystrybucja książki w Polsce. Warszawa: Centralna Biblioteka Wojskowa 1975, 156 s. Biblioteczka Bibliotekarza Wojskowego t. 5.

5. Jadwiga Rudnicka: Bibliografia katalogów księgarskich wydanych w Polsce do końca wieku XVIII. Warszawa: BN 1975, 298 s. Biblioteka Narodowa. Prace Instytutu Bibliograficznego nr 19.

6. Janina Jaworska: Bibliografia łódzkiej produkcji wydawniczej (do 1918 r.) Łódź: Uniwersytet Łódzki 1975, 335 s. Wydawnictwa Bibliograficzne Biblioteki Uniwersyteckiej w Łodzi 17.

7. Lidia Lechowa: Wykaz polskich bibliografii nie opublikowanych (planowanych, opracowanych i ukończonych). Wyd. 5. Warszawa: BN 1975, 263 s. Biblioteka Narodowa. Prace Instytutu Bibliograficznego nr 20.

8. Zofia Kolanowska: Biblioteki i ośrodki informacji w Warszawie. Przewodnik. Warszawa: BN 1975, 38 s. Biblioteka Narodowa. Zakład Informatyki Naukowej.

9. Roczniki Biblioteczne 1974 R. 18 z. 1/2-3/4. Wrocław: PWN 1975, 1030 s. Ministerstwo Nauki, Szkolnictwa Wyższego i Techniki.

Alicja Olejnik

KRONIKA KRAJOWA I ZAGRANICZNA

PRZEGLĄD BIBLIOTECZNY 1976 2

KRONIKA KRAJOWA

ROK BIBLIOTEK I CZYTELNICTWA

Minister kultury i sztuki ogłosił rok 1976 Rokiem Bibliotek i Czytelnictwa. Decyzja ta została powzięta w 30-lecie wydania *Dekretu o bibliotekach i opiece nad zbiorami bibliotecznymi*. Rok Bibliotek i Czytelnictwa zapoczątkuje realizację programu rozwoju bibliotek do roku 1990. Celem Roku jest ukazanie wkładu bibliotek w społeczno-gospodarczy, naukowy i kulturalny rozwój kraju, pełniejsza integracja różnych sieci bibliotecznych, dalsze doskonalenie ich działalności, zwłaszcza działalności informacyjnej, unowocześnienie metod pracy, wzmocnienie budownictwa bibliotecznego i modernizacja wyposażenia. Prace związane z Rokiem Bibliotek i Czytelnictwa będzie koordynował Departament Domów Kultury, Bibliotek i Stowarzyszeń Regionalnych Ministerstwa Kultury i Sztuki.

Uroczysta inauguracja Roku Bibliotek i Czytelnictwa odbyła się 29 stycznia 1976 r. we Wrocławiu na plenarnym posiedzeniu Państwowej Rady Bibliotecznej i Zarządu Głównego SBP, w którym uczestniczyli: członek Biura Politycznego KC PZPR, wicepremier, minister kultury i sztuki Józef Teichma, kierownik Wydziału Kultury KC PZPR Lucjan Motyka, gospodarze Wrocławia i województwa z I sekretarzem KW PZPR Ludwikiem Drożdżem, przedstawiciele księgarzy i wydawców oraz liczni bibliotekarze.

POSIEDZENIE PAŃSTWOWEJ RADY BIBLIOTECZNEJ

Dnia 9 października 1975 r. odbyło się pod przewodnictwem wiceministra kultury i sztuki dra Józefa Fajkowskiego plenarne posiedzenie Państwowej Rady Bibliotecznej. Podczas obrad rozpatrywane były następujące sprawy: 1) stan i potrzeby bibliotek szpitalnych w kontekście realizacji zarządzenia ministra zdrowia i opieki społecznej oraz ministra kultury i sztuki z dnia 4 stycznia 1974 r.; 2) działalność bibliotek w domach pomocy społecznej i przedsiębiorstwach uzdrowiskowych; ponadto przedstawione zostały informacje o stanie przygotowań do budowy Biblioteki Narodowej.

Zebrań poprzedzone zostało uroczystością wręczenia odznaczeń państwowych i odznak Zasłużonego Działacza Kultury grupie bibliotekarzy oraz aktywnym członkom Państwowej Rady Bibliotecznej.

Dnia 23 grudnia 1975 r. odbyło się w Bibliotece Narodowej w Pałacu Rzeczypospolitej ostatnie w tym roku posiedzenie plenarne Państwowej Rady Bibliotecznej poświęcone programowi rozwoju bibliotekarstwa do 1990 roku. Pierwszy zastępca dyrektora Biblioteki Narodowej mgr Leon Marszałek przedstawił założenia programu rozwoju bibliotekarstwa do 1990 r. opracowane przez zespół ekspertów tejże Biblioteki; dr Edward Paliński omówił sprawy bieżące PRB. W obradach wzięli udział przedstawiciele resortów i instytucji zainteresowanych sprawami bibliotecznymi a także przedstawiciele prasy.

SPOTKANIE PRZEDSTAWICIELI RESORTÓW W SPRAWIE DZIAŁALNOŚCI BIBLIOTEK W 1976 R.

Dnia 28 listopada 1975 r. odbyło się pod przewodnictwem wiceministra kultury i sztuki dra Józefa Fajkowskiego kolejne spotkanie przedstawicieli resortów, CRZZ, ZG SBP, ZNP oraz wojska, poświęcone omówieniu kierunków działania ogólnokrajowej sieci bibliotek w 1976 r. Główny temat obrad — stan i potrzeby w zakresie budownictwa i wyposażenia bibliotek — zreferował dr Jerzy Maj z Instytutu Książki i Czytelnictwa Biblioteki Narodowej. Przedstawiono również założenia Roku Bibliotek i Czytelnictwa oraz informacje o pracach Państwowej Rady Bibliotecznej.

WSPÓŁPRACA BIBLIOTEKARZY I KSIĘGARZY

Dnia 13 grudnia 1975 r. nastąpiło porozumienie i ustalenie zasad współpracy pomiędzy Departamentem Domów Kultury, Bibliotek i Stowarzyszeń Regionalnych Ministerstwa Kultury i Sztuki a Zjednoczeniem Księgarstwa. Głównym celem współpracy jest upowszechnianie książki i czytelnictwa.

SEMINARIUM Z ZAKRESU BIBLIOTEKOZNAWSTWA I INFORMATOLOGII

Od początku 1976 r. prowadzone jest w Instytucie Informacji Naukowej, Technicznej i Ekonomicznej, pod kierunkiem prof. dr hab. Marii Dembowskiej, seminarium z zakresu bibliotekoznawstwa i informatologii (nauki o informacji) w powiązaniu z naukoznawstwem. W seminarium biorą udział pracownicy IINTE oraz placówek informacji z różnych resortów.

W programie seminarium przewidziano referowanie i dyskutowanie: 1) zagadnień związanych z aktualnie prowadzonymi pracami w IINTE i innych placówkach, 2) przygotowywanych prac doktorskich, 3) wybranych pozycji z bieżącej literatury krajowej i zagranicznej.

Plan pracy seminarium obejmuje m. in. następujące tematy: przepływ informacji między nauką a praktyką; rozwój funkcji informacyjnej bibliotek; informacja i dokumentacja w zakresie informatologii; informacja pedagogiczna w Polsce: stan i perspektywy rozwoju; potrzeby pracowników naukowych w zakresie informacji pedagogicznej; problemy dostosowania polskich przepisów dotyczących opisu bibliograficznego i katalogowego do norm i zaleceń międzynarodowych; metodyka prac leksykograficznych (w związku z przygotowaniem w IINTE słownikiem terminologicznym informatologii).

Celem seminarium jest m. in. ułatwienie porozumienia pomiędzy różnymi środowiskami pracowników informacji, pogłębienie świadomości wzajemnych związków i wspólnych zadań oraz stworzenie platformy dla wymiany koncepcji i doświadczeń.

KONFERENCJA NA TEMAT KSZTAŁCENIA KADR DLA BIBLIOTEK I OŚRODKÓW INTE

W dniach 1-2 grudnia 1975 r. Instytut Bibliotekoznawstwa i Informacji Naukowej Uniwersytetu Warszawskiego zorganizował ogólnopolską konferencję na temat: „Teoretyczne i praktyczne podstawy bibliotekoznawstwa i informacji naukowej a zagadnienia kształcenia kadr na poziomie uniwersyteckim”. Uczestnikiem spotkania, bibliotekarzom i przedstawicielom ośrodków inte, zaprezentowano nowe

programy studiów o profilu humanistycznym (referował przedstawiciel Instytutu Bibliotekoznawstwa Uniw. Wrocławskiego) i matematycznym (referował przedstawiciel Instytutu Bibliotekoznawstwa i Informacji Naukowej Uniw. Warszawskiego). Omówiono również projekt praktyk wakacyjnych dostosowanych do nowych programów studiów oraz możliwości bibliotek i ośrodków inte przyjęcia w r. ak. 1975/76 ponad 1000 praktykantów. W obradach wzięli również udział przedstawiciele Ministerstwa Nauki, Szkolnictwa Wyższego i Techniki oraz Ministerstwa Kultury i Sztuki.

KONFERENCJA PRZEDSTAWICIELI BIBLIOTEK PAN

Dnia 25 listopada 1975 r. odbyła się w Krakowie konferencja przedstawicieli sieci bibliotek Polskiej Akademii Nauk poświęcona problemom gromadzenia i specjalizacji zbiorów bibliotecznych. Materiały z tej konferencji zamieszczone są w obecnym zeszycie Przeglądu Bibliotecznego.

ZEBRANIE KOMISJI BIBLIOTEKARZY I DOKUMENTALISTÓW SEKCJI NAUKI ZG ZNP

Dnia 5 grudnia 1975 r. odbyło się kolejne zebranie Komisji Bibliotekarzy i Dokumentalistów Sekcji Nauki ZG ZNP. Przedmiotem obrad były aktualne problemy organizacyjne bibliotek szkół wyższych, które referowała dr Hanna Uniejewska. Wskazano na niedostatki bazy materialnej bibliotek w porównaniu z rosnącymi zadaniami wyższych uczelni oraz na konieczność zaktualizowania aktów prawnych dotyczących bibliotek i wzmocnienia funkcji koordynacyjnych Ministerstwa Nauki, Szkolnictwa Wyższego i Techniki w zakresie działalności bibliotecznej. W związku z przeprowadzoną w 1974 r. regulacją uposażeń bibliotekarzy zatrudnionych w bibliotekach naukowych mgr Ignacy Sieradzki przedstawił aktualną sytuację w tym zakresie.

SŁOWNIK TERMINOLOGII INFORMACYJNEJ

W Instytucie Informacji Naukowej, Technicznej i Ekonomicznej trwają prace nad przygotowaniem „Polskiego słownika terminologicznego zagadnień informacji” (tytuł roboczy).

Jest to praca planowa Instytutu prowadzona przez Zespół Terminologii Zakładu Teorii Informacji i Języków Informacyjnych z udziałem licznych specjalistów dziedzin i zagadnień objętych tematyką słownika.

W skład Redakcji Naczelnej wchodzi: prof. dr hab. M. Dembowska (red. naczelny), prof. dr hab. K. Fiałkowski i doc. dr hab. R. Jachowicz (zastępcy red. nacz.), dr E. Scibor (sekretarz).

Słownik, przeznaczony dla pracowników i użytkowników informacji, będzie zawierał około 1700 haseł obejmujących następujące grupy zagadnień: 1) Podstawy informacji. Organizacja. Potrzeby informacyjne; 2) Źródła i materiały informacyjne; 3) Procesy informacyjne. Metodyka prac informacyjnych; 4) Technika informacji. Urządzenia i procesy; 5) Dziedziny i zagadnienia związane.

W skład hasła słownikowego wejdą następujące elementy: termin hasłowy (tytuł hasła), synonim terminu hasłowego (obiegowy równoznacznik terminu), definicja (lub określenie), odpowiedniki terminu hasłowego w językach: angielskim, francuskim, niemieckim i rosyjskim.

Słownik będzie opublikowany przez Wydawnictwo Zakładu Narodowego im.

Ossolińskich we Wrocławiu jako kolejna pozycja z serii współczesnych słowników i encyklopedii Ossolineum. Materiały słownika zostaną przekazane do druku pod koniec bieżącego roku. W początkach roku 1978 słownik powinien ukazać się na półkach księgarskich.

XX-LECIE INSTYTUTU KSIĄŻKI I CZYTELNICTWIA

Dnia 14 listopada 1975 r. Instytut Książki i Czytelnictwa Biblioteki Narodowej obchodził jubileusz XX-lecia istnienia. Z tej okazji odbyło się uroczyste posiedzenie Komisji Programowej ds. Instytutu. Wygłoszono referaty na następujące tematy: Biblioteka Narodowa jako ośrodek badań związanych z książką i biblioteką (doc. dr hab. Witold Stankiewicz), Metodologia badań w zakresie bibliotekoznawstwa (doc. dr hab. Jadwiga Kołodziejska), Problemy teorii i metodologii badań czytelnictwa (dr Janusz Ankudowicz). Na posiedzeniu obecny był wiceminister kultury i sztuki dr Józef Fajkowski, który wręczył odznaczenia państwowe i wyróżnienia zasłużonym pracownikom Instytutu. Złoty Krzyż Zasługi otrzymała 1 osoba, Srebrny Krzyż Zasługi — 3 osoby, odznakę Zasłużonego Działacza Kultury — 1 osoba. Ponadto IKiCz-owi oraz 4 pracownikom Instytutu przyznano honorowe dyplomy za wybitne osiągnięcia w zakresie upowszechniania kultury.

OTWARCIE WOJEWÓDZKIEJ I MIEJSKIEJ BIBLIOTEKI PUBLICZNEJ WE WROCŁAWIU

Dnia 29 stycznia 1976 r. po kapitalnym remoncie została otwarta w obecności wicepremiera, ministra kultury i sztuki Józefa Tejchmy Wojewódzka i Miejska Biblioteka Publiczna im. Tadeusza Mikulskiego.

ODZNACZENIE BIBLIOTEKI PUBLICZNEJ M. ST. WARSZAWY

Dnia 15 października 1975 r. nastąpił akt dekoracji Biblioteki Publicznej m. st. Warszawy Krzyżem Komandorskim z Gwiazdą Orderu Odrodzenia Polski. Odznaczenie to Rada Państwa przyznała Bibliotece w 1974 r., w XXX-lecie PRL, w uznaniu jej zasług w upowszechnianiu czytelnictwa i rozwoju sieci bibliotecznej Stolicy. Aktu dekoracji dokonał Prezydent m. st. Warszawy Jerzy Majewski. Odznaczenia państwowe otrzymało 27 pracowników Biblioteki: Sabina Dłutek, Wiesława Makowska i Irena Zaremba — Krzyże Kawalerskie Orderu Odrodzenia Polski, 8 osób — Złote Krzyże Zasługi, 13 osób — Srebrne Krzyże Zasługi i 3 osoby — Brązowe Krzyże Zasługi. W uroczystości wzięli udział przedstawiciele Ministerstwa Kultury i Sztuki: dyrektor Departamentu Domów Kultury, Bibliotek i Stowarzyszeń Regionalnych Włodzimierz Sandecki i wicedyrektor Edward Paliński, wicedyrektorzy Wydziału Kultury i Sztuki Urzędu Stołecznego Województwa Warszawskiego: Bohdan Michalski i Andrzej Wiśnicki, przewodniczący Zarządu Głównego SBP Witold Stankiewicz, zaproszeni bibliotekarze oraz pracownicy Biblioteki.

KRONIKA ZAGRANICZNA

Z PRAC NAD REALIZACJĄ NATIS

Dnia 29 września 1975 r. odbyło się w Brukseli spotkanie Grupy Roboczej NATIS i Wspólnego Komitetu FID-IFLA-ICA, podczas którego przedyskutowano

projekty wytycznych niezbędnych dla rozwoju NATIS, przedstawione w referatach: 1) Projektowanie i planowanie narodowych systemów informacyjnych (B. Tell), 2) Rozwój narodowej polityki w zakresie informacji (D. Urquhart). Przewiduje się także przygotowanie dalszych wytycznych dotyczących metod analizy kosztów efektywnej realizacji narodowego planu NATIS, ustalania podstaw prawnych przy wprowadzaniu w życie NATIS, metod analizy potrzeb użytkowników i rejestracji istniejących źródeł informacji.

Wymienione projekty wytycznych będą służyły do opracowania tej części programu i budżetu UNESCO na lata 1977-1978, która dotyczy rozwoju NATIS. Program ten zostanie przedstawiony podczas Konferencji Generalnej UNESCO w 1976 r.

FID News Bulletin 1975 Vol. 25 nr 11 s. 135

80-TA ROCZNICA FID

Z okazji rocznicy odbyło się w Brukseli, w dniach od 30 września do 2 października 1975 r., sympozjum na temat: Projektowanie systemów informacyjnych dla rozwoju społeczno-gospodarczego — przeszłość i przyszłość. Sympozjum zgromadziło około 170 specjalistów z ponad 30 krajów i przedstawicieli zainteresowanych organizacji międzynarodowych.

Podczas pierwszej sesji plenarnej zostały zaprezentowane najważniejsze międzynarodowe systemy informacyjne (UNISIST, NATIS, AGRIS, DEVSIS itp.), sesja druga była poświęcona znaczeniu organizacji systemów narodowych dla rozwoju społeczno-gospodarczego kraju, w szczególności w dziedzinie przemysłu, rolnictwa i oświaty. Problemy te zostały przedstawione z punktu widzenia zarówno krajów uprzemysłowionych, jak i rozwijających się. Przedmiotem obrad grup roboczych były bardziej szczegółowe zagadnienia. Przyjęte wnioski zostały zreferowane na końcowej sesji plenarnej.

Materiały z sympozjum będą opublikowane przez Sekretariat FID w 1976 r.

FID News Bulletin 1975 Vol. 25 nr 11 s. 133

PLANOWANE KONFERENCJE IFLA

42 Sesja Rady Głównej IFLA odbędzie się w Lozannie w dniach od 23 do 28 sierpnia 1976 r. Będzie ona miała nieco odmienny charakter niż sesje poprzednie. Złożą się na nią dwa spotkania: 1) członków uprawnionych do głosowania (tzn. przedstawicieli stowarzyszeń bibliotekarskich), którzy przegłosują projekt nowego statutu IFLA; 2) delegatów sekcji i komitetów, którego tematem będzie realizacja programu IFLA w latach 1976-1980. Przewiduje się, że liczba uczestników Sesji nie powinna przekroczyć 500 osób.

Uroczystości będzie obchodzono 50-tą rocznicą powstania IFLA, która przypada na rok 1927. W dnia od 3 do 10 września tego roku odbędzie się w Brukseli światowy kongres bibliotekarzy pod hasłem „Biblioteki dla wszystkich. Jeden świat informacji, kultury i nauki”. Temat sesji ogólnej brzmi: „Bibliotekarze spotykają się z użytkownikami w ...”. Jego rozwinięciem będą obrady i dyskusje w 6 zespołach na takie tematy jak: świat książki; rząd, prawo i polityka; oświata i nauka; czytelnictwo dla przyjemności.

Z okazji Kongresu ukaże się szereg publikacji, m.in. historia IFLA i bibliografia jej wydawnictw.

IFLA Journal 1975 Vol. 1 nr 4 s. 300-303

NAGRODA IM. T.P. SEVENSMTY

Sekretariat Generalny IFLA zaprasza bibliotekarzy do udziału w konkursie na najlepszą pracę na temat: Współpraca między bibliotekami i innymi ogniwami systemu informacji (Cooperation between libraries and other components of the information community).

Udział w konkursie mogą brać członkowie wszystkich organizacji zrzeszonych w IFLA w wieku poniżej 40 lat. Prace w języku angielskim, francuskim, hiszpańskim, niemieckim lub rosyjskim, podpisane pseudonimem, o objętości od 10 000 do 15 000 słów należy składać w Sekretariacie IFLA (Netherlands Congress Building, Tower, P.O.B. 9128, The Hague) do dnia 1 lutego 1977 r.

Objawienie wyników konkursu i wręczenie nagrody w wysokości 1500 franków szwajc. nastąpi podczas światowego kongresu bibliotekarzy w Brukseli we wrześniu 1977 r.

IFLA Journal 1975 Vol. 1 nr 4 s. 304

AUTOMATYZACJA W BIBLIOTECE BRYTYJSKIEJ

British Library zawarła kontrakt z firmą W.H. Smith and Son Ltd. na korzystanie z urządzeń komputerowych zainstalowanych w Swindon. Umożliwiło jej to realizację systemu MERLIN (Machine Readable Library Information), który obejmuje całą krajową bazę danych bibliotecznych. Obecnie system zawiera około 1,5 mln zapisów, liczba ta jednak rośnie szybko w związku z włączaniem do niego materiałów zagranicznych, które wpływają do Działu Informacji Biblioteki Brytyjskiej.

Po włączeniu do systemu zasobów większej liczby bibliotek publicznych i akademickich oraz bardziej kompletnych opisów dokumentów różnych kategorii w różnych językach, Biblioteka Brytyjska będzie mogła prowadzić rozległą i operatywną służbę informacyjną. Z czasem, dzięki systemowi MERLIN, wszyscy użytkownicy będą mieli bezpośredni dostęp do bazy danych obejmujących zasoby bibliotek brytyjskich.

Program. News of Computers in Libraries 1975 Vol. 9 nr 4 s. 198-199

SŁUŻBA INFORMACYJNA NA TEMAT STOSOWANIA KOMPUTERÓW W BIBLIOTEKACH

Brytyjskie Narodowe Centrum Komputerowe (National Computing Centre) prowadzi stałą służbę informacyjną obejmującą różne zakresy zastosowań eto, m.in. w bibliotekarstwie (NCC Information Service).

Jako pomoc przy odpowiadaniu na pytania użytkowników Centrum wykorzystuje własny zautomatyzowany system wyszukiwawczy pod nazwą THOR 2. Informacje w formie czytelnej dla maszyny mają postać abstraktów podzielonych na sześć kategorii: urządzenia komputerowe, oprogramowanie, usługi, kształcenie, piśmiennictwo, instalacje. Wyszukiwania z banku danych dokonuje personel Centrum. Miesięczne załatwia się około 400 kwerend. Informacje polegają zasadniczo na podaniu odpowiedniego piśmiennictwa (zwykle bezpłatnie). Natomiast udzielanie porad należy do zakresu działalności Służby Doradczej Narodowego Centrum Komputerowego (NCC Advisory Service) pracującej na zasadach komercyjnych.

Program. News of Computers in Libraries 1975 Vol. 9 nr 4 s. 200-201

KATALOGOWANIE W TOKU PROCESU PUBLIKACYJNEGO W WIELKIEJ BRYTANI

Akcję tę podejmuje Biblioteka Brytyjska w roku 1976. Będzie to jedna z usług prowadzonych przez jej Dział Bibliograficzny (Bibliographic Services Division). Katalogowanie będzie odbywało się we współpracy z wydawcami, którzy będą drukowali wstępną informację w książce. Realizacja programu rozpocznie się z ograniczoną liczbą wydawców, przewiduje się jednak zaproszenie w roku 1976 do współpracy wszystkich wydawców angielskich.

Katalogowanie książek w toku procesu publikacyjnego prowadzone jest obecnie w Australii, Brazylii, Kanadzie, Republice Federalnej Niemiec, Stanach Zjednoczonych i Związku Radzieckim.

Information Retrieval and Library Automation 1975 Vol. 11 nr 7 s. 5

PRAWO AUTORSKIE A REPROGRAFIA

W dnia od 16 do 21 czerwca 1975 r. odbywała się w Waszyngtonie konferencja Podkomitetu ds. Reprodukacji Reprograficznej Komitetu Wykonawczego Unii Berneńskiej (Sub-Committee on Reprographic Reproduction of the Executive Committee of Berne Union) i Międzyrządowego Komitetu Prawa Autorskiego (Intergovernmental Copyright Committee). Obecni byli także przedstawiciele IFLA, FID oraz zainteresowanych organizacji międzynarodowych, jak Międzynarodowe Stowarzyszenie Literackie i Artystyczne (International Literary and Artistic Association), Międzynarodowa Federacja Stowarzyszeń Autorów i Kompozytorów (International Confederation of Societies of Authors and Composers), Międzynarodowa Rada ds. Reprografii (International Council for Reprography), Międzynarodowy Związek Pisarzy (International Writers Guild), Międzynarodowe Stowarzyszenie Wydawców (International Publishers Association). Swych przedstawicieli wydelegowały także 23 państwa członkowskie.

Sekretarz Generalny IFLA przypomniał w swoim wystąpieniu, że głównym powodem, dla którego wykonuje się odbitki, są potrzeby informacyjne. Bibliotekarze nie szkodaż interesom autorów i wydawców, wykonują bowiem pojedyncze kopie dla użytku własnego, innych bibliotek oraz czytelników, a nie dla celów komercyjnych. Podkreślił również wielokrotnie, że wypożyczanie międzybiblioteczne przy wykorzystywaniu fotokopii jest podstawą funkcjonowania każdej sieci systemów informacyjnych.

Przedstawiciele państw członkowskich omawiali głównie sytuację panującą w ich krajach. W końcowej rezolucji uczestnicy konferencji stwierdzili, że jednolite rozwiązanie problemu w skali międzynarodowej nie jest obecnie możliwe, jest jednak niedopuszczalne hamowanie upowszechniania informacji, któremu sprzyja stosowanie reprodukcji reprograficznych.

IFLA Journal 1975 Vol. 1 nr 4 s. 330-331

WYDAWNICTWA OTRZYMANE

WYDAWNICTWA ZWARTE

- Aleksander Birkenmajer: Studia bibliologiczne. Wybór tekstów pod red. Heleny Więckowskiej i Aleksandry Birkenmajer. Wrocław 1975. Polska Akademia Nauk. Zakład Historii Nauki i Techniki.
- Olena Błażejewicz: Samuel Bogumił Linde, bibliotekarz i bibliograf. Wrocław 1975. Książki o Książce.
- Barbara Górska, Adam Skura: Książka polska wydawana na Śląsku w XV-XVIII wieku. Katalog wystawy. Wrocław 1975. Polska Akademia Nauk. Zakład Narodowy imienia Ossolińskich. Biblioteka.
- Friedhilde Krause, Nikolaj Aleksandrovič Laskew: Sowjetisches Bibliotheks- und Buchwesen. Bibliographie 1945-1972. Berlin 1975. Deutsche Staatsbibliothek. Bibliographische Mitteilungen 26.
- Ingrid Kuhnke, Friedhilde Krause: Polnische schöne Literatur in deutscher Übersetzung. 1900-1971. Bibliographie. Berlin 1975. Deutsche Staatsbibliothek. Bibliographische Mitteilungen 27.
- Sigel-Liste der Bibliotheken der Deutschen Demokratischen Republik. Stand vom 1.6.1974. 5., erw.Aufl. Berlin 1975. Deutsche Staatsbibliothek Berlin.
- Elżbieta Wnuk-Lipińska, Edmund Wnuk-Lipiński: Problematyka kształtowania się potrzeb czytelniczych. Warszawa 1975. Materiały Informacyjne Instytutu Książki i Czytelnictwa nr 6.
- Wrocławskie Towarzystwo Naukowe. Katalog bibliograficzny 1946-1974. Oprac. Barbara Bober, Helena Mrozowska. Wrocław 1975.

WYDAWNICTWA CIĄGLE

- Annual Report of the Librarian of Congress. For the fiscal year ending June 30, 1974.
- Biuletyn Informacyjny. Instytut Krajów Socjalistycznych PAN 1974 nr 36, 1975 nr 37-38.
- Bulletin de l'UNESCO à l'Intention des Bibliothèques 1975 Vol. 29 nr 6.
- Canadian Materials. An annotated critical bibliography for Canadian schools and libraries [1975] Vol. 3 nr 1.
- Citateľ. Mesačník pre jednotnú sústavu knižníc 1975 R. 24 čís. 11-12, 1976 R. 25 čís. 1.
- Čtenář. Měsíčník pro práci s knihou 1975 R. 27 čís. 7-11.
- Jahrbuch der Deutschen Bücherei 1975 Jg. 11.
- Knižnice a Vedecké Informácie 1975 R. 7 čís. 4.
- Polish Scientific Periodicals-Contents 1975 nr 2(122)-6(126).
- Polska Bibliografia Naukoznawstwa i Technoznawstwa. Za lata 1971-1973 [wyd.] 1975.
- The Quarterly Journal of the Library of Congress 1975 Vol. 32 nr 3.
- Staatsbibliothek. Preussischer Kulturbesitz. Mitteilungen 1975 Jg. 7 H. 2-3.
- Tudományos és Műszaki Tájékoztató 1975 évf. 22 sz. 6-12.

AUTORZY

- Edward DOMAŃSKI, mgr — Biblioteka Główna Politechniki Warszawskiej
Barbara FILIPKOWA, mgr — Biblioteka PAN w Krakowie
Barbara GERLICH, mgr — Biblioteka Śląska
Joanna GRABOWSKA, mgr — Biblioteka PAN w Warszawie
Zbigniew JABŁOŃSKI, doc. dr — Biblioteka PAN w Krakowie
Jadwiga KOŁODZIEJSKA, doc. dr hab. — Biblioteka Narodowa
Danuta KONIECZNA, mgr — Zakład Bibliotekoznawstwa WSP w Olsztynie
Maria LENARTOWICZ, mgr — Biblioteka PAN w Warszawie
Eugeniusz MADEJ, mgr — Biblioteka PAN w Krakowie
Alicja OLEJNIK, mgr — Biblioteka PAN w Warszawie
Janina PELCOWA, dr — Biblioteka PAN w Warszawie
Krystyna PIENKOWSKA, mgr — Biblioteka Uniwersytecka w Łodzi
Ignacy SIERADZKI, mgr — Biblioteka Instytutu Badań Literackich PAN
Krystyna STACHOWSKA, dr — Biblioteka PAN w Krakowie
Wojciech TRZEBIŃSKI, dr — Połączone Biblioteki Instytutu Geografii PAN
i Instytutu Geografii UW

Kronikę krajową oprac. — Biblioteka Uniwersytecka w Warszawie
Jadwiga KRAJEWSKA, mgr
Kronikę zagraniczną oprac. — Biblioteka Narodowa
Mirosława KOCIĘCKA, mgr
Tłumaczenia angielskie: — Biblioteka Uniwersytecka w Warszawie
Anna TROMBALA, mgr